

UNIVERSAL

XALQARO ILMIY JURNAL

Volume 1, Issue 2, 2024

www.universaljournal.uz

TAHRIRIYAT KENGASHI

Bosh muharrir

Abdutilibov Muhridin Zuhridin o'g'li

Bosh muharrir o'rinbosari, texnik muharrir

Xusanov Saydulloxon

TAHRIRIYAT A'ZOLARI:

01.00.00 – Fizika-matematika fanlari	PhD. I.A.Karimjanov PhD. J. Ziyovitdinov PhD. X.Qo'shaqov
02.00.00 – Kimyo fanlari	k.f.d., dots. N.X.To'xtaboyev k.f.d., dots. O.Sh.Abdullayev
03.00.00 – Biologiya fanlari	b.f.d., prof. N.A.Xo'jamshukurov b.f.d., prof. A.K.Xusanov b.f.n., dots. A.A.Imirsinova b.f.n., dots. F.M.To'xtaboyeva PhD. Sh.Tashbayev PhD. G'.G'ulomov PhD. I.I.Muhammedov
05.00.00 – Texnika fanlari	PhD. B.Azimov
06.00.00 – Qishloq xo'jaligi fanlari	PhD. F.Yuldashev
07.00.00 – Tarix fanlari	t.f.d., prof. B.M.Rasulov t.f.d., dots. S.Hoshimov
08.00.00 – Iqtisodiyot fanlari	i.f.n., dots. D.Nurmatov
09.00.00 – Falsafa fanlari	PhD. X.Xolmirzayev
10.00.00 – Filologiya fanlari	f.f.d., prof. B.Raxmonov PhD. U.B.Raxmonov
11.00.00 – Geografiya fanlari	g.f..d., dots. A.Isayev PhD. T.Zokirov
13.00.00 – Pedagogika fanlari	PhD. U.T.Shoabduraximova PhD. A.Abdullayeva
19.00.00 – Psixologiya fanlari	p.f.d. prof. M.Xalimova

Rasmiy sayt: www.universaljurnal.uz

Telegram manzil: https://t.me/universal_jurnal

© Jurnalda berilgan materiallarning mazmuni va xaqoniyligiga mualliflarning o'zlari javobgardirlar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidandavlat ro'yxatidan o'tkazish raqami: № 245196

"UZ-DONGJU PAINT COMPANY" QK MISOLIDA KOMPANIYALARNING AYLANMA MABLAG‘LARINI MOLIYALASHTIRISH

Bekzod Abdugapparov

*O‘zbekiston Respublikasi Bank Moliya Akademiyasi, Biznesni boshqarish moliya va
moliya texnologiyalari yo‘nalishi magistranti*

ANNOTATSIYA.

Maqola haqida ma’lumot
Qabul qilingan: 03.05.2024
Qayta qabul : 06.05.2024
Saytda mavjud : 6.05.2024

Muallif (lar)

B.Abdugapparov

Ushbu maqolada korxonaning asosiy iqtisodiy toifalaridan biri – aylanma mablag‘lar tushunchasi va mohiyati ochib berish maqsad qilib olingan. Aylanma mablag‘larga berilgan turli tariflar tahlillar ilmiy maqolalardan foydalanildi. Maqolada asosan Soliyev Dilmurod Jamolovichning maqolasi asosida tahlil qilindi. Aylanma mablag‘larni boshqarishning maqsad va vazifalari aniqlanadi.

Muallif bilan aloqa
<https://orcid.org/0009-0000-6651-2429>

mu1234@gmail.com

© Muallif. B.Abdugapparov
UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma’lumotlar:
<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to‘g‘ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko‘rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

KEY WORDS:

aylanma mablag‘lar, joriy aktivlar, aktivlarni boshqarish, korxonaning moliyaviy holati, samaradorlik, rentabellik.

Abstract: This article aims to reveal the concept and essence of one of the main economic categories of the enterprise - working capital. Scientific articles were used to analyze various rates of working capital. The article mainly analyzed based on the article of Dilmurod Jamolovich Soliyev. The goals and objectives of working capital management are defined.

Key words: working capital, current assets, asset management, financial condition of the enterprise, efficiency, profitability.

Аннотация: Целью данной статьи является раскрытие понятия и сущности одной из основных экономических категорий предприятия - оборотного капитала. В научных статьях анализировались различные нормы оборотного капитала. Статья в основном проанализирована на основе статьи Дилмурода Джамоловича Солиева. Определены цели и задачи управления оборотным капиталом.

Ключевые слова: оборотный капитал, оборотные средства, управление активами, финансовое состояние предприятия, эффективность, рентабельность.

KIRISH (INTRODUCTION)

Doimiy o'zgaruvchan muhit va o'sib borayotgan raqobat tufayli kompaniyalar tobora ko'proq jarayonlarni optimallashtirishga, samaradorlikni oshirishga hamda resurslarni tejash yo'llarini izlashga majbur bo'lmoqdalar. Biznesni boshqarish sohasiga borgan sari yuqori talablar va vazifalar qo'yilmoqda. Agar kompaniya raqobatbardosh bo'lishni va o'zgaruvchan

biznes muhitiga moslashishni istasa, u eng yaxshi natijalarga erishishi kerak.

METODLAR (METHODS)

Bugungi kundagi kompaniyalari doimiy ravishda o'z pozitsiyalarini baholashga va kelajakdagi voqealarni bashorat qilishga majbur bo'lmoqdalar, buning uchun ular yuqori maqsadlarga erishish uchun strategik rejalarni ishlab chiqishlari va ushbu reja asosida o'z faoliyatlarini tashkillashtirishlari talab etiladi bu o'z navbatda strategik maqsadlar olib boradi. Maqsadlarga erishish muvaffaqiyati (strategik, taktik va operatsion) nazorat asosidagi faoliyati bilan qo'llab-quvvatlanishi mumkin. Rejalashtirish va qaror qabul qilish uchun to'g'ri va dolzarb ma'lumotlarga ega bo'lish muhimdir, ammo ular hozirda korxonalar uchun mavjud bo'lmasligi mumkin. Noto'g'ri yoki yetishmayotgan ma'lumotlar kompaniyaning maqsadlarini samarali boshqarish va ularga erishishni qiyinlashtiradi.

NATIJALAR (RESULTS)

Ko'p hollarda yuqori sifatli, o'z vaqtida va ishonchli ma'lumotlarni olish muammoli hamda ko'pincha qimmatga tushadi. Ushbu ma'lumotni olish xarajatlari undan kelib chiqadigan oqibatlardan oshmasligi kerak. Respublikamizda qabul qilingan 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi ham yuqoridagi keltirilgan mulohazalarga misol bo'la oladi, yana shunisi e'tiborliki

strategiyaning uchinchi yo'nalishida iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va barqarorligini ta'minlash ustuvor vazifalar etib belgilanganligidir. Bu o'z navbatida mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan hamda yangi tashkil etilayotgan sanoat korxonalariga chet el sarmoyalarini keng ko'lamda jalb etishni taqozo etadi. Buning uchun mamlakatda hisob tizimini shaffoflashtirish, korxonalar joriy aktivlari hisobini tashkil etish, ularni moliyaviy hisobotlarda aks ettirishni ilg'or jahon tajribasi hamda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari talablari asosida tashkil bugungi kuni dolzarb masalalaridan hisoblanadi.

MUXOKAMA (DISCUSSIONS)

Mazkur yo'nalishlarida hukumatimiz tomonidan bir qator qonun hujjatlari va me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Bularga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611-sonli "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" qarori, 2022-yil 6-iyundagi PQ-271-sonli "Hududlarda maxsus iqtisodiy va kichik sanoat zonalarini tashkil qilish va ularni muhandislikkommunikatsiya infratuzilmasi bilan ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori, 2022-yil 19-apreldagi PQ-212-sonli "Hududlarda tadbirkorlik loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori, va boshqa qonun hujjatlarini misol qilib keltirish mumkin.

Demak har bir kompaniya aylanma mablag'larning maqbul miqdoriga ega bo'lishi eng optimal yechim sifatida qaralishi lozim.

Aylanma mablag'larning yuqori miqdori bilan eng samarali foydalanish mumkin bo'lgan va katta miqdordagi foyda keltirishi kerak bo'lgan aktivlar tushunilishi kerak. Shu bilan birgalikda ortiqcha aylanma kapital qo'shimcha xarajatlarni keltirib chiqarishini yaxshi anglashimiz kerak bo'ladi. Yana shuni unutmaslik kerakki aktivlarning aks ta'sirga egaligini ya'ni, ularning past darajasida operatsion faoliyatning uzluksiz faoliyati xavf ostida qoldirishi mumkin.

Uning optimal hajmini aniqlash uchun nazorat faoliyatidan foydalanish va zaxiralar, debitorlik va qisqa muddatli moliyaviy aktivlarni samarali boshqarish zarur. Aylanma mablag'larni faol boshqarish kompaniyaning balans qiymatini oshirishning samarali usuli hisoblanadi. Mablag'larning tez chiqarilishi, doimiy ravishda past va barqaror zaxiralar va kapital xarajatlar aylanma mablag'larni yaxshi boshqarish natijasidir. Korxonaning ravnaqi hamda yuksalishi va yaxshi ko'rsatkichlariga erishish aylanma mablag'larni samarali boshqarish bilan bog'liqdir. Ushbu sohani ko'pincha kompaniya rahbariyati e'tiborsiz qoldiradi, garchi u odatda investitsiya qilingan kapitalning umumiy qiymatining muhim qismini tashkil etsa ham, bu tanlangan mavzuning dolzarbligini belgilaydi.

XULOSALAR (CONCLUSION)

Yuqorida aytilganlarga asoslanib, kompaniyaning aylanma mablag'larini boshqarishning samarali mexanizmini

yaratish uchun ulardan foydalanish samaradorligini oshirish bo'yicha choratadbirlar dasturini ishlab chiqish kerak degan xulosaga kelishimiz mumkin: moliyaviy-iqtisodiy faoliyatni moddiy resurslar bilan ritmik va uzluksiz ta'minlash uchun moddiytexnik ta'minot tizimini tashkil etish darajasini oshirish; ishlab chiqarishni jadallashtirish orqali operatsion sikl davomiyligini qisqartirish, innovatsion texnologiyalardan foydalanish, moliyaviy-iqtisodiy faoliyat jarayonlarini mexanizatsiyalash va avtomatlashtirishni

amalga oshirish kerak; mehnat unumdorligi darajasini oshirish, korxonaning ishlab chiqarish quvvatlaridan, mehnat, moddiy resurslardan va boshqalardan to'liq foydalanish.; debitorlik qarzlari qayta moliyalashtirishning istiqbolli shakllaridan, pul aktivlarining o'rtacha qoldig'ini tartibga solishning samarali shakllaridan foydalanish, debitorlik qarzlari va pul oqimlari ustidan aniq nazorat tizimlarini yaratish.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. Abduvaxidov F.T., Qo'ziyev I.N., Dadabayev Sh.X. Buxgalteriya hisobi. Darslik. — T.: TDIU, 2019. — 403 b.
2. Ahmadjonovich, S. D. (2021). Examples Of Business Management Development And Implementation Of International Standards. The American journal of management and economics innovations, 3(06), 40-44.
3. Buxgalteriya hisobi nazariyasi [Matn] : darslik. T. Toshmamatov. — Toshkent: "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" nashriyoti, 2019. — 376 bet.
4. Soliyev Dilmurod Jamolovich. Aylanma mablag'larni samarali boshqarish korxonalar farovonligining asosidir. Scienceproblems.uz. № 3 (3)-2023.

ILDIZNING HOSIL BO'LISHIDA FITOGORMONLARNING AHAMIYATI

Odina Ismailova., Feruza Tuxtaboeva., Musharraf Xoshimjonova.

Andijon davlat universiteti

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 10.05.2024
Qayta qabul : 16.05.2024
Saytda mavjud : 20.05.2024

Muallif (lar)
O. Ismailova
F. Tuxtaboeva
***M. Xoshimjonova**

Muallif bilan aloqa

<https://orcid.org/0009-0006-4507-5817>

xoshimjonovamusharraf@gmail.com

© **Muallif. O. Ismailova va boshqalar**
UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:
<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

ANNOTATSIYA.

Bugungi kunda biologiya fanining muammolaridan biri bo'lgan aholini sifatli va tabiiy oziq-ovqat mahsulotlari, qayta tiklanuvchi yoqilg'i bilan ta'minlash maqsadida qator davlatlarda bir qancha samarali ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, biotexnologiyaning rivojlanishi insonlar hayotini yaxshilash uchun katta ahamiyat kasb etmoqda. Bir qancha olimlar tomonidan inson hayoti uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan o'simliklarning yangi navi yaratilmoqda hamda ularni ko'paytirishning bir qancha usullari amalga oshirilmoqda. Bunday usullardan biri sifatida o'simliklarni in vitro sharoitida mikroklonal ko'paytirish ham muhim ro'l o'ynamoqda. Bu usul yordamida o'simlikning meristema hujayralari hisobiga yil davomida yangi o'simlik yaratish imkonini beradi. Bu usulda maxsus moddalar qatorida fitogormonlarning qatnashishi muhim ahamiyatga ega. O'simlik uchun juda ham oz miqdorda kerak bo'ladigan, lekin juda zarur jarayonlarni amalga oshiruvchi bu fitogormonlarga asosan abstsiz kislotasi, brassinosteroidlar, etilen, jasmonatlar, salitsil kislotasi, strigolaktonlar, auksin, sitokinin, gibberellin va bir qancha gormonlar kiradi. Ular o'simlikning ildizi, poyasi, bargi kabi organlarni hosil bo'lishida qatnashadi.

KALIT SO'ZLAR:

in vitro, mikroklonal, fitogormon, auksin, sitokinin, gibberellin, abstsiz kislotasi, brassinosteroidlar, etilen, jasmonatlar, salitsil kislotasi, strigolakton.

Abstract: In order to provide the population with high-quality and natural food products, renewable fuel, which is one of the problems of biological science today, several effective works are being carried out in a number of countries. In particular, the development of biotechnology is gaining great importance for improving people's lives. A number of scientists are creating new varieties of plants that are important for human life, and several methods of their reproduction are being implemented. Microclonal propagation of plants in vitro is playing an important role as one of these methods. With the help of this method, it is possible to create a new plant throughout the year at the expense of the meristem cells of the plant. The participation of phytohormones among special substances in this method is important. These phytohormones, which are needed in very small quantities for the plant, but carry out very necessary processes, mainly include abscisic acid, brassinosteroids, ethylene, jasmonates, salicylic acid, strigolactones, auxin, cytokinin, gibberellin and several hormones. They participate in the formation of plant organs such as roots, stems, and leaves.

Key words: in vitro, microclonal, phytohormone, auxin, cytokinin, gibberellin, abscisic acid, brassinosteroids, ethylene, jasmonates, salicylic acid, strigolactone.

Аннотация: Для обеспечения населения качественными и натуральными продуктами питания, возобновляемым топливом, что сегодня является одной из задач биологической науки, в ряде стран проводится ряд эффективных работ. В частности, большое значение для улучшения жизни людей приобретает развитие биотехнологий. Ряд ученых создают новые сорта растений, важных для жизни человека, и реализуют несколько способов их размножения. Важную роль в качестве одного из таких методов играет микроклональное размножение растений in vitro. С помощью этого метода можно в

течение года создавать новое растение за счет меристемных клеток растения. Важное значение в этом методе принадлежит участию фитогормонов среди особых веществ. К этим фитогормонам, которые нужны растению в очень малых количествах, но осуществляют весьма необходимые процессы, относятся главным образом абсцизовая кислота, брассиностероиды, этилен, жасмонаты, салициловая кислота, стриголактоны, ауксин, цитокинин, гиббереллин и некоторые гормоны. Они участвуют в формировании органов растения, таких как корни, стебли и листья.

Ключевые слова: in vitro, микроклонал, фитогормон, ауксин, цитокинин, гиббереллин, абсцизовая кислота, брассиностероиды, этилен, жасмонаты, салициловая кислота, стриголактон.

KIRISH

Ko'p hujayrali organizmlarning hayot faoliyati bir qator regulyator (boshqaruvchi) sistemalarning o'zaro munosabati natijasida boshqarilib turadi. Bu sistemaga hujayra, to'qima, organ va yaxlit organizmni boshqaruvchi regulyatorlar gruppasi kiradi. Bunday murakkab boshqarish sistemasini uzaro bir-biriga bog'lashda xuddi xayvonlardagidek yuksak o'simliklarda ham, gormonlar xususiyatiga ega bo'lgan birikmalar muhim ahamiyatga ega buladi. O'simliklarning butun hayoti, ya'ni urug'langan tuxum hujayraning rivojlanishidan to organizm qarishigacha bo'lgan barcha proseslar fitogormonlar ishtirokida borishi har tomonlama o'rganilgan. Fitogormonlarga, ya'ni o'stiruvchi moddalarga o'simliklarning o'sish processi regulyasiyasida qatnashadigan birqator organik

birikmalar kiradi. Bu birikmalarga xos bulgan asosiy xususiyatlar quyidagilardir. Avvalo, fitogormonlar o'simliklarning yosh bargida, poya yoki ildizining o'suvchi qismlarida hosil bo'lib, ularning boshqa qismlariga, ya'ni o'sish prodeslari aktiv bo'lgan joylarga ko'chiriladi; ikkinchidan, fitogormonlar o'simliklarda juda ham kam miqdorda hosil bo'ladi va juda past konsentrasiyada ta'sir ko'rsatadi; uchinchidan, fitogormonlarning ta'siri biron-bir kimyoviy jarayonni tezlatish bilan chegaralanmay, balki ular bir qator kimyoviy jarayonlarni boshqarishda ishtirok etadi.[1]

ADABIYOTLAR TAHLILI

O'simliklarning o'sishi murakkab tuzilishga ega dinamik jarayondir (Moulton va boshq., 2020b), bunda gormonal dinamika bilan tartibga solinadigan hujayra darajasidagi o'sish mexanizmlari (Ubeda-Tomás va boshq., 2012 , Tanimoto, 2005) organ darajasiga olib keladi. o'sish (Gregori, 2008) va keng miqyosda butun ildiz tizimlarining rivojlanayotgan arxitekturasi va morfologiyasiga (Clausnitzer and Hopmans, 1994 , Landl va boshqalar, 2019 , Jin va boshq., 2020) ta'sir ko'rsatadi. Ya'ni bunda o'simlikda ildiz hosil bo'lishi uchun meristema hujayrasi bo'linib butun boshli organ (ildiz)ni hosil qiladi. o'simlikning ildizlari uning yer usti biomassasini tuproqqa birlashtirish va mustahkamlash uchun mo'ljallangan va o'simlikning optimal salomatligi va rivojlanishi uchun suv, ozuqa moddalar va minerallarni to'playdi (Fageria, 2012). Bundan tashqari, u ozuqa moddalarining aylanishiga yordam beradi (Hobbi, 2015), tuproq agregatsiyasi va tuzilishini ta'minlash uchun tuproqdagi mikrobial jamoalarning dinamikasini o'zgartiradi (Prasad va boshq., 2021) va uglerod sekvestratsiyasi (Kumar va boshq., 2006). PGPR ning ildiz xususiyatlariga ta'siri bo'yicha tadqiqotlar uning sog'lom ildiz va

rizosferani rivojlantirish va ta'minlashdagi muhim rolini aniqladi (Erturk va boshq., 2010). Ildiz xususiyatlarining abiotik omillarga va boshqa turlar bilan biotik o'zaro ta'siriga javobi juda moslashuvchan (Koevoets va boshq., 2016). Bu turlar ichida va o'rtasida ildiz tuzilishi va arxitekturasini (RSA) o'zgartiradi (Saleem va boshq., 2018a). Demak, o'simliklar RSAga ta'sir qiluvchi tashqi muhit omillari ta'siriga moyil bo'ladi (Schenk, 2006). Bunday sharoitda PGPRlar ildiz rivojlanishini, sog'lig'ini yaxshilash va ildiz mikro-muhitini optimal holatda ta'minlash va saqlash orqali o'simliklarga sezilarli darajada yordam beradi va shu bilan o'simliklarning sog'lig'i va mahsuldorligini ta'minlaydi (Grover va boshq., 2021; Valdez-Nuñez va boshq. , 2019).[2]

METODOLOGIYASI

Oksinlar uzoq vaqtdan beri o'simliklarning o'sishi va rivojlanishi jarayonlarining deyarli barcha jihatlarini, jumladan apikal ustunlik, poyaning o'sishi, lateral ildiz (LR) shakllanishi, fototropizm va gravitropizmni modulyatsiya qiluvchi eng muhim o'simlik gormonlari sifatida tan olindi. Oksinlar o'zlarining biologik funksiyalarini asosan auksin-induktsiyali genlarning transkript darajasini modulyatsiya qilish orqali bajaradilar. Auxin ubiquitinga bog'liq proteolitik orqali *Arabidopsis thaliana*'da auksinga javob beruvchi gen ekspressiyasini boshqaradi.[3 Characterization of Auxin Metabolism in the Ovaries of the Lychee (*Litchi chinensis*) 'Salathiel' 2022, Horticulture Journal]

Auksinlarning o'simliklarga ko'rsatadigan ta'siri nuklein kislotalar, oqsillar va fermentlar, murakkab

uglevodlar hosil bulishi bilan bog'liq. Ammo bunday bog'lanish xarakteri va sintezlanayotgan fermentlarning tabiati aniqlangan emas.[4]

Auksinlar fermentlar aktivligining boshqarilishida ishtirok etishi mumkin, deb taxmin qilinadi. Auksinlarning fermentlar aktivligiga kursatadigan ta'siri bevosita ularning uchlamchi va turtlamchi strukturasi uzgartirish tufayli, yo bo'lmasa, hujayralardagi lipoproteid birikmalarga hamda poliferment sistemalarga ta'sir etish yo'li bilan amalga oshiriladi.

O'simliklar tarkibida auksinlar erkin va bog'langan holda uchraydi. Lekin faqat erkin holdagi auksinlar ularning o'sishiga ta'sir etadi. O'simliklar tarkibidagi erkin getero-auksin peroksidaza, feioloksidaza yoki auksinoksidaza fermenti ta'sirida oksidlanish yo'li bilan parchalanadi.[5]

NATIJALAR

Strigolaktonlar (SL) o'simlik ildizining o'sishi va rivojlanishini boshqaruvchi fitogormonlar vazifasini bajaradigan hayotiy rizosfera signallari. 12 kunlik tadqiqotdan so'ng, sintetik SL analog GR24 nozik ildizning sonini va zichligini sezilarli darajada ko'paydi. Ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, GR24 ning turli konsentratsiyasi lateral ildiz (LR) boshlanishiga qarama-qarshi ta'sir ko'rsatdi. 10 mkM TIS108 (SL ning triazol tipidagi inhibitori) ga o'xshash yuqori konsentratsiyali (10 mkM) GR24 LR boshlanishi uchun ijobiy regulyator bo'lib xizmat qildi, GR24 ning past konsentratsiyasi (0,1 mkM) bilan davolash esa LR zichligini sezilarli darajada kamaytirdi. Bundan tashqari, ildiz uzunligi va sirt maydoni 10 mkl GR24 bilan ishlov berish natijasida nazorat bilan solishtirganda sezilarli darajada oshdi. 0,1 mkM GR24, 10 mkM GR24 va 10 mkM TIS108, 4534, 5022 va 3803 differensial ifodalangan genlar (DEG) bilan ishlov berilgan ildiz namunalarida nazorat bilan solishtirganda aniqlandi. RNK-Seq natijalari bir nechta DEGlarni ajratib ko'rsatdi,

masalan *ARF*, *EBF*, *ERF*, *CYCA1* va *LOB* kabi bir nechta DEGlarni ajratib ko'rsatdi, ular gormon signalizatsiyasi, hujayra aylanishi va uzumzorlarda ildiz o'sishi va rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. UPLC-MS tahlili shuni ko'rsatdiki, SL qo'llanilishi endogen gormonlar darajasini sezilarli darajada o'zgartirgan. Xususan, 10 mkl TIS108 bilan ishlov berilgan uzum ildizlaridagi indol-3-sirka kislotasi (IAA) miqdori nazoratdagiga qaraganda taxminan 4,78 baravar yuqori bo'lgan, 0,1 mkl yoki 10 mkl GR24 bilan ishlov berishdan keyin esa buning aksi. Bizning tadqiqotimiz boshqa fitohormon signalizatsiyasi bilan o'zaro ta'sir qilish natijasida yuzaga keladigan SLlarning uzum ildizining rivojlanishiga ta'sirining birinchi keng qamrovli tavsifini beradi va uzumzorlarda ildiz o'sishi va rivojlanishini tartibga solish uchun SLlardan foydalanish uchun mustahkam nazariy asos yaratadi. *Scientia Horticulturae* Boshqa fitogormon signalizatsiyasi bilan o'zaro ta'sir qilish orqali uzum ildizining rivojlanishida ishtirok etadigan strigolaktonlarning ta'siri ostida yotgan molekulyar mexanizmlar isbotini topdi. [6]

MUHOKAMA

O'simliklarning ildizining hosil bo'lishida fitogormonlarning (ildiz hosil qiluvchi fitogormonlar xususan, auksin)ning salbiy va ijobiy tomonlari. Cho'zilish zonasida auksin hujayralarining o'sishini jadallashtiradi. Ildizga yetib kelgan auksin uning o'sishini va morfogenezi boshqaradi, ya'ni kichik konsentratsiyalarda hujayralarning bo'linishi va cho'zilishini tezlashtiradi. Ildizlardagi auksinning miqdori ortib ketisa, uning apeksidagi hujayralarning bo'linishi va o'sishi

to'xtaydi, ammo yon ildizlarning hosil bo'lishi kuchayadi. Yangi, yosh barglarning rivojlanishi tufayli auksin miqdorining oshishiga, bu esa yon ildizlarning hosil bo'lishiga olib keladi. Ildizning apikal meristemalarida sitokinin (zeatin) sintezlana boshlaydi.[7]

Auksin gormoni sitoplazmadagi o'z retseptorlari orqali sitoplazmadagi to'rsimon endoplazmatik retikulumga ta'sir qiladi, ya'ni plazmalemma H⁺-pompasini (H⁺-ATFaza), sitoplazmadagi oqsil sintezini va yadrodagi RNK sintezini faollashtiradi. Buning natijasida hujayra devorida oqsillar, polisaxaridlar va fermentlarning ajralishi ro'y berib hujayra devori nisbatan yumshaydi. Yumshagan hujayra devori esa uning ichki osmotik bosimi natijasida cho'ziladi. Auksinning o'sishni tezlashtirishi maxsus RNK va oqsillar sintezi tufayli qo'llab turiladi. Ildizdan o'simlikning yer ustki qismlariga gibberellin ham keladi. keyinchalik gibberellin shakllanayotgan barglarda sintez bo'la

boshlaydi. Sitokinin va gibberellin o'z navbatida auksinning sintezi va tashiluvini faollashtiradi.[8]

XULOSA

O'simlik ildizining hosil bo'lishida bo'linish zonasida joylashgan hujayralar tarkibidagi bir qator moddalar qatorida fitogormonlarning ham ahamiyati katta. Ular turli xil o'simliklarda turlicha vaqtda ildiz tizimini hosil qilishda ishtirok etadi. Masalan uzumda o'rtacha 12 kunda ildizlar hosil bo'la boshlaydi. Pomidorda esa bir qancha ertaroq 6-7 kunda murtakdagi boshlang'ich ildiz jadallik bilan o'sib borishi kuzatildi.

Fitogormonlar o'simlik organizmi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan fiziologik faol moddalar bo'lib, organlarining hosil bo'lishi, o'sishi va rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. Science direct sayti <https://www.sciencedirect.com/>
2. B. O. Beknazarov "O'simliklar fiziologiyasi" 337-b
3. The regulatory signaling of gibberellin metabolism and its crosstalk with phytohormones in response to plant abiotic stresses Research article
4. SITIR1 is involved in crosstalk of phytohormones, regulates auxin-induced root growth and stimulates stenopermocarpic fruit formation in tomato Plant Science December 2016
5. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Fitogormonlar>
6. <https://kutubxona.samduuf.uz/download/2852>

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDAGI DARS JARAYONLARIDA
MULTIMEDIA VOSITALARIDAN FOYDALANISH VA
ULARNING FOYDALI TOMONLARI**

Zoxidova Gulchexra Ergashboy Qizi

**Andijon viloyati Andijon tuman "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazi
5-hudud 2-uchastka kompleks ijtimoiy xizmat ko'rsatuvchi xodim**

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 11.05.2024
Qayta qabul : 16.05.2024
Saytda mavjud : 20.05.2024

Muallif (lar)
G.E.Zoxidova

Muallif bilan aloqa
<https://orcid.org/0009-0004-3493-6680>

gulchexrazoxidova96@mail.com

© Muallif. G.E.Zoxidova
UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:
<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti
Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Maxfiylik bayonoti
Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

ANNOTATSIYA.

Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limdagi o'quvchilariga sifatli ta'lim berish va o'qitishda multimedia vositalari va texnologiyalaridan foydalanish va ularning foydali natijalari haqida fikr yuritiladi hamda multimedia vositalaridan foydalanish, o'quvchilarda mashqlarga nisbatan ishonch va darsga bo'lgan qiziqishlari ortishiga ham yordam beradi.

KEY WORDS:

multimedia, axborotni yetkazish tezligi, musiqa, dars, slayd, o'quv material, zamonaviy pedagog, kommunikativlik.

Abstract: this article reflects on the use of multimedia tools and technologies in providing quality education and training to primary school students and their beneficial results, and the use of multimedia tools, increasing students' confidence in exercises and interest in the lesson also helps.

Key words: multimedia, speed of information delivery, music, lesson, slide, educational material, modern pedagogy, communicative.

Аннотация: В данной статье размышляется об использовании мультимедийных средств и технологий в обеспечении качественного образования и обучения учащихся начальных классов и их полезных результатах, а также помогает использование мультимедийных средств, повышающее уверенность учащихся в упражнениях и интерес к уроку.

Ключевые слова: мультимедиа, скорость подачи информации, музыка, урок, слайд, учебный материал, современный педагог, коммуникатив.

KIRISH (INTRODUCTION)

Hozirgi kunda rivojlanayotgan zamonda boshlang'ich ta'lim sifati va samaradorligini oshirish maqsadida kompyuter va turli zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish pedagoglarning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Boshlang'ich ta'lim tizimida ko'plab ijobiy ishlar amalga oshirilmoqda. Ta'lim sifatini oshirish uchta eng asosiy tarmoqlarni birdek takomillashuviga

bog'liq bo'lib, umumta'lim muassasalarining moddiy texnika bazasini rivojlantirish, o'quv metodik adabiyotlar bilan boyitish, o'quv jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va multimedia vositalaridan foydalanishdan iborat. Zamonamizda o'quvchilarni yangiliklar, g'royibotlar, ilg'or xalqaro tajribalar qiziqtiradi.

METODLAR (METHODS)

Multimedia kompyuterning matn, grafik, tovushli va videoma'lumotlar bilan ishlashga imkon beruvchi qurilmasi. Ana shunday qurilma o'rnatilgan kompyuter multimedia kompyuter deyiladi. Hozirda deyarli barcha kompyuterlar multimedia qurilmalar bilan ta'minlangan. O'sib kelayotgan avlodning barcha eng yaxshi imkoniyatlari unda namoyon bo'ladi, kasb-kori, mahorati uzluksiz takomillashadi, katta avlodlarning dono tajribasi anglab olinadi va yosh avlodga o'tadi. Buning uchun kichik maktab yoshidagi tarbiyalanuvchilarni tarbiyalashda ta'limning zamonaviy axborot texnologiyalaridan ham

unumli foydalanish, kompyuter savodxonligini shakllantirish, internet bo'yicha ilk elementar tushunchalar berish lozim bo'ladi.

NATIJARLAR (RESULTS)

Boshlang'ich sinflarda o'quv jarayonini qiziqarli, asosiy va zarur foydali bilimlarga boy jarayon sifatida o'tish ishlari sezilarli darajada e'tiborni torta oldi. Bu sinflarda multimedia vositalarining o'рни va foydasini ko'rib chiqish juda muhimdir. Audio va video darsliklar ma'lumotlarni ko'rish va ko'rsatish masalalari, ularni idrok etish va analiz-sintez qiladigan, ilg'orlashishga undovchi, maqsadli va aniq jarayonlarni yodda tutish uchun ham yordam beradi. Bu turdagi qo'llanmalar o'quvchilarning ma'lumot olish va ularni samarali yodda saqlash tezligini oshirishda juda katta ahamiyatga ega hisoblanadi. Audio va videodarsliklar tarix, ona tili, matematika, ingliz tili va boshqa fanlarni qamrab olishi va boshqa ko'plab mavzulardan ham iborat bo'lishi mumkin. Interaktiv darsliklar interaktiv materiallar va mashqlarning asosiy qatlami bo'lib, har tomonlama ilg'orlashishga, ularni qo'llash orqali o'quvchilar bilan

o'zaro savol-javoblar doirasida turli interaktiv metodlar orqali mantiqiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam berishni amalga oshirish imkoniyatini yaratadi. Bu darsliklar, o'quvchilar o'zlarining shaxsiy jihat va fazilatlarini rivojlantirishida juda kuchli vosita hisoblanishi mumkin. Ular o'yinlar, savollar, testlar va boshqa mashg'ulotlardan iborat bo'ladi. Saytlar, mavzu va fanlar bilan bog'liq turli ko'rinishlar va formatlarga ega bo'lib, bir va ko'p mavzularda ko'proq bilim olish, amalda qo'llash va ko'nikmalar yaratish imkoniyatini tuhfa etadi. O'qishni ko'rsatish masalalari, tushuncha, misollar va boshqa mavzularni shuhratli yechimlarga aylantirish va ularga ko'rsatish qaror qilish oqibatida, sinflarda va boshqalarda saytlarning maqsadi ko'pincha tajribaviy bilim olishdir. O'yinlar fikrlararo almashinish va ko'rishni, shaxsiy qarashlarga ega bo'lishni, miya faoliyatini yaxshilashni amalga oshirishda juda muhim hisoblanadi.

MUXOKAMA (DISCUSSIONS)

Har qanday multimedia darsliklari, boshlang'ich sinflardagi o'quvchi zavqlari, o'quvchilar ko'nikmalarida yaratilgan odatlar va sinfning maqsadi asosida tanlangan vaqtlarda ishlatiladi. Xuddi shu tarzda, o'quvchilarni ko'proq qiziqishlariga yoki talablarga rioya etishlariga, sinflarda ko'tarilish va sinfdan chiqarilishidagi yondashuvlarida muammolarga duch kelmaslikka olib keladi. Multimedia vositalarining boshqa turlari mavzu va fanlar bilan bog'liq. Qurilmalarni ishlatish maqsadida tanlash esa o'qitish usullariga bog'liq bo'ladi. Har qanday multimedia vositalari kelajakda o'quvchilarga talabchanlik va faollik kabilarni jalb qilish va bilimlarini rivojlantirish uchun xizmat qiladi. Darsda ko'rgazmali vositalardan ko'proq foydalanish maqsadga muvofiqdir. Chunki bugungi kunda bolalarni qoyil qoldirish ancha mushkul. Shuning uchun zamonaviy pedagog tinib-tinchimasligi, innovatsion, noan'anaviy, interaktiv dars usullarini muntazam o'qib va o'rganib borishi hamda o'quv-tarbiya jarayoniga tadbiiq eta olishi zarur. O'quvchilar bitta

dars davomida ham ko'rsin, ham tinglasin, ham gapirsin, ham mushohada qilsin, ham yozsin.

XULOSALAR (CONCLUSION)

Multimedia vositalari yordamida olib borilgan faoliyat bolaning mashg'ulotga bo'lgan qiziqishini va bilim olish saviyasini oshiradi. Multimedia vositalari bolaga yakka tartibda yondashish imkonini beradi. Tarbiyachining bevosita ishtirokisiz ham bolalar materialni o'zlashtirishi mumkin bo'ladi. Hozirda multimedia kundalik faoliyatimizda juda ko'p ishlatilmoqda. Ta'lim-tarbiya sohasida multimedia texnologiyalarini tatbiq etish uchun yuqorida berilgan fikrlarini umumlashtirib multimediyaga shunday ta'rif berish mumkin. Multimedia-bu informatikaning dasturiy va texnikaviy vositalari yordamida axborotning an'anaviy va orginal turlari asosida o'quv materiallarini tinglovchilarga yetkazib berishning mujassamlashgan holdagi ko'rinishidir.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. A.Abduqodirov, R.Ishmuhammedov, "Ta'limda innovatsiyar" T;. Istedod –2010
2. Axmedova M.Zufarov "Boshlang'ich ta'lim o'qitish metodikasi".-T.: O'zbekiston.
3. Boshlang'ich sinf o'qituvchisining axborot–kommunikativ kompetentligini rivojlanish komponentlar, N Saidova, Science and innovation, 865-868
4. Qurbonova Maftuna, Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv-bilish kompetensiyalarini shakllantirish ahamiyati // Xalq ta'limi, 2020. 3-maxsus son, 29-33 bet.

**ANDIJON MARKAZ VA VEXA BUG'DOY NAVLARI
URUG'LARINI LABORATORIYA SHAROITIDA TUZLAR
TA'SIRIGA CHIDAMLILIGINI ANIQLASH**

M.R.Axmedova., F.M.Tuxtaboyeva

Andijon davlat universiteti

ANNOTATSIYA.

Sug'oriladigan dehqonchilik yerlarida tuproqlarning sho'rlanishi asosiy ekologik muammolardan hisoblanadi. Tuproqlarning sho'rlanishi sug'orishni noto'g'ri olib borganda yer osti suvlari sathining ko'tarilishi natijasida ro'y beradi. Birlamchi va ikkilamchi sho'rlanish kuzatiladi. Ikkilamchi sho'rlanishda suv kapilyarlar orqali ko'tarilib tuzi tuproqda qoladi yoki ortiqcha sug'orish natijasida yer osti suvlari erigan tuzlar bilan sho'rlanadi. Hozirgi kunda sho'rlanishni oldini olish qishloq xo'jaligining dolzarb muammolaridan biri bo'lib kelmoqda. Bug'doy ekinlarini sho'rlanishga chidamli navlarini yaratish, tuproq unumdorligini oshirish kabi masalalar yuzasidan ko'plab ilmiy ishlar olib borilmoqda.

KALIT SO'ZLAR:

kuzgi va bahorgi bug'doy, oqsil, kleykovina, sho'rlanish, tuzlar, tuproq, ildiz.

Maqola haqida ma'lumot

Qabul qilingan: 11.05.2024

Qayta qabul : 17.05.2024

Saytda mavjud : 22.05.2024

Muallif (lar)

M.R.Axmedova

***F. Tuxtaboeva**

Muallif bilan aloqa

<https://orcid.org/0009-0006-4507-5817>

xoshimjonovamusharraf@gmail.com

© Muallif. M.R.Axmedova va boshqalar

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:

<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Abstract: Soil salinity in irrigated agricultural lands is one of the main environmental problems. Soil salinization occurs as a result of the rise of the underground water level during improper irrigation. Primary and secondary salinity is observed. In secondary salinization, water rises through capillaries and remains in the salt soil, or as a result of excessive irrigation, groundwater is salted with dissolved salts. Nowadays, prevention of salinity is one of the urgent problems of agriculture. Many scientific works are being carried out on issues such as creating salinity-resistant varieties of wheat crops and increasing soil fertility.

Key words: winter and spring wheat, protein, gluten, salinity, salts, soil, roots.

Засоление почв на орошаемых сельскохозяйственных угодьях является одной из основных экологических проблем. Засоление почвы происходит в результате подъема уровня грунтовых вод при неправильном поливе. Наблюдается первичное и вторичное засоление. При вторичном засолении вода поднимается по капиллярам и остается в засоленной почве или в результате чрезмерного орошения грунтовые воды засаливаются растворенными солями. В настоящее время предотвращение засоления является одной из актуальных проблем сельского хозяйства. Многие научные работы проводятся по таким вопросам, как создание засолеустойчивых сортов пшеницы и повышение плодородия почв.

Ключевые слова: озимая и яровая пшеница, белок, клейковина, засоленность, соли, почва, корни.

KIRISH

Yer yuzidagi insonlarning ko'pchiligi bug'doy o'simligining donini asosiy oziq-ovqat sifatida foydalanadi va birinchi non sifatida qadrlaydi. Bug'doy insoniyat uchun eng muhim oziq-ovqat ekini hisoblanadi va yer shari aholisining asosiy qismi (70%) bug'doy unidan tayyorlangan mahsulotlarni iste'mol qiladi.

Bug'doydan tayyorlangan oziq-ovqat mahsulotlari mazali, to'yimli, yaxshi hazm bo'ladi. Bug'doy donidan un, undan xilma-xil oziq-ovqat mahsulotlari: non, shirin kulcha, makaron, yorma, pechenya, bolalar ovqati, konditer mahsulotlari, spirt va boshqalar olinadi. Bug'doy uni hech qachon hech kimni ko'ngliga urmaydi, inson o'ziga kerakli kuch va quvvatni nondan oladi, organizm uchun zarur vitaminlar B1, B2, PP va kalsiy, temir va fosfor ham nonda bo'ladi [1].

Bug'doy donidan kraxmal, dekstrin olinadi, somoni, qipiqdari chorva molar uchun ozuqa sifatida foydalaniladi. 100 kg doni 117; 100 kg somoni 30 ozuqa birligi saqlaydi. Somonidan dag'al xashak, senaj tayyorlanadi, Bundan tashqari somonidan sifatli qog'ozlar, savat va shlyapalar tayyorlashda, qurilishda ishlatiladi. Bug'doy donida 11-20% oqsil 65-75% kraxmal, 2% yog' va shuncha miqdorda yog'ochlik va kul bo'ladi. Bug'doy tarkibidagi eng muhim ko'rsatkich oqsil va kleykovinadir.

Bug'doy doni tarkibidagi oqsil miqdoriga qarab foydalaniladi, oqsil miqdori o'ta kam bo'lsa 11 - 13%

chorva mollariga ozuqa, 14- 15% non, 17-18% makaron tayyorlanadi [3].

ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbekiston lalmikor dehqonchilik ilmiy-tadqiqot institutida O'zbekistonda bug'doyni o'rganish yakunlariga ko'ra, rigid shaklli bug'doylar, asosan, nam bilan kam va yarim ta'minlangan lalmi yerlarda, spelta bug'doyi esa tog'oldi va tog'li mintaqalarda tarqalgan. Sug'oriladigan yerlarda ham faqat dag'al boshli shakllar uchirashi aniqlangan. (G.A.Lavronov, 1969).

Sug'oriladigan yerlarda o'stiriladigan bug'doy shimoliy-yarim kuzgi va janubiy-bahori guruhlariga bo'lingan. Mahalliy bug'doy navlari tez pishirilishi va o'suv davrining so'ngida issiqlikka talabchanligi bilan xarakterlangan.

Tabiiy iqlim sharoitidan kelib chiqib, mahalliy bug'doy navlarida issiqlikka chidamlilik xususiyatlari kuchli darajada shakllangan. Bug'doyning ushbu xususiyati ildiz tizimining baquvvat o'sishi, tuproqqa 200-220 sm chuqurlikka kirib borishi bilan belgilanadi. Mahalliy bug'doy navlari nam yetarli bo'lganda kuzqish oylaridagi past haroratlarda ham fotosintez jarayonining faolligi bilan xarakterlangan. Hayot tarzi biologik bahori bo'lgan mahalliy bug'doy navlarining ko'pchilik qismi va ular asosida yaratilgan seleksion navlar duvarak (ikki faslli) bo'lib, bahorgi va kuzgi ekish muddatlarida ham yaxshi hosil beradi. Duvarak bug'doy navlarining ekilgan urug'lari kuzda unib chiqqanda ham sovuqqa yuqori chidamlilikka ega bo'ladi. Bug'doyning yarim kuzgi navlari respublikaning faqat shimoliy mintaqalarida juda kam maydonlarda ekilgan. Lalmi yerlarda bug'doyning kuzgi navlari duvarak va

bahori navlarga nisbatan 20-30% kam hosil beradi. Bug'doyning don sifati bahorda ekilganda ortadi, kuzda ekilganda esa pasayadi. Bug'doy sun'iy sug'orilganda ham don tarkibidagi oqsil va kleykovina miqdori kamayadi. [3,4,5].

Mahalliy navlarda qisqa (yarim kuzgi bug'doy 25-30 kun, duvarak 7-12 kun, bahori 2-7 kun) yarovizasiya davrini o'tishi kuzatiladi. N.I.Vavilov madaniy o'simliklarning kelib chiqishi bo'yicha O'zbekistonni O'rta Osiyo Markazining asosi deb hisoblaydi hamda 42 xromosomal yumshoq bug'doy (*T. aestivum*)ning 44 ta tur xilini va ularning geografik jihatdan tarqalishini aniqlaydi (N.I.Vavilov, 1966). N.V.Pokrovskiy (1930) O'zbekiston hududida yumshoq bug'doyning 44 ta tur xiliga ega navlarni to'plaganligi ushbu ma'lumotni yana bir bor isbot etdi. [3].

Respublikada hozirgi kunda yumshoq bug'doy (*Triticum aestivum* L) ning 53 ta navi, qattiq bug'doy (*T. durum*) ning 8 ta navi ekishga tavsiya etilgan. Shundan 17 ta nav xorijdan keltirilgan navlar hisoblanadi. Chetdan keltirilgan navlarning hosildorligi, don sifati, sovuqqa, kasalliklarga chidamliligi yuqori, lekin navlar ushbu xususiyatlarini O'zbekistonning noqulay tuproq-iqlim sharoitlarida to'liq namoyon etolmayapti. Ular mahalliy tuproq-iqlim sharoitining turli noqulay omillaridan, ayniqsa issiqlikdan katta zarar ko'rmoqda.

Sug'oriladigan dehqonchilik yerlarida tuproqlarning sho'rlanishi asosiy ekologik muammolardan hisoblanadi. Tuproqlarning

sho'rlanishi sug'orishni noto'g'ri olib borganda yer osti suvlari sathining ko'tarilishi natijasida ro'y beradi. Birlamchi va ikkilamchi sho'rlanish kuzatiladi. Ikkilamchi sho'rlanishda suv kappilyarlar orqali ko'tarilib tuzi tuproqda qoladi yoki ortiqcha sug'orish natijasida yer osti suvlari erigan tuzlar bilan sho'rlanadi. Ikkilamchi sho'rlanish ko'proq zarar yetkazadi. Tuproqlarning sho'rlanishi Osiyo, Amerika va Afrikaning ko'pchilik mamlakatlarida kuzatiladi. Sho'rlanishning oldini olish uchun zovurlar qaziladi, yerlarning sho'ri yuviladi [1, 2, 4, 5].

METODOLOGIYA

Sho'rlangan tuproqlar iqlimi issiq va quruq bo'lgan mintaqalarda ko'proq bo'lib, natriy, kalsiy va magniylarning xloridli, sulfat va karbonatli tuzlari shaklida uchraydi. Sho'r tuproqlar anionlarning nisbatiga ko'ra xlorid-sulfatli, sulfat-xloridli, xloridli, sulfatli, karbonatli (sodali) bo'lishi mo'mkin. Bunday tuproqlarda asosiy kationlar natriy va kalsiy bo'lib, magniy-karbonat va magniy-xloridlar ham uchrab turadi. Bu tuzlardan natriy karbonat (Na_2CO_3) va natriy gidrokarbonat (NaHCO_3) o'simliklarga ko'proq zararli ta'sir etadi.

O'simliklarning sho'rlikka chidamliligi va hosildorligini oshirish maqsadida bir qancha usullar taklif etilgan: — ekin maydonlaridagi tuproqlarni yuvish va tuzdan tozalash, buning uchun drenaj va zovurlardan keng foydalanish, yerlarning melioratsiya holatini yaxshilash; — ekin maydonlarining unumdorligini oshirish, buning uchun asosiy o'gitlar bilan bir qatorda mikroo'gitlardan foydalanish; — O'simliklarning xlorli sho'rlikka chidamliligini oshirish maqsadida ekishdan oldin urug'larga ishlov berish, buning

uchun ularni osh tuzining (NaCl) 3-6 foizli eritmasida bir soat saqlab, keyin ularni 1,5 soat davomida yuvish va ekish (P.A.Genkel tavsiya etgan); — sho'rlikka nisbatan chidamli navlarni tanlash va ulardan foydalanish; — o'simliklarning sulfat sho'rlanishga chidamliligini oshirish uchun urug'larni ekishdan oldin magniy sulfat (MgSO_4) tuzining 0,2 foizli yoki marganes sulfat (MnSO_4) tuzining 0,25 foizli eritmasida bir kechakunduz ivitish. [1, 3, 6]

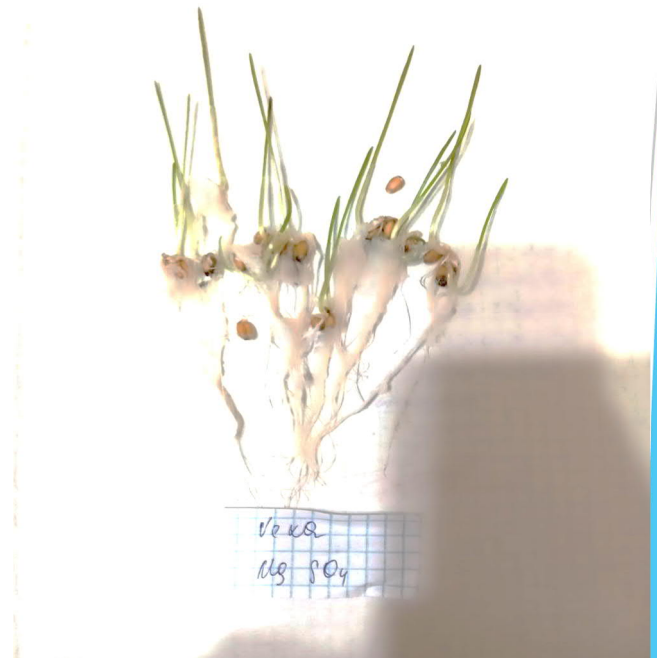
Havo haroratining haddan tashqari ko'tarilishi tufayli tuproq yuzasidan suvlarning bug'lanishi ortadi va natijada tuproq yuza qismida tuzlarning to'planishi kuzatiladi. Buning oqibatida unib chiqqan bug'doy ko'chatlari tezda katta qiyinchiliklarga duch keladi ayniqsa, dalaning sho'rlangan yerlarida ko'chatlarning barchasi nobud bo'lishi tufayli bug'doy maydonlarida ochiq o'simliksiz maydonlar yoki sho'rga chidamli galofitlar o'sgan maydonlar paydo bo'ladi. Yuqoridagi muammolarni bartaraf qilish uchun tuproqning sho'rlanishiga chidamli bo'lgan erta pishar yangi bug'doy navlarini yaratish hozirgi kunning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi [3, 4,5,6].

MUHOKAMA

O'simliklarning xlorli sho'rlikka chidamliligini oshirish maqsadida ekishdan oldin urug'larga ishlov berish, buning uchun ularni osh tuzining (NaCl) 3-6 foizli eritmasida bir soat saqlab, keyin ularni 1,5 soat davomida yuvish va ekish (P.A.Genkel va va boshsalar tavsiya etgan);

Tajriba o'tkazishdan oldin hamma bug'doy urug'larini yaxshilab tozalab katta-kichikligi bir xilda bo'lishi va kurtaklarning o'suvchanligi 95% dan kam bo'lmasligi kerak. Tajribalarni o'tkazish davomida kurtaklarning o'sish jarayonida fiziologik va morfologik holatini qandaydir o'zgarishlarni kuzatib borish zarur. Sho'rga chidamliligini aniqlash maqsadida tajriba o'tkaziladigan bug'doy urug'lari yaxshilab saralab olamiz va urug'larni chashka petriga 50 donadan sanab joylashtiriladi. Bug'doy urug'larini sho'rga chidamliligini aniqlashda jami tajribaga har bir navdan 150-200 dona bug'doy urug' navlari saralab olinib, 50 donadan chashka petriga taqsimlab chiqiladi. Tanlab olingan bug'doy navlarini magniy hamda xlorli tuzlarga chidamliligini aniqlash uchun NaCl ning 3%li va 6%li eritmasi hamda magniy sulfatning 0,25 % foizli

eritmasidan foydalaniladi. Barchasiga teng taqsimlangan bug'doy navlariga har biriga alohida 10 ml dan nazorat uchun disstillangan suv, NaCl ning 3%li va 6 %li eritmasi va $MgSO_4$ 0,25 % foizli eritmasidan quyiladi. 3 kun davomida bug'doylar unib chiqqunga qadar har kuni tajriba uchun olingan bug'doylarga 10 ml dan suvdan quyiladi. 3 kundan so'ng ularni olib filtr qog'oziga o'raladi va ichi yarim suvga to'ldirilgan idishga solinadi. 5-7-9 kunlarda bug'doylar olinadi hamda unuvchanligi va ildiz tizimining o'sish ko'rsatlichlari kuzatiladi. Unib chiqayotgan bug'doylar nazorat variantiga taqqoslab unuvchanligi hamda eritma uchun olingan tuzlarga chidamli ekanligi aniqlanadi.

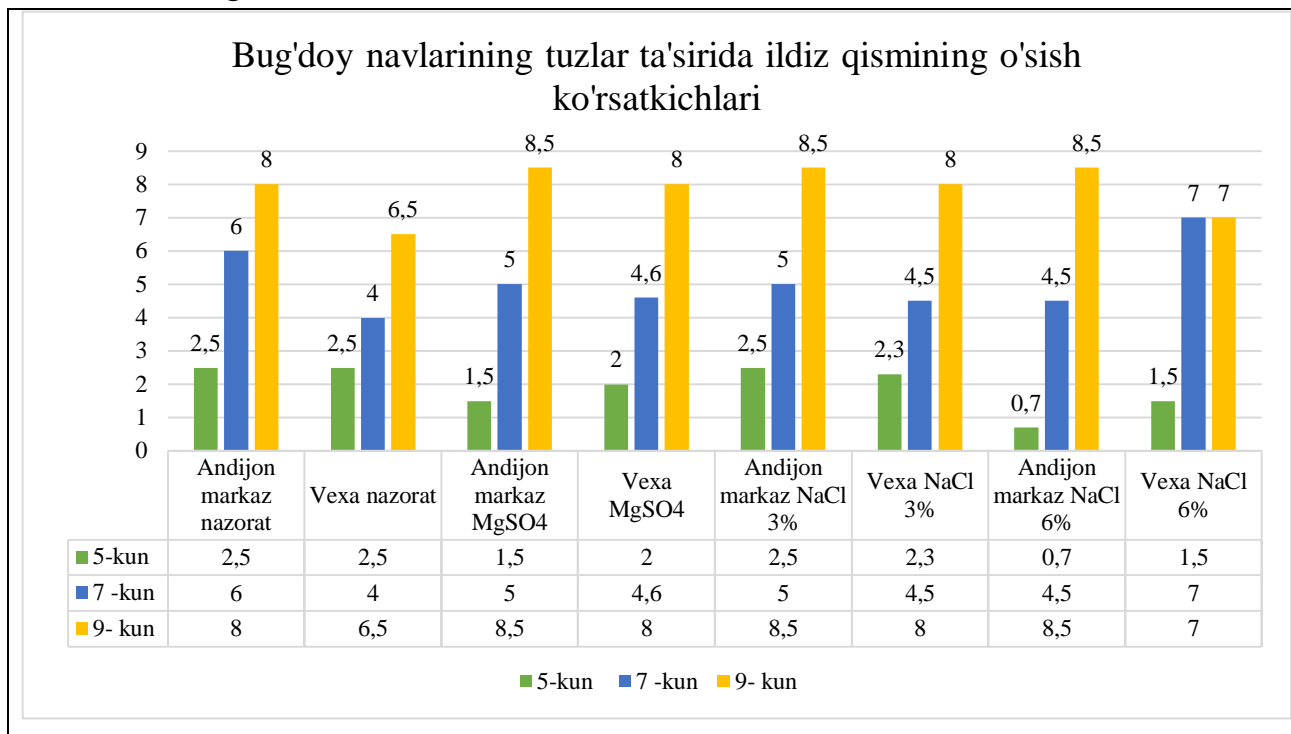

1-rasm. Andijon markaz va Vexa navlarining $MgSO_4$ tuzlari ta'siridagi 9 kunlik unuvchanligi

NATIJALAR.

Laboratoriya sharoitidagi olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlariga quyidagicha baho beriladi, ya'ni unib chiqqan bug'doy urug'larini sanab olamiz foizi 0-25% gacha bo'lsa chidamsiz, 26-

50% bo'lsa gacha o'rtacha chidamli, 50-75 % bo'lsa chidamli, agarda 75-100 % gacha bo'lsa yuqori chidamli hisoblanadi. Biz bu natijalarni diagramma orqali ko'rishimiz mumkin:

XULOSA. Biz o'rgangan bug'doyning Andijon markaz hamda Vexa navlarining NaCl ning 3%li va 6 %li eritmasi va MgSO4 0,25 % foizli eritmalari asosida o'tkazgan tajribalarimizdan ma'lum bo'ldiki, bu navlar tuzlar

ta'siridagi kam miqdordagi sho'rlangan tuproqlarga chidamli hisoblanadi. Agar sho'rlanish miqdori yuqorilab ketsa o'simlik urug'lanining nobud bo'lishi ortib borishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. J.X.Xo'jaev "O'simliklar fiziologiyasi" 2004.Tuproq sho'rlanishi va uning O'simliklarga ta'siri.Sho'rga chidamlilik bet 208-210.
2. B.Beknazarov "O'simliklar fiziologiyasi" Toshkent 1999.b-535.
3. O'serbayeva T, Qutibaeva E. "Bug'doyning morfologiyasi, biologiyasi ham agrotexnikasi". N.: Qaraqalpog'iston 2006.-40 b.
4. F.M. To'xtaboyeva, D.S.To'ychiyeva, L.K.Yunusova, G'.Sh. G'ulomov "O'simliklar fiziologiyasi" Toshkent -2022 201 b
5. R.N, Ibrohimova "Bug'doyning ayrim navlari urug'larida biokimyoviy ko'rsatkichlarini aniqlash". Bitiruv malakaviy ishi 2023 yil
6. Тухтабаева, Ф. М., Абдутолипов, М. З., & Хашимджанова, М. Н. (2019). Действие УДП железа и ферростимулятора на амилотическую активность семян хлопчатника. In Вестник научных конференций (No. 6-2, pp. 125-126). ООО Консалтинговая компания Юком.

EKOLOGIYA VA ATROF MUHITGA INSONNING
TA'SIRI

Rahimova Hilolaxon Rustamjonovna
Xabibullayev Ne'matillo Ubaydullayevich

Central Asian Medical University

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 20.05.2024
Qayta qabul : 22.05.2024
Saytda mavjud : 23.05.2024

Muallif (lar)
*H.R.Rahimova
N.U. Xabibullayev

Muallif bilan aloqa

<https://orcid.org/0009-0005-5281-0851>

hilolaxon.rahimzoda.87@bk.ru

© Muallif. H.R.Rahimova va boshqalar

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:
<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti
Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kundagi dolzarb muammo atrof muhit va tabiatga korsatilayotgan moddiy zararlar, va inson orni bunda qanchalik ekanligi ko'rsatilgan. Shuningdek hozirgi kunda atrof muhitni muhofaza qilish global muammo bolib turganligi sabablari uni oldini olish keltirilgan.

Kalit so'zlar: Energetika, Atmosfera, Yoqilg'i, ishlab chiqarish, Atom elektr stansiyalari, sanoat, neft, ekologik muammolar, ozon qatlami.

Аннотация: В данной статье показано, что актуальной проблемой современности является материальный ущерб окружающей среде и природе, а также роль человека в этом. Также приведены причины, по которым охрана окружающей среды сегодня является глобальной проблемой и ее предотвращение.

Ключевые слова: Энергетика, Атмосфера, Топливо, производство, Атомные электростанции, промышленность, нефть, экологические проблемы, озоновый слой.

Annotation: This article shows that today's actual problem is material damage to the environment and nature, and the role of humans in it. Also, the reasons why environmental protection is a global problem today and its prevention are given.

Key words: Energy, Atmosphere, Fuel, production, Nuclear power plants, industry, oil, ecological problems, ozone layer.

Atrof muhitni muhofaza qilish, hozirgi kunda bu masala hammani birdek o'ziga jalb qilib kelmoqda. Atmosferani ifloslantiruvchi chiqindilar odatda ikki qismga bo'linadi: gazzimon va qattiq moddalar, shundan gazli moddalar butun chiqindilarning 80%, qattiq moddalar 10%, va qolgan ulushi boshqa sohalarga to'g'ri keladi. Atmosferani ifloslantiruvchi manbalarni tabiiy va sun'iy jarayonlar tashkil qiladi. Tabiiy manbalarga chang, changto'zon, vulqonlarning otilishi va boshqalarga xos. Tabiatning inson va jamiyat uchun ahamiyati juda katta va turli-tumandir. Uni inson ehtiyojini qondirish jihatlariga qarab, iqtisodiy, ilmiy, sog'lomlashtirish, tarbiyaviy va estetik kabi ahamiyatlarini farqlash mumkin.

Iqtisodiy ahamiyati deyilganda undagi resurslardan (havo, tuproq, minerallar, o'simlik va hayvonlar) turli ishlab chiqarish jarayonlarini tashkil etishda asosiy moddiy manba sifatida foydalanish tushuniladi.

Ilmiy ahamiyati shu bilan belgilanadiki, insonning barcha bilimlari negizida tabiat va undagi turli jarayonlarni kuzatish, o'rganish, tahlil etish va amaliy xulosalar qilish yotadi.

Sog'lomlashtirish ahamiyati deyilganda sof tabiiy unsurlar (musaffo havo, toza suv, unumdor tuproq, bahavo o'rmon)ning va shifo beruvchi tabiiy modda va jarayonlarning inson salomatligiga ijobiy ta'siri tushuniladi.

So'nggi yillarda olimlar atmosferaning ozon qatlamining yupqalashib, yemirilib borayotganini ta'kidlashmoqdalar. Ozon qatlami ultrirabinafsha nurlarning zararli ta'siridan tirik jonzotlarni himoya qiladi. Bu jarayon ayniqsa sayyoramiz qutblarida tez kechmoqda. U yerda "Ozon tuynigi" hosil bo'lishi kutilmoqda.

Umumsayyoraviy ekologik muammolar sifatida aholining shiddatli tarzda tartibsiz ko'payib borishi xomashyo va energetik resurslarning kamayib borayotganligi, havo, suv, tuproqlarning ifloslanishi bilan bog'liq bo'lgan muammolarni aytib o'tish mumkin.

Shuningdek, Ozon tuynigi, havo tarkibida CO miqdorining oshib borishi, yerda o'rtacha haroratning ortib borishi kabi hollarini ham umumbashariy ekologik muammolar guruhiga kiritish mumkin.

Mintaqaviy ekologik muammolar ta'sir ko'Mamiga ko'ra sayyoramizning alohida hududlari yoki davlatlariga xos bo'lgan muammolardir. Masalan, Markaziy Osiyodagi Orol muammosi, Afrikaning ba'zi hududlaridagi qurg'oqchilik va qahatchilik, G'arbiy Yevropa va Amerikadagi ba'zi kuchli industrlashgan hududlarga xos muammolar mintaqaviy ekologik muammolardir.

Yuqoridagi fikrlarni qisqacha quyidagicha izohlash mumkin:

- insonlar o'zlarining turli ehtiyojlarini qondirish jarayonida tabiatga ta'sir o'tkazadilar;

- insonning tabiatga ta'siri boshqa tirik mavjudotlamikidan farqli o'laroq uning ongi tufayli boshqariladi;

- insonning tabiatga ongli ta'siri kuchayib borishi bilan tabiatda modda va energiya almashinuvining yangi, antropogen turi qaror topadi va u tabiatda kechadigan jarayonlarda sezilarli rol o'ynay boshlaydi;

- tabiatga inson ta'sirining kuchayishi va bu jarayonda tabiat va jamiyat qonuniyatlariga yetarli e'tibor bermaslik yoki ularning buzilishi oqibatida tabiat-jamiyat tizimida salbiy o'zgarishlar sodir bomadi. Bunday o'zgarishlar inson va jamiyatning hayotiy sharoitlarini og'irlashtiradi va turli ekologik muammolarni keltirib chiqaradi.

- insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida atrof-muhit holatini borgan sari yomonlashib borayotganligi tabiat va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatlarning kuchayib borayotganligi bilan izohlanadi;
- tabiat va jamiyatdagi salbiy

o'zgarishlarning oldini olish va bartaraf etish ko'p jihatdan har bir shaxs va jamiyat a'zolarining ekologik bilim darajasiga bog'liq. Shuning uchun ekologik ta'limni chuqurlashtirish hozirgi davrning eng dolzarb muammolaridan biridir.

Xulosa: Hozirgi kundagi dolzarb bo'lib kelayotgan muammolar, inson faoliyati natijasida bitta korxonada chiqindilari bilan atmosfera, daryo, ko'l ifloslanishi, o'rmonlar yo'qolib ketayotgani va hatto olimlar atmosferaning ozon qatlamining yupqalashib, yemirilib borayotganini ta'kidlashmoqdalar.

Bugungi kunda Sanoat, Iqtisodiyat jadal suratlar bilan rivojlanmoqda ammo ekologiya esa tobora zaiflashib bormoqda. Buni oldini olish maqsadida har bir inson ko'chat ekishi zarur ana shunda biz tabiatni kelajakka ishonib topshira olamiz. Atmosferani muhofaza qilish bu borada chiqindisiz va kam chiqindili ishlab chiqarish texnologiyasini qo'llash yuqori samara beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. "Ekologiya o'quv qo'llanma", To'xtayev A.S Toshkent 1998 y.
2. "Umumiy ekologiya" darslik, A. Ergashev. Toshkent 2003 y.
3. "Ekologiya va atrof –muhitning muhofaza qilish asoslari", "Musiqqa" nashriyoti. P.S. Sulstonov. Toshkent 2007 y.
4. "Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish o'quv qo'llanma", Xo'janazarov. O'. E. Yoqubjonov. SH. Toshkent 2018 y.

BOSHQARUV FAOLIYATI VA UNDAGI NIZOLAR PSIXOLOGIYASI

Burxonov Jasur Jahongir o'g'li

Toshkent shahri Puchon universiteti

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 24.05.2024
Qayta qabul : 24.05.2024
Saytda mavjud : 24.05.2024

Muallif (lar)
J.J.Burxonov

Muallif bilan aloqa

<https://orcid.org/0009-0005-2065-7362>

burxonovjasur57@gmail.com

© J.J.Burxonov

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:
<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti
Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

“Kishi qanchalik yuqori martabaga erishmasin,
u baribir kamtar bo'lib qolishi lozim”

Yusuf Xos Hojib.

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiylashuv jarayonida turli rasmiy guruhlarda mehnat faoliyati jarayonida rahbar va xodim o'rtasidagi munosabatlarda nizoli vaziyatlar va ularni keltirib chiqaruvchi psixologik omillar haqida fikrlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Boshqaruv, lider, rahbar, liderlik uslublari, nizo, psixologik iqlim, nizoli vaziyatlar.

Abstract: In the process of socialization, thoughts are presented about conflict situations and psychological factors that cause them in the relationship between the manager and the employee in the process of working in different official groups.

Key words: Management, leader, manager, leadership styles, conflict, psychological climate, conflict situations.

Аннотация: В процессе социализации представлены мысли о конфликтных ситуациях и психологических факторах, вызывающих их во взаимоотношениях руководителя и работника в процессе работы в разных служебных группах.

Ключевые слова: Менеджмент, лидер, управленец, стили руководства, конфликт, психологический климат, конфликтные ситуации.

Globalashuv davrida dunyo miqyosida har qanday sohalarda ilg'or bo'lish rivojlangan mamlakatlar qatoridan joy egallash ta'lim, ishlab chiqarish, madaniyat va san'atda yuksak marralarni zabt etish har bir davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan xisoblanadi. Bu borada rahbar faoliyati va uning boshqaruv uslubi o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Jamiyatda rahbar shaxsi va uning boshqaruvdagi o'ziga xos xususiyatlari, rahbarning xodimlar bilan munosabatlari jamoa bilan samarali muloqot o'rnatish, jamoalarda yuz beradigan nizoli vaziyatlarni to'g'ri taxlil qilish hamda kelib chiqish sabablarini chuqur o'rganish bugungi kun psixolog va sotsiologlari oldida turgan muhim vazifalardan biridir.

Yangi O'zbekistonda boshqaruv tizimini yanada rivojlantirish uchun ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda. Davlat rahbarimiz aytib o'tganidek: - "Samarali boshqaruv barqaror rivojlanishning barcha boshqa maqsadlariga erishishda tarmoqlararo va asosiy katalizatoridir"[1].

Psixologik iqlim jamoada ishchilar o'rtasidagi to'g'ridan-to'g'ri muloqot jarayonida yaratiladi va shaxslararo muloqotning sifat tomonini ifodalaydi, buning fonida guruh ehtiyojlari amalga oshiriladi. U gorizontal (hamkasblar o'rtasidagi) va vertikal (rahbar va bo'ysunuvchilar o'rtasidagi)

munosabatlarning xususiyatlari bilan uzviy bog'liqdir[2].

Jamoada qulay psixologik muhitni yaratishda yetakchi rolni rahbarning shaxsiyati va shaxslararo munosabatlarning tabiatiga ta'sir qilish qobiliyati o'ynaydi. Shu bilan birga, rahbarning birgalikdagi faoliyat shartlari bo'yicha shaxsiy strategiyasida ifodalangan pozitsiyasi uning shaxsiy etakchilik uslubining muhim xususiyatlarini aks ettiradi, bu uning ijodiy qobiliyatlarini, shaxsiy fazilatlarini, munosabatlarni birlashtirishga tayyorligini va shaklini ochib beradi.

Boshqaruv faoliyati va undagi nizolar psixologiyasi murakkab va ko'p qirrali soha bo'lib, unda rahbar va xodimlar o'rtasidagi munosabatlar, hamda tashkilot ichidagi nizolarni boshqarishning turli usullari o'rganiladi. Motivatsiya: Xodimlarning ishga bo'lgan qiziqishini va motivatsiyasini oshirish uchun turli strategiyalar qo'llaniladi. Bu strategiyalar orasida mukofotlash tizimi, karyeraviy o'sish imkoniyatlari va shaxsiy maqsadlarni tashkilot maqsadlari bilan uyg'unlashtirish kiradi.

Rahbarlik uslublari: Har xil rahbarlik uslublari (avtoritar,

demokratik, laissez-faire) xodimlarning ishga bo'lgan munosabatiga va ularning motivatsiyasiga ta'sir qiladi. Har bir uslubning o'ziga xos afzalliklari va kamchiliklari bor.

Muloqot: Tashkilot ichida samarali muloqot o'rnatish juda muhimdir. Ochiq va samimiy muloqot muhitini yaratish xodimlar o'rtasida tushunmovchiliklarni kamaytiradi va hamkorlikni oshiradi.

Nizolar psixologiyasi Nizo turlari: Tashkilot ichida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nizolar turli shakllarda bo'ladi: shaxsiy nizolar, guruhlar o'rtasidagi nizolar, va tashkilot darajasidagi nizolar.

Nizolarni aniqlash: Nizolarni erta bosqichlarda aniqlash va ularni to'g'ri baholash muhimdir. Bu, odatda, nizolarni tez va samarali hal qilish imkonini beradi.

Nizolarni boshqarish strategiyalari:

1. Murosaga kelish: Har ikki tomon ham o'zaro kelishuvga erishishga harakat

qiladi. 2. Himoyalash: Bir tomon nizoni kuch bilan hal qilishga harakat qiladi.

3. Muammolarni hal qilish: Nizoni asosiy sabablarini aniqlab, ularni hal qilishga yo'naltiriladi.

4. Yechim topish: Har ikki tomon uchun ham foydali bo'lgan yechimlarni topishga qaratilgan.

Stress boshqaruvi: Nizolar ko'pincha stressni oshiradi. Stressni boshqarish usullari xodimlarning salomatligi va samaradorligini saqlashda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa qilib aytganda boshqaruv faoliyati va undagi nizolarni samarali boshqarish uchun rahbarlar psixologiya va nizolarni boshqarish bo'yicha keng bilimga ega bo'lishlari zarur. Bu bilimlar tashkilot ichidagi muhitni yaxshilash va umumiy samaradorlikni oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. O'zbekistonda Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish uchun taraqqiyot siyosatiga doir tadbirlarni har tomonlama joriy qilish, jadallashtirish va qo'llab-quvvatlash (MAPS) hisoboti (2018-yil 19-oktabr) [Elektron resurs] // URL: http://www.un.uz/files/UN%20in%20Uzbekistan/MAPS%20Report%-202018/UZB-MAPS%20Report%20-%20Final_Uzb.pdf (murojaat sanasi: 28.01.2020-yil)

2. Социальная психология: учеб. пособие / отв. ред. А.Л Журавлев. - М., 2002.

3. Словарь практического психолога / сост. С.Ю. Головин. - Минск, 1998.

4. Кашапов, М.М. Теория и практика решения конфликтных ситуаций. - М., 2003.
5. Abdulmadjidova, M. (2021). Muloqot–Bola Psixik Rivojlanishining Muhim Omili. BARQARORLIK VA YETAKCHI
6. Ziyomhammadov, B., & Abdullayeva, S. (2006). Pedagogy. Study guide. Tashkent, 40. TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 1(6), 614-617.
7. Abdullaeva, S. H. (2014). Shaping to emotional stability future teachers of the professional education. European Journal of Natural History, (4), 23-24.
8. Khamidovna, A. S. The Role of a Psychologist in Creating a Learning Environment in Higher Education Institutions.
9. Абдуллаева, Ш. Х. (2021). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СТРЕССА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ:
10. Абдуллаева Шоира Хамидовна Ташкентский государственный университет Востоковедения, заведующий кафедрой педагогики и психологии, доктор психологических наук, доцент. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (5).
11. Khamidovna, A. S. (2018). The Study of the Emotional Stability of Secondary School Teachers—as a Component of Professional Competence. Archive, 75.
12. Абдуллаева, Ш. Х. (2016). КОММУНИКАТИВНЫЕ УМЕНИЯ КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ ПЕДАГОГА. NovaInfo. Ru, 3(54), 304-306.
13. qizi Xabibullayeva, S. S., & qiz Abdulmadjidova, M. D. (2023, January). TEZKOR QAROR QABUL QILISH-HOZIRGI ZAMON MUHIM TALABI. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 2, pp. 45-49).
14. Abdulmadjidova, M., & Sattarova, I. M. (2021). O'smirlar o'rtasidagi nizoli vaziyatlarni bartaraf etishda hamkorlik masalalari. *Science and Education*, 2(12), 602-608.
15. Sattarova, I. M., & Abdulmadjidova, M. (2021). Ta'lim Jarayoni Samaradorligini Oshirishda O 'Yinli Texnologiyalardan Foydalanish Pedagogik Zaruriyat Sifatida. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(6), 5-9.

TRIGONELLA FOENUM-GRAECUM DORIVOR O'SIMLIGINING O'SIB RIVOJLANISHIGA RIZOSFERA MIKROORGANIZMINING TA'SIRINI BAHOLASH

¹Azatov Farrux Rashid ugli., ¹Shukurov Otabek Jo'rabek o'g'li
²Xo`jamshukurov Nortoji Abduxalikovich., ²Otajonov Asadbek Shonazarovich

¹*O'simliklar genetik resurslari ilmiy-tadqiqot instituti*
²*Toshkent kimyo-texnologiya instituti*

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 5.05.2024
Qayta qabul : 24.05.2024
Saytda mavjud : 24.05.2024

Muallif (lar)
Azatov F.R.
*Xo`jamshukurov N.A.
Otajonov A.Sh.
Shukurov O.J.

Muallif bilan aloqa

<https://orcid.org/0000-0001-7807-4737>

nkhujamshukurov@mail.ru

© Azatov F.R va boshqalar

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:
<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotatsiya: Ushbu maqolada *Trigonella foenum-graecum* dorivor o'simligi turli xil ozuqa muhitlarida o'sish sharoitlari o'rganish natijalari keltirilgan. Tibbiyot tarmoqlari uchun kelajakda tabiiy dori vositalari tayyorlashda muhim xomashyo manbasi bo'lib xizmat qiladi. Respublikamizning turli hududlarida yetishtirish imkoniyati mavjud bo'ladi.

Kalit so'zlari: *Trigonella foenum-graecum*, DNK, RNK, ATR, Fosfor, tuproq, vitaminlar, fitogormonlar.

Аннотация: В статье представлены результаты изучения условий роста лекарственного растения *Trigonella foenum-graecum* на различных питательных средах. В будущем он послужит важным источником сырья для приготовления натуральных лекарств для медицинской промышленности. Можно будет выращивать в разных регионах нашей республики.

Ключевые слова: *Trigonella foenum-graecum*, ДНК, РНК, АТР, фосфор, почва, витамины, фитогормоны.

Abstract: This article presents the results of the study of the growth conditions of the medicinal plant *Trigonella foenum-graecum* in different nutrient media. It will serve as an important source of raw materials for the preparation of natural medicines for the medical industry in the future. It will be possible to grow in different regions of our republic.

Key words: *Trigonella foenum-graecum*, DNA, RNA, ATR, Phosphorus, soil, vitamins, phytohormones.

Mamlakatni oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan ta'minlash uchun o'simlik mahsulotlaridan yuqori va sifatli hosil olish, tuproq unumdorligini oshirish zarur. Qishloq xo'jaligida hosildorlikni oshirishning muhim shartlaridan biri o'simliklarni fosfor bilan ta'minlash darajasidir.

Fosfor-biosferaning o'ta muhim biogen elementi bo'lib, DNK, RNK, ATR, fosfolipidlar va ba'zi kofaktorlar sifatida makromolekulalar tarkibiga kiradi. Tuproqdagi noorganik fosforning yalpi zahiralari juda katta, ammo u o'simliklar uchun o'zlashtirilib bo'lmaydigan shaklda. Mineral o'g'itlardan olinadigan o'simliklarning moddalardan foydalanish darajasi juda past, ya'ni: fosfor (P)- atigi 15-20%, azot (N)- 50% va kaliy (K)- 60-70%. Tabiatda fosforning aylanishi bo'lmagani uchun va u hosil bilan birga tuproqdan olib chiqib ketiladi, shuning uchun tuproqdagi fosfor yetishmasligi faqat tegishli o'g'itlar kiritilganda tiklanishi mumkin.

Birlamchi minerallar tarkibida neytral yoki ishqoriy tuproqlarda fosfat kuchsiz eriydigan kalsiy fosfat va marganets, kislotali tuproqlarda temir va alyuminiy birikmalar tarkibida uchraydi. Fosfor o'simlik organizmlarida energiya almashinuvida juda muhim rol o'ynaydi.

Qishloq xo'jaligi ekinlarining fosfor bilan oziqlanishini yaxshilashning istiqbolli yo'nalishi tuproq mikroorganizmlari (*bakteriyalar, aktinomitsetlar, zamburug'lar*) yordamida biologik fosfat mobilizatsiyasi bo'lib, u tuproqdan va o'g'itlardan qiyin eriydigan fosfor birikmalarini yuqori o'simliklar uchun o'zlashtiriladigan shakllarga o'tkazishga yordam beradi.

Fosfat mobilizatsiya qiluvchi mikroorganizmlar- organik va noorganik fosfor birikmalarining erishi qiyin bo'lgan fosfatlarini o'simliklar uchun o'zlashtiriladigan shaklga aylantiradigan, o'simliklarning o'sishi va rivojlanishiga

foydali ta'sir ko'rsatadigan mikroorganizmlar hisoblanadi. Mikroblarning foydali ta'siri, yana shundaki, ular mikroorganizmlarning boshqa foydali guruhlari: nitrifikatorlar va azot fiksatorlarning rivojlanishini faollashtiradi, buning natijasida azotning o'zlashtirilish foizi oshadi. Bu bir nechta sabablarga bog'liq: mikroorganizmlar tomonidan vitaminlar va fitogormonlarning chiqarilishi, ularning patogenlarning rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi antibiotiklar ishlab chiqarilishi, mineral elementlarni o'simliklar uchun o'zlashtiriladigan shaklga o'tishi.

Shunday qilib, rizoferada yashovchi mikroorganizmlar orasida fosfatlarning qiyin eriydigan shakllarini mobilizatsiya qilishga qodir bo'lgan ko'plab bakteriyalar va zamburug'lar ma'lum.

Ular orasida bakteriyalarning quyidagi turlari keng tarqalgan: *Pseudomonas, Bacillus, Rhizobium, Enterobacter, Achromobacter, Agrobacterium, Micrococcus* va boshqalar. Organik fosfor birikmalari parchalash xususiyatiga ega, mikromitset avlodlaridan *Aspergillus, Rhizopus, Trichotecium, Alternaria*, drojji *Rhodotorula, Saccharomyces, Sandida, Nansenula*.

Shunday qilib, qishloq xo'jaligida fosforli o'g'itlar yetishmasligini hisobga olib, tarkibida fosforning oson eriydigan shakllarini o'z ichiga olgan yuqori samarali bioo'g'itlarni yaratish va metabolitlar sintezini faollashtirish, azotfiksatsiyalovchi, fosfat erituvchi, o'sishni jadallashtiruvchi va fitopatogenlardan himoya qiluvchi mikroorganizmlar ishtirokida tuproqdagi mikrobiologik, biokimyoviy jarayonlarni faollashtirishning yangi usullarini ishlab chiqish zarur.

Tadqiqot ob'yekti. *Trigonella foenum-graecum*, o'simlik ildizlari tomonidan azotning fiksatsiyasiga hissa qo'shadigan alfa-proteobakteriyalar sinfining *Rhodospirillaceae* oilasiga mansub bakteriyalar turiga mansub bo'lgan *Azospirillum*.

1. Mahalliy rizobakteriya shtammlarini ajratish va faol shtammlarni kislotaga hosil qilish xususiyati bo'yicha skrining qilish. Rizobakteriyalarni ajratib olishda tuproq mikrobiologiyasida umumiy qabul qilingan uslublardan foydalaniladi [1]. Rizosfera bakteriyalarini ajratishda Dobireyner Eshbi, GPA, Pikovskoy, Zaka va Men'kina oziqa muhitlaridan foydalaniladi [2-4]. Titrlanuvchi organik kislotalarning umumiy miqdorini aniqlashda A.I.Ermakov usulidan foydalaniladi [4]. Glyukoza va *NaCl* qo'shilgan peptonli oziqa muhitiga rizobakteriya kul'turalari ekiladi va 28° C haroratda turg'un o'stiriladi. Oziqa muhitidagi titrlanadigan organik kislotalarning umumiy miqdori dinamikada (1,3 5,7 va 10 kun) tekshiriladi.

2. Fosfat mobilizatsiya qiluvchi rizobakteriya shtammlarini morfo-fiziologik xususiyatlarini o'rganish va MALDI TOF mass-spektrometriya yordamida identifikatsiya qilish. Fosfor va kaliy parchalovchi rizobakteriyalarning faol kul'turalarining kultural-morfologik va fiziologik-biokimyoviy xususiyatlarini umumiy qabul qilingan usullar yordamida amalga oshiriladi [5]. Rizobakteriya faol kul'turalarini identifikatsiya qilishda MALDI TOF (MALDI TOF) mass-spektrometriya yordamida aniqlanadi. MALDI (*Matrix Assisted Laser Desorption/Ionization*)-matritsa va lazer nurlari yordamida moddalarning ionlashtirilishi. Bakteriyalarni aniqlash uchun Vitek MS (MALDI-TOF) oqsillar spektrometriyasini to'g'ridan-to'g'ri bakteriyalar hujayrasidan uzoq vaqt namuna tayyorlanmasdan aniqlanadi [6].

3. Faol rizobakteriya kulturalarining erishi qiyin bo'lgan tuproq fosfatlaridan R_2O_5 ni mobilizatsiya qilish xususiyatini o'rganish. Faol rizobakteriya kul'turalarining $Ca_3(PO)_2$ ni parchalash xususiyatini aniqlashda N.V.Sergeyeva usulidan foydalaniladi [7-8]. Rizobakteriya kul'turalari $Ca_3(PO)_2$ fosfor birikmasi qo'shilgan 100 ml suyuq peptonli oziqa muhitiga ekiladi va 30°C haroratda chayqatish uskunasi 200 x/g chayqatilib 8 kun davomida o'stiriladi. Eruvchan fosforning miqdori dinamika bo'yicha (2,4,8 kun) spektrofotometr qurilmasida aniqlanadi.

4. Rizobakteriya shtammlarining nordon fosfataza faolligini aniqlash. Rizobakteriyalar suyuq MPA oziqa muhitida 3 kun mobaynida 28° C temperaturada o'stiriladi. So'ng bakteriyalar suspenziyasi 6000 x/g da sentrifuga qilinadi. Bakteriyalarning kultural suyuqliklari nordon fosfataza faolligini aniqlash uchun ferment ekstrakti bo'lib xizmat qiladi. Kislotali fosfataza faolligini aniqlash raksiyon aralashmasi quyidagilardan iborat: 3,0 ml natriy atsetat bufer (500 mM, pH 5,0), 30 ml para-nitrofenil fosfat (65 mM), 0,1 ml $MgCl_2$ (10 mM). Fermentativ reaksiya raksiyon aralashmaga 1,0 ml ferment ekstrakti qo'shish bilan boshlanadi. Reaksiya aralashmasi 37°Cda 15 daqiqa davomida inkubatsiya qilinadi. Reaksiya 0,5 ml 1 M *NaOH* qo'shib to'xtatildi va hosil bo'lgan p-nitrofenil 405 nm da o'lchandi. Nazorat sifatida ferment qo'shilmagan raksiyon aralashma xizmat qildi. nordon fosfataza faolligi para-nitrofenolning kalibrlash egri chizig'i orqali aniqlandi [9].

5. Rizobakteriya shtammlarini suyuq oziqa muhitida o'stirish va turli xil temperatura va pH ko'rsatigichining ta'sirini o'rganish. Faol rizobakteriya

kul'turalarining o'sish faolligiga turli xil pH ko'rsatkichlari va haroratning ta'siri o'rganildi. Faol rizobakteriya kul'turalari 5, 7 va 9 pH ko'rsatkichli suyuq peptonli oziqa muhitida 5 kun maboynida 28°C haroratda turg'un o'stirildi. Faol rizobakteriya kul'turalari suyuq peptonli oziqa muhitida 5 kun maboynida 20°C, 30°C va 45°C haroratda turg'un o'stirildi. Hujayralar titri suyultirish usuli orqali aniqlandi.

6. Statistik tahlillar. Barcha laboratoriya tajribalari uch takrorda olib boriladi. Olingan natijalarni statistik tahlili St'yudent kriteriyasi asosida o'rtacha arifmetik qiymat, standart

chetlashish, ishonchlik intervallari aniqlandi. Analiz natijalari MS Excel 2010 va Statistica litsenzion dasturli standart paketlar yordamida hisoblandi. [10].

Tadqiqot ishida asosan *Trigonella foenum-graecum* dorivor o'simligining o'sish sharoitlari laboratoriya uslubida 3 xil bakterialar ta'sirida tadqiq qilindi. Natijada quyidagi laboratoriya analizlari natijasida dorivor o'simlikning o'sish dinamikasi aniqlandi. Ozuqa muhitlari tarkibi quyidagicha tashkil etildi.

1-jadval

№	Ozuqa muhiti tarkibi.	Miqdori
1	Kartoshka	400 gr
2	Distillangan suv	4 litr
3	Saxaroza	4gr
4	Glukoza	4gr
5	Kolba	8ta
6	Agar-agar	4,6gr
7	Avtoklav	30 daqiqa

1-rasm. *Trigonella foenum-graecum* dorivor o'simligining 3 xil ozuqa muhitlarida o'sish sharoiti.

2-jadval

Ekilgan urug'lar soni	O'sib chiqqan urug'lar soni	O'sib chiqqan urug'lar soni %	Ildizlar soni	Ildizlar uzunligi sm	Poya uzunligi sm
10 ta	10 ta	100 %	-	3	6,5
		100 %	-	2,8	5
		100 %	-	2,5	4,2
		100 %	-	3	5
		100 %	-	2,5	6,5
		100 %	-	3,5	5,5
		100 %	-	2,2	6
		100 %	-	2,9	7
		100 %	-	3	6,2
		100 %	-	3,5	7,5

Trigonella foenum-graecum dorivor o'simligining 3 xil ozuqa muhitlarida o'stirishda asosan turlich uzunlikdagi ildizlar tendebsiyasi mavjudligi tahlil qilindi. Shuning bilan bir qatorda poya uzunligi esa 5-7 kun

davomida termostatda 27-28⁰ C haroratda aniq o'lchamda aniqlab borildi. Aniq o'lcham asosida hisob kitoblar amalga oshirildi.

3-jadval

Ekilgan urug'lar soni	O'sib chiqqan urug'lar soni	O'sib chiqqan urug'lar soni %	Ildizlar soni	Ildizlar uzunligi sm	Poya uzunligi sm
10 ta	8 ta	80 %	-	2	4,2
		80 %	-	2,5	4
		80 %	-	2,5	5
		80 %	-	1,8	5,2
		80 %	-	2	5,2
		80 %	-	2	4,2
		80 %	-	1,2	5
		80 %	-	0	0,9

4-jadval

Ekilgan urug'lar soni	O'sib chiqqan urug'lar soni	O'sib chiqqan urug'lar soni %	Ildizlar soni	Ildizlar uzunligi sm	Poya uzunligi sm
10 ta	9 ta	90 %	-	4	6,5
		90 %	-	4	5
		90 %	-	3,2	6
		90 %	-	3	6
		90 %	-	4	6,8
		90 %	-	3,5	5
		90 %	-	3	4,5
		90 %	-	3,5	5,5
		90 %	-	2,5	5

Xulosa:

Trigonella foenum-graecum dorivor oʻsimligi turli xil ozuqa muhitlarida oʻsish sharoitlari ijobiy natijalar hosil qildi. Tibbiyot tarmoqlari uchun kelajakda tabiiy

dori vositalari tayyorlashda muhim xomashyo manbasi boʻlib xizmat qiladi. Respublikamizning turli hududlarida yetishtirish imkoniyati mavjud boʻladi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. Zvyaginsev D.G. Metodi pochvennoy mikrobiologii i bioximii. // Moskva, 1991.- 350s.
2. SHilyaeva O.N., YAKovleva Z.M. Rasprostraneniye azospirill v pochvax Sibiri. // Mikrobiologiya.- 1988.- T. 57.- № 2.- S. 284-287.
3. Egorshina A.A., Xayrullin R.M., Lukʻyansev M.A., Kuramshina Z.M., Smirnova YU.V. Fosfat-mobilizuyushaya aktivnostʼ endofitnix shtammov *Bacillus subtilis* i ix vliyaniye na stepenʼ mikorizatsii korney pshenitsi. // Journal of Siberian Federal University. Biology.- 2, 2011.- № 4.- P. 172-182
4. Ermakov A.I. Metodi bioximicheskix issledovaniy rasteniy. // Leningrad, 1972.- S. 192-194.
5. Paul De Vos, George M.Garrityet el. Bergeyʼs manual of systematic bacteriology.- 2 edition.- VIII.- 2009.
6. Seng P., Rolain J., Fournier P.E., Scola B.L., Drancourt M., Raoult D. MALDI-TOF-mass spectrometry applications in clinical microbiology. // Future Microbioljgy.- 2010.- V. 5.- № 11.- P. 1733–1754.
7. Khujamshukurov, N. A., Abdutolibov, M. Z., Salomova, S. S., Kh, K. D., & Aliqulov, S. M. (2023). ORGANIC PRODUCTION-PROBLEMS AND THEIR SYSTEMIC SOLUTIONS. *Iqlimning davom etayotgan oʻzgarishi sharoitida oziq-ovqat xavfsizligiga erishish uchun agrobiologik xilma-xillikni oʻrganish, saqlash va barqaror foydalanish muammolari*, 750-759.
8. Nortoji, X., & Muxriddin, A. (2023). ORGANIK DEHQONCHILIKNI DUNYO MAMLAKATLARI VA RESPUBLIKAMIZDA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI. *Science and innovation*, 2(Special Issue 6), 92-97.

BOSHQARUVDA ZAMONAVIY RAXBAR IMIDJI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Yulchiyeva Gullola Yuldashboy qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 24.05.2024
Qayta qabul : 24.05.2024
Saytda mavjud : 24.05.2024

Muallif (lar)
G.Y.Yulchiyeva

Muallif bilan aloqa

<https://orcid.org/0009-0005-2065-7362>

gullolaormonbekova@gmail.com

© G.Y.Yulchiyeva

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:
<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yangi O'zbekistonda zamonaviy rahbar shaxsiga qo'yiladigan psixologik talablar, bugungi zamonaviy rahbar imidji va uning o'ziga xos xususiyatlari haqida fikr yuritildi.

Kalit so'zlar: imidj, geshtalt psixologiya, xulq psixologiyasi, "Men" konsepsiyasi, o'zlikni anglash, emotsional intellect, lider.

Annotation: In this article, the psychological requirements of a modern leader in New Uzbekistan, the image of a modern leader and its characteristics were discussed.

Key words: image, gestalt psychology, behavioral psychology, "I" concept, self-awareness, emotional intellect, leader.

Аннотация: В данной статье рассмотрены психологические требования современного лидера Нового Узбекистана, образ современного лидера и его характеристики.

Ключевые слова: имидж, гештальт-психология, поведенческая психология, концепция «Я», самосознание, эмоциональный интеллект, лидер.

Jamiyatda har qanday ijtimoiy mehnat jarayoni boshqaruvni talab etadi. Har qanday boshqaruv tizimi esa zamon talablariga mos ravishda takomillashib boradi. Yurtimizda bozor munosabatlariga o'tish jarayoni jadal sur'atlar kechayotgan ayni bir paytda o'z kasbining mutaxassisi bo'lgan, jahon tajribasida sinovdan o'tgan zamonaviy boshqaruv tizimlari haqida mukammal bilimga ega bo'lgan va ma'suliyatni qalbdan his qiladigan yosh raxbar kadrlarga talab ortib bormoqda.

Zamonaviy rahbar faoliyatida imidj qanday ahamiyatga ega? Imidj o'ziga hos psixologik hususiyatlari nimalardan iborat.

Imidj" (inglizcha-"obraz", "tasvir") atamasini dastlab 20-asrning 60-yillarida amerikaik iqtisodchi Bolduin ish samaradorligini oshiruvchi vosita sifatida qo'llay boshlaydi.

Shu davrdan boshlab psixologik jihatdan asoslangan imidj ijtimoiy hamda siyosiy psixologlarning tadqiqot obyektiga aylandi. Uning asosiy vazifasi shaxs yoki ijtimoiy tuzilma xaqida bevosita va bilvosita vizul tasavvur uyg'otish hisoblanadi. Aniq dalillarga asoslangan tafakkur esa taassurotlar va tasavvurlar natijasida shakllanadi. Agar biz imidjga aniq psixologik mahsulot sifatida qaraydigan bo'lsak, u, ijtimoiy ustanovka, qimmatbaho streotip va urfga aylangan ramz kabi namoyon bo'ladi namoyon bo'ladi.

Imidjni shakllantirishning zamonaviy tamoyillari XIX-XX asrlarda ishlab chiqilgan g'oyalarga asoslangandir.

Psixologiyaning turli xil yo'nalish tarafdorlari imidjni shakllantirish borasida o'z tamoyillarini yaratadilar. Jumladan, xulq psixologiyasi maktabi vakillari shakllantirish jarayonga perseptiv operatsiyalarni o'zgartirish qabilidagi qarashni taklif etadilar.

Buning asosiy natijasi atrofdagilarning shaxs imidjini munosabat tarkibi sifatida qabul qilishi bilan ifodalanadi. Amerikalik tadqiqotchilar O.Konel, K.Daniyel verbal imidjni shakllantirishning aniq ko'rsatmasini berishgan: "Liderning nutqi, o'zini tutishi va yuz tuzilishi unga bo'ysunuvchilarning nutqidan farq qiladi. Nutqlar buyruq ko'rinishida ifoda etiladi. ...bo'ysunuvchilarga nisbatan past ohangda bo'ladi. Unda tanaffus ko'p bo'ladi" deyiladi.

F.Perlzning shaxsga oid nazariyasi va psixoterapevtik ta'sir tarafdorlari (geshtalterapiya) imidjni butun bir tizim sifatida, ya'ni unga qandaydir aniq va real narsaday qarashni ("shu yerda va hozir") hamda shakllantirishni taklif etadilar (figura va fonning mos kelishi).

Kognitiv psixologiya tarafdorlari esa, imidjni shakllantirish tamoyilini o'rgatuvchi strategiya (subyekt tomonidan anglab qilinadigan) sifatida taklif etishadi. Yana bir nazariyalardan biri "tanqislik nazariyasi" imidjning emosional ta'siri xususiyatlari asosida yaratilgan. "Maqsadli axborotning aniqligi, ayniqsa, defisit paytida intensiv tasavvurni yuzaga keltiradi. Bunday holda tasavvurni rag'batlantiruvchi ongning kompensatorlik mexanizmlari ishga tushadi... o'ylab oxiriga yetishning erkinlik darajasi ... mutaxassislar tomonidan qat'iy nazorat qilinadi

A.Panasyukning taklif etayotgan yondashuvda psixoanaliz usullariga asoslanganligini aytib o'tish mumkin. U imidjni qabul qilish ko'pincha ongsiz ravishda sodir bo'ladi deydi.

Imidj sohasidagi tadqiq qilinayotgan yo'nalishlardan yana biri o'z-o'zini anglash jarayoni bo'lib, u shaxsga xos xarakterning asosiy manbai hisobalanadi. Ayrim insonlarning doimo o'zligini anglashi va o'z vaqtida boshqa insonlarning o'z "Men"ini unutib qo'yishi bir qator tadqiqotlarga sabab bo'lib xizmat qildi.

A.Feningsteyn, M.Sherif hamda A.Bass xarakterning o'ziga xos jihati bo'lgan o'z-o'zini anglash jarayonini diagnostika qiluvchi so'rovnoma yaratdilar va uni "O'zlikni anglash" shkalasi deb nomladilar. Tahlil asosida o'zlikni anglashning bir qator aspektlari aniqlandi:

1. Shaxsiy o'zlikni anglash – o'zlikning haqiqiy hissiyotlariga diqqatni jalb etuvchi bandlardan iborat;
2. Oshkora o'zlikni anglash – o'zlikka ijtimoiy obyekt sifatida nazar tashlash;
3. Ijtimoiy xavf – jamiyat e'tibori natijasida insonning o'z-o'zini yo'qotib qo'yish hususiyatini aks ettiradi.

Aniq taxlil natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zlikni anglash aspektlarining bir – biridan farqi katta bo'lsa ham, ular o'zaro bog'liqdir. Bu uch aspektni anglab darajasiga ko'ra insonlar bir-biridan farqlanadilar.

“Men” tamoyili imidjni shakllantirishning muhim bosqichi sanaladi. Bu bosqichda shaxs o'zga shaxslarda yaxshi taassurot qoldirish texnologiyasini, o'zlikni anglash va borich qabul qilish, o'ziga hamda olamga ijobiy munosabatni shakllantirish va o'zligini sevishni o'rganadi.

“Men” tamoyilining o'zi nima?

“Men tamoyili – individning o'zi haqidagi tasavvurlari majmuasidir” – deydi R.Berns.

Blez Paskal imidj haqida insonlarga ta'sir ko'rsatishning 2 usuli bor deb yozadi: “ishontirish usuli” va “yoqish usuli”.

Barchamiz atrofdagilarning ko'zida yaxshiroq, professional, yoqimliroq bo'lishni xohlaymiz va butun ongli hayotimiz davomida shu yo'nalishda rivojlanishga harakat qilamiz.

Har doim ham ijobiy o'zgarishlar “Men” tomonidan qabul qilinmasligi mumkin. Ya'ni, B.Ji buni xuddi plastik xirurgiyadagi singari mijozning identifikatsiyasi bilan muammolarga duch kelinishi (“Men” endi “Men emas”), deb talqin qiladi. Muallif, imidjni ichki va tashqiga ajratadi: ichki imidjni moslashtirmasdan tashqi imidjni yaxshilab bo'lmaydi. B.Ji shaxsiy imidjni shakllantirish muammosini “Men – tamoyil” pozitsiyasi va psixologik komfort pozitsiyasidan turib tadqiq qiladi.

Zamonaviy rahbar imidji korporativ va ijtimoiy talablarning tez o'zgarishiga moslashishi, innovatsiyalarni qabul qilishi va xodimlarni ilhomlantiruvchi xususiyatlarga ega bo'lishi bilan ajralib turadi. Bugungi kunda samarali rahbarning asosiy atributlari quyidagilar:

1. Insoniy munosabatlar: Zamonaviy rahbar xodimlar bilan ishonchli va ochiq muloqotni qo'llab-quvvatlaydi. U xodimlarni tinglaydi, ularga fikr bildirish imkonini beradi va ularning hissiyotlarini hisobga oladi.

2. Moslashuvchanlik: Tez o'zgaruvchan biznes muhiti talablariga tezda javob bera olish va moslashish qobiliyati. Innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash va yangiliklarga ochiq bo'lish muhimdir.

3. Raqamli savodxonlik: Zamonaviy texnologiyalar va raqamli asbob-uskunalarni yaxshi bilish. Raqamli transformatsiyani boshqarish va ilg'or texnologiyalardan foydalanish zarurati bor.

4. Jamoa tuzish va yetakchilik: Jamoani motivatsiya qilish, ularga ilhom bag'ishlash va o'z-o'zini boshqaruvchi guruhlarini shakllantirish qobiliyati. Bunda jamoaviy ishlarni muvofiqlashtirish va hamkorlikka urg'u berish kerak.

5. Etika va barqarorlik: Ochiqlik, halollik va ijtimoiy mas'uliyatga ega bo'lish. Uzoq muddatli barqaror rivojlanishni qo'llab-quvvatlash va ekologik masalalarga e'tibor qaratish.

6. Muammolarni hal qilish va qaror qabul qilish: Muammolarni tahlil qilish va ularga ijodiy yondashish, tez va samarali qaror qabul qilish qobiliyati.

7. Emosional intellekt: O'z va boshqalarning hissiyotlarini anglash va boshqarish, empatiya va hissiy ongli bo'lish.

Barcha bu xususiyatlar zamonaviy rahbarning muvaffaqiyatli va samarali bo'lishiga hissa qo'shadi. Ular o'z jamoalari va tashkilotlari uchun yangi imkoniyatlar yaratib, ularga rahbarlik qilishda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa o'rnida bugungi kunda olib borilayotgan qator tadqiqotlarda imidjni o'zgartirish va talablarga moslashtirish masalasi “shaxsiy o'sish strategiyasi” sifatida qabul qilingan. Muhit qanchalik tez o'zgarsa, shaxsiy o'zgarishlarda ularning natijalari ham shunchalik darajada bo'lishi kerak. Shu bois, hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida rahbar imidjini shakllantirishda kelajakdagi o'zgarishlarga ehtiyoj sezilib, jamiyatda madaniy o'zgarishlar bosqichi boshlanmoqda.

Yangi zamonaviy rahbarning imidji – bu san'atni qadrlovchi, “sog'lom yashash tarzi”ni olib boruvchi, oilali, vatanparvarlik tuyg'usiga ega, ommaviy ma'lumotli deganidir. Imidj nafaqat “omma fikri”ga mos kelishi, balki bu fikrni shakllantirishi ham kerak. Demakki, imidj yaratish strategiyasini dinamik jarayon sifatida tasavvur qilish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. N. Boymurodov “Rahbar psixologiyasi”. – T. : “ Yangi asr avlodi ”, 2007.
2. M.Sharifxo’jayev, Yo.Abdullayev “ Menejment ” – T. : “ Mehnat ”, 2000.
3. O.Hayitov “Iqtisodiy psixologiya” – T. O’quv qo’llanma , 2009.
4. Soliev F. S. Determining the Pattern of Behavior of a Person in Social Relations by Using Visual Psychodiagnostic Methods //International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding. –2023. –T. 10. –No. 1. –C. 562-567.
5. Abdulmadjidova, M. (2021). Muloqot–Bola Psixik Rivojlanishining Muhim Omili. BARQARORLIK VA YETAKCHI
6. Ziyomhammadov, B., & Abdullayeva, S. (2006). Pedagogy. Study guide. Tashkent, 40.TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI, 1(6), 614-617.
7. Abdullaeva, S. H. (2014). Shaping to emotional stability future teachers of the professional education. European Journal of Natural History, (4), 23-24.
8. Khamidovna, A. S. The Role of a Psychologist in Creating a Learning Environment in Higher Education Institutions.
9. Абдуллаева, Ш. Х. (2021). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СТРЕССА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ:
10. Абдуллаева Шоира Хамидовна Ташкентский государственный университет Востоковедения, заведующий кафедрой педагогики и психологии, доктор психологических наук, доцент. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (5).
11. Khamidovna, A. S. (2018). The Study of the Emotional Stability of Secondary School Teachers—as a Component of Professional Competence. Archive, 75.
12. Абдуллаева, Ш. Х. (2016). КОММУНИКАТИВНЫЕ УМЕНИЯ КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ ПЕДАГОГА. NovaInfo. Ru, 3(54), 304-306.
13. qizi Xabibullayeva, S. S., & qiz Abdulmadjidova, M. D. (2023, January). TEZKOR QAROR QABUL QILISH-HOZIRGI ZAMON MUHIM TALABI. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 2, pp. 45-49).
14. Abdulmadjidova, M., & Sattarova, I. M. (2021). O’smirlar o’rtasidagi nizoli vaziyatlarni bartaraf etishda hamkorlik masalalari. *Science and Education*, 2(12), 602-608.
15. Sattarova, I. M., & Abdulmadjidova, M. (2021). Ta’lim Jarayoni Samaradorligini Oshirishda O ‘Yinli Texnologiyalardan Foydalanish Pedagogik Zaruriyat Sifatida. *TA’LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIIY JURNALI*, 1(6), 5-9.

OILAPARVARLIK FAZILATLARINING MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLAR ASOSIDA YUKSALISHIDA OILANING O'RNI

Tojiboyeva Nodiraxon Tursunaliyevna

Andijon davlat pedagogika instituti

Maqola haqida ma'lumot

Qabul qilingan: 24.05.2024

Qayta qabul : 24.05.2024

Saytda mavjud : 24.05.2024

Muallif (lar)

N.T.Tojiboyeva

Muallif bilan aloqa

<https://orcid.org/0009-0005-2065-7362>

nodirahontojiboyeva4@gmail.com

© **N.T.Tojiboyeva**

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:

<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotatsiya: Ushbu maqolada oilaviy qadriyatlar va an'analar o'zbek oilalarida milliy qadriyatlar asosida sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalashda oilaning o'rni va ahamiyati haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, bugungi kunda milliy qadriyatlar asosida o'zbek oilalarida farzandlarni tarbiyalash borasida yo'l qo'yilayotgan ayrim kamchiliklar to'g'risida mulohazalar bayon etilgan.

Tayanch so'zlar: Sog'lom avlod, milliy qadriyatlar, millat, tarbiya, ijtimoiy muhit, oila, urf-odatlar, nizoli vaziyatlar qarindosh-urug'chilik, shajaralar.

Abstract: In this article, family values and traditions in Uzbek families based on national values are discussed about the role and importance of the family in raising a healthy and well-rounded generation. Also, comments are made about some of the shortcomings in the upbringing of children in Uzbek families based on national values.

Key words: Healthy generation, national values, nation, upbringing, social environment, family, traditions, conflict situations, kinship, genealogy.

Аннотация: В данной статье рассматриваются семейные ценности и традиции в узбекских семьях, основанные на национальных ценностях, о роли и значении семьи в воспитании здорового и всесторонне развитого поколения. Также высказываются комментарии о некоторых недостатках в воспитании детей в узбекских семьях на основе национальных ценностей.

Ключевые слова: Здоровое поколение, национальные ценности, нация, воспитание, социальная среда, семья, традиции, конфликтные ситуации, родство, генеалогия.

Mustaqillik sharofati tufayli yurtimizda urf-odat va an'analarimizning jamiyatni birlashtiruvchi imkoniyatlaridan to'liqroq foydalanish uchun juda katta imkoniyatva yo'l ochib berdi. Jamiyat hayotidagi ulkan o'zgarishlar, televidiniya, radio va matbuotning mavqei kun sayin ortib borayotgani, bir qarashda urf-odat va an'analarni o'rganish masalalari zamonaviylashish jarayonlari komida qolayotgandan tuyulsa-da, ularning jamiyat hayotidagi, shaxs ma'naviyati va mafkurasining shakllanishidagi ahamiyati kamayayotgani yo'q. Albatta, urf-odat va an'analar hamda ma'rosimlar o'z vazifasini to'g'ri o'tashi uchun ular bevosita xalq tomonidan to'la e'tirof etilishi, kundalik turmush tarzining ajralmas qismiga aylangan bo'lishi kerak. Shu sababli har bir jamiyat urf-odatlarining xalq orasiga yaxshi singib ketishidan manfaatdordir. An'ana va urf-odatlar tarixiy mazmunga ega, ya'ni moddiy turmush sharoiti ta'sirida yuzaga keladi, vaqt o'tgan sari ular barqarorlasha borib, ajdodlardan avlodlarga me'ros bo'lib qoladi. Buning uchun ular insoniyat hayotida qadriyatga aylanishi kerak. Zero, urf-odat, an'analar va marosimlar inson uchun qadriyatga aylanganda, uning hayotini boyitadi. SHu bois har qanday jamiyat, har qanday ijtimoiy tuzum ularga ehtiyoj sezadi, ular yordamida odamlar orasida o'zaro munosabatlar kengtus oladi, ahloqning muayyan qoida va mezonlari vujudga keladi.

Mustaqillik yillarida davlat va mamlakat miqyosida 9 ta rasmiy umumxalq bayramlari qaror topdi. Ular xalq va mamlakat tarixi, milliy mentalitet va ma'naviyat, darajalari puxta o'ylab joriy etilgan. Ushbu bayramlarni nishonlash yosh avlod tarbiyasida ona Vatanga bo'lgan mehrni mustahkamlaydi. Asrlar mobaynida shakllangan, avloddan avlodga bebaho meros sifatida o'tib kelayotgan urf-odat, marosim va bayramlar milliy mafkuraning asosiy g'oyalarni singdirishda muhim omil bo'ladi.

Kattalarga hurmat, kichiklarga izzat ota-ona va farzandlarning o'zbekona munosabatlari o'zaro hamkorlik, farzandlarning taqdiri va kelajagi uchun qayg'urish, ularga g'amxo'rlik qilish hamisha oilaviy qadriyatlarining va udumlarning asosiy qoidalari bo'lib kelgan. Afsuski, o'tgan totalitar tuzum davrida bu qadriyatlarga jiddiy putur yetdi. SHajaralar unut bo'ldi, oilaviy hunarmandchilik va kasb-korni avlodddan-avlodga uzatish, oilaviy kasbiy ko'nikmalar unut bo'lishi uchun barcha choralar ko'rildi. Qarindosh-urug'ning bir xil kasbga ixlos qo'yishi "qarindosh-urug'chilik" tamg'asi ostida qoralandi. SHu tarzda jamiyatda oilalar va urug'larning an'anaviy kasbiy yoki ijtimoiy "o'rni" batamom yo'qolib ketishiga sal qoldi. Uning o'rniga urug'-aymoqchilik va oshnaog'aynigarchilikning ijtimoiy buzuk shakllari yuzaga kela boshladi. SHu bilan birga, qarindoshlarning o'zaro yordami ba'zi hollarda jamiyat taraqqiyotini sekinlashtirib qo'yadigan tayyorga ayyorlikka va tanish-bilishchilikka aylanib ketdi.

G'arbning yoki dunyoning boshqa burchidagi xalqlarning u yoki bu an'analari, rasm-rusmlariga ko'r-ko'rona taqlid qilishdan ko'ra, o'zining noyob udumlarini ko'z-ko'z qilishga hozir bo'lgan xalqqa aylanib qolishimiz xech gap emas. Vaholangki, oila vanikoh, farzand tarbiyasi, jamiyatning katta va kichigi o'rtasidagi samimiy, insoniy munosabatlarga rivojlangan mamlakatlardan kelgan minglab xorijliklar havas qilayotganlari ham ayni haqiqatdir. O'z asriy qadriyatlarining egasi bo'lgan xalqimiz mustaqillik yillarida sharqona demokratiyaning o'z mentalitetiga mosshaklini qaror toptirishda tashabbusni tobora o'z qo'lga

olmoqdaki, bundaaholining bilimdonligi muhim ahamiyat kasb etmoqda

Darhaqiqat, jamiyat va davlat farovonligi, gullab yashnashi oilalarning zamonaviyligi va uning ma'naviy axloqiy poydevorining mustahkamligiga bog'liq. Shu boisdan ham mamlakatimizda amalga oshirilayotgan tub islohotlar mazmunida oila manfaatlarini huquqiy, ijtimoiy iqtisodiy va ma'naviy jihatdan himoya qilish masalalariga alohida e'tibor berilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil fevraldagi "Jamiyatda ijtimoiy ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo'llab quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5938-sonli farmoni zamonaviy oilani "Zamonaviy oilada, farzand tarbiyasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish masalalari" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to'plamishakllantirishda va uning ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy asoslari samaradorligini oshirishda metodologik asos bo'lib xizmat qilmoqda. Oilaviy qadriyatlarni singdirish bolalarni kelajakda zararli qarorlar qabul qilishdan himoya qilishi va yo'naltirishi mumkin, chunki ular to'g'ri va noto'g'ri tuyg'usini o'rgatadi. Ular munosabatlarga qo'shilishi va mulohazalar, xatti-harakatlar va otaonalik uslublariga ta'sir qilishi mumkin. Biz qilayotgan ishlarning aksariyati va turli vaziyatlar va mavzularga qanday munosabatda bo'lishimiz bizning qadriyatlarimiz natijasidir. Sharq oilalari o'zlarining ko'p asrlik mustahkam ma'naviy tayanchlariga ega bo'lib, aynan oilada demokratik negizlarga asos soladi, odamlarning talab ehtiyojlari va qadriyatlari shakllanadi. Oila tashkil bo'lishi va rivojlanishida bir necha bosqichlarni o'z boshidan kechiradi. Dastlabki bosqich oilaning tashkil bo'lish davrining o'z ichiga olib, bu davrda oilada er-xotin o'rtasida yangi munosabatlar shakllanadi. Bu o'ziga xos turli oilalarda tarbiyalangan va

turli tabiatga ega kishilarning bir-biriga moslashish davri bo'lib o'rtacha bir yilgacha davom etadi. Bu davrda oilaviy moddiy sharoitlar, uy-joyva ruhiy mikro iqlim yaratiladi. Oila sog'lom turmush tarzini shakllantirish "maydonchasi" hisoblanib, har bir insonning dastlabki gigiyenik ko'nikmalarga o'rganishi, undagi sog'lom turmush tarziga bo'lgan dunyoqarashning shakllanishi aynan oilada boshlanadi. Ikkinchi bosqichda uy-joy sharoitlarini yaratish davom ettirilishi bilan bir qatorda oilada bolalarning tug'ilishi va ularning dastlabki tarbiyasi masalalari kun tartibiga chiqqandi. Odatda, oilalar yanada mustahkamlanish davrini o'taydi. Bu davrda erxotinning bir-biriga nisbatan hurmatda bo'lishi, bir-birini qo'llab-quvvatlashi, oilani yanada mustahkamlaydi, bolalar tarbiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Oilaning rivojlanishidagi uchinchi bosqich-bu oilaning barqarorlashuvi bo'lib, bunda odatda oilaning moddiy sharoitlari asosan yaratilgan bo'ladi, er-xotin e'tibori joriy masalalarga qaratiladi. Er-xotin bir-birini yaxshi o'rganganligi tufayli vujudga kelgan totuvlik oilada bola tarbiyasiga ham, oila jipsligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Oila uning mohiyati "jamiyat-oila-individ" tizimidagi og'irlik markazining jamiyatdan individga o'tkazilishida namoyon bo'lmoqda. Bu esa o'z navbatida ommaviy ong va xulq-atvor o'zgarishiga olib kelmoqda. Aslida, o'z tarixida oila shaxsdan ko'ra ko'proq jamiyatga xizmat qilgan. Bizning zamonamizda oila kichik guruh sifatida shaxsning samarali shakllanishi uchun, bolalar tarbiyasi uchun, yosh avlodning qadriyat yo'nalishlarini shakllantirish uchun juda muhim zaruriy omilga aylandi

Qadriyatlar nima uchun muhimligini va ularni o'z farzandlariga

qanday singdirish kerakligini bilgan ota-onalar qarshi turishga tayyor bo'lishlari uchun o'z farzandlarini uydan tashqaridagi jihozlashlari, qo'llab-quvvatlashlari va tajribalardan kelib chiqadigan muammolarga himoya qilishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. V.Karimova Oila psixologiyasi Toshkent - 2007 yil
2. SHoumarov G', Xaydarov O. Oila psixologiyasi SHarq .T.2008.
3. Tolibjonovna, V. O. G. (2024). AXBOROT MUHITI VA GLOBALLASHUV JARAYONLARINING YOSHLAR XULQ-ATVORIGA TA'SIRI PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Ustozlar uchun, 56(2), 161-167.
4. O'Gilxontolibjonovna, V. (2023). AXBOROT MUHITI YOSHLAR IJTIMOY NORMALARI SHAKLLANISHIGA TA'SIRINI TADQIQ ETISHNING METODIK JIHATLARI. Современное образование (Узбекистан), (11 (132)), 15-22.
5. Abdulmadjidova, M. (2021). Muloqot–Bola Psixik Rivojlanishining Muhim Omili. BARQARORLIK VA YETAKCHI
6. Ziyomhammadov, B., & Abdullayeva, S. (2006). Pedagogy. Study guide. Tashkent, 40.TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI, 1(6), 614-617.
7. Abdullaeva, S. H. (2014). Shaping to emotional stability future teachers of the professional education. European Journal of Natural History, (4), 23-24.
8. Khamidovna, A. S. The Role of a Psychologist in Creating a Learning Environment in Higher Education Institutions.
9. Абдуллаева, Ш. Х. (2021). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СТРЕССА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ:
10. Абдуллаева Шоира Хамидовна Ташкентский государственный университет Востоковедения, заведующий кафедрой педагогики и психологии, доктор психологических наук, доцент. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (5).
11. Khamidovna, A. S. (2018). The Study of the Emotional Stability of Secondary School Teachers–as a Component of Professional Competence. Archive, 75.
12. Абдуллаева, Ш. Х. (2016). КОММУНИКАТИВНЫЕ УМЕНИЯ КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ ПЕДАГОГА. NovaInfo. Ru, 3(54), 304-306.
13. qizi Xabibullayeva, S. S., & qiz Abdulmadjidova, M. D. (2023, January). TEZKOR QAROR QABUL QILISH-HOZIRGI ZAMON MUHIM TALABI. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 2, pp. 45-49).
14. Abdulmadjidova, M., & Sattarova, I. M. (2021). O'smirlar o'rtasidagi nizoli vaziyatlarni bartaraf etishda hamkorlik masalalari. *Science and Education*, 2(12), 602-608.

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARNI PSIXIK RIVOJLANISHIDA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI BAXOLASH

Atajonova Sevaraxon Nematjonovna

Andijon shaxar 38-o'rta maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 11.05.2024
Qayta qabul : 16.05.2024
Saytda mavjud : 26.05.2024

Muallif (lar)
S.M.Atajonova

Muallif bilan aloqa

s.n.atajanova@gmail.com

© Muallif. S.M.Atajonova
UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:
<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti
Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Maxfiylik bayonoti
Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotatsiya: Maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarning psixologik xususiyatlarining rivojlanishi haqida ma'lumot beriladi, jumladan maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarning maktabga tayyorgarlik jarayonida sodir bo'ladigan psixologik o'zgarishlar, haqida ma'lumotlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Kichik maktab yoshi, Shaxsiy tayyorgarlik, intellektual tayyorgarlik, o'quv faoliyatiga tayyorgarlik, harakat tayyorgarligi, psixik faollik.

Аннотация: В статье представлены сведения о развитии психологических особенностей детей младшего школьного возраста, в том числе сведения о психологических изменениях, происходящих в процессе школьной подготовки детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: Младший школьный возраст, Личностная подготовка, интеллектуальная подготовка, подготовка к учебной деятельности, двигательная подготовка, умственная деятельность.

Abstract: The article provides information about the development of psychological characteristics of children of primary school age, including information about the psychological changes that occur in the process of school preparation of children of primary school age.

Key words: Junior school age, Personal preparation, intellectual preparation, preparation for educational activities, movement preparation, mental activity.

Kichik maktab yoshidagi bolalar 7 yoshdan 12 yoshgacha bo'lgan bolalar bo'lib ular boshlang'ich sinf o'quvchilari hisoblanadi. Bu yillarda bolaning hayoti va faoliyatida muhim o'zgarishlar ro'y beradi. Binobarin ularning psixikasida ham o'zgarishlar sezilarli darajada bo'ladi. Bolaning maktabga kirishi uning hayotida burulish chog'idir. Bola maktabga kirib o'qiy boshlashi bilanoq uning hayotida asosiy faoliyat o'qish bo'lib qoladi.

Maktabda bola tizimli ravishda yangiliklar oladi, bu o'quvchilarning kundan kunga orttirib borayotgan hilma-xil mavzudagi bilimlarning manbayidir. Bolaning bilimlarni sistemali tarzda o'zlashtirishi natijasida undagi bilimning doirasi kengayib boradi, aqliy jarayonlar rivojlanadi shu bilan bir qatorda bolaning emotsional-irodaviy xususiyatlari qayta tarkib topib rivojlana boshlaydi. Maktabdagi ta'lim jarayonining o'zi bolaning sezgi, idrok, tafakkur, nutq va diqqatlariga yangi talablar qo'yadi.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchi faolligining asosan uch xil ko'rinishi mavjud bo'lib ular jismoniy, ijtimoiy va psixik, faollikdir. Jismoniy faollik-sog'lom organizmning harakat qilishga bo'lgan turli mavjud to'siqlarni yengishda tabiiy ehtiyojdir. Psixik faollik-bu normal rivojlanayotgan bolaning atrof olamdagi predmetlarni, insoniy munosabatlarni bilishga nisbatan qiziqishdir.

Kichik maktab yoshidagi bolalar kattalarning u haqidagi fikr va bergan baholariga qarab, o'zlariga o'zlari baho beradilar. Shuningdek, o'quvchining o'ziga-o'zi beradigan bahosi, turli faoliyatlaridagi muvaffaqiyatlariga ham bog'liq bo'ladi.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda o'z-o'ziga beradigan baholari turlicha - yuqori, adekvat - mos yoki past bo'lishi mumkin. Bu yoshdagi bolalarda mavjud bo'lgan ishonuvchanlik, ochiqlik, tashqi ta'sirlarga beriluvchanlik, itoatkorlik kabi xususiyatlari ularni shaxs sifatida shakllantirish uchun yaxshi imkoniyat yaratadi.

Kichik maktab davrida boshqarishdan o'z-o'zini boshqarishga o'tishi nihoyatda muhimdir. Yetakchi bo'lgan o'quv faoliyatidan tashqari boshqa faoliyatlar - o'yin, muloqot va mehnat faoliyati ham o'quvchi shaxsi rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu faoliyatlar asosida muvaffaqiyatga erishish motivlari bilan bog'liq bo'lgan shaxs xususiyatlari tarkib topa boshlaydi. Kichik maktab davrini bolaning turli faoliyatlarda muvaffaqiyatga erishishini belgilab beruvchi asosiy, shaxsiy xususiyatlarni yuzaga kelish va mustahkamlash davri deb hisoblash mumkin. Bu davrda muvaffaqiyatga erishish motivlari tarkib topa boshlaydi.

Bu yoshdagi bolalar soatlab yolg'iz holda sevimli mashg'ulotlari bilan shug'ullanishlari mumkin va shular asosida ularda mehnatsevarlik va mustaqillik fazilatlarini shakllanadi. Kichik maktab davridan boshlab o'quvchilarni mustaqil mehnat faoliyatiga amaliy va psixologik jihatdan tayyorlashga e'tibor beriladi. Bu davr ichida bolalarda mehnatga nisbatan ongli, ijobiy munosabatda bo'lish asoslari tarkib topa boshlaydi. Ularda mehnatga havas uyg'onadi, mehnatga va mehnat ahllariga

hurmat bilan qarash, ijtimoiy foydali ishlarda qatnashishga intilish singari fazilatlar tarkib topadi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning axlokiy onglari I va IV sinfdagi o'qish mobaynida muhim o'zgarishlarga uchraydi va axlokiy sifatlar, bilim va tasavvurlar sezilarli darajada boyiydi. Bola o'quv faoliyatida o'qituvchi rahbarligida insoniy an'analar asosida harakat qilishga o'rganadi, o'z irodasini o'quv maqsadlariga erishish uchun mashq qildiradi.

O'quv faoliyati boladan nutq, diqqat, xotira, tasavvur va tafakkurini kerakli darajada rivojlanishini talab etgan holda, bola xulq-atvorining rivojlanishi uchun yangi sharoitlarni yaratadi. Kichik maktab davri bu anglanilgan va ixtiyoriy xatti-harakatlarga o'tish davridir.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar rivojida yetakchi bo'lgan o'quv faoliyati o'qituvchi shaxsi va o'quvchi bilan munosabat uslubining ahamiyati juda kattadir. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning his-tuyg'ulari ularning faoliyatida namoyon bo'ladi va rivojlanadi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar o'zlarining har bir faoliyat natijalariga baho bera oladilar.

Baho kishida qoniqish va qoniqmaslik hislarini yuzaga keltirishi mumkin bo'lib, bu hislar bolani yaxshi o'qishga ruhlantiradi. Ba'zan past baho olish orqali yuzaga kelgan salbiy hislar chuqurlashib, o'qituvchining noto'g'ri reaksiyasi va kattalarning doimiy tanbeh va tanqidlari oqibatida bolaning xarakter xislatiga aylanib qolishi mumkin. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining faoliyatlari uchun ijobiy baho olishlariga yordam beruvchi asosiy hislardan biri intellektual hislardir. Odamning aqliy faoliyati bilan bog'liq bo'lgan hislar intellektual hislar deb ataladi. Bilishga

qiziqish, taajjublanish va hayron qolish hislari, ishonch, ishonchsizlik va shubhalanish hislari intellektual hislar qatoriga kiradi. Kichik yoshdagi o'quvchilarda ixtiyorsiz diqqat yuqori turadi. Lekin, maktabda o'qish birinchi yiliyoq o'quvchilarda ixtiyoriy diqqatning vujudga kela boshlashiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Diqqatning bu turi B.T. Annoevning yozishicha, »... katta odamlar bilan bolalarning birgalika faoliyati va tarbiyaning maxsuli bo'lib hisoblanadi. Ixtiyoriy diqqatning yanada yaxshiroq o'sishi maktab yoshidagi bolalarda idrok va tafakkurning tarbiyalanishga bog'liqdir». Kichik yoshdagi o'quvchilarning ixtiyoriy diqqati to'g'risidagi masala bilan K.D. Ushenskiy ko'p shug'ullangan. U ba'zi pedagoglarning, kichik yoshdagi o'quvchilarda ixtiyorsiz diqqatning afzalligiga tayangan holda maktabdagi barcha o'qish jarayonining faqat qiziqarli va maroqli qilib tashkil etish kerak degan fikrlarga qo'shilmagan.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, ushbu maqola orqali siz o'zingizga ma'naviy ozuqa olishingizga shubha qilmaymiz. Maqola orqali siz bolaning maktabga kirishi, ya'ni hayotidagi burulish chog'idagi asosiy faoliyati psixologik xususiyatlari haqida ma'lumotga ega bo'lasiz. Ushbu maqola orqali kichik maktab yoshidagi bolaning psixologik, fizologik, va individual qiziqishlari borasidagi bilimlaringizni mustahkamlasangiz bu bizning yutug'imiz hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. Z.T.Nishonova., N.G'.Kamilova, D.U.Abdullayeva, M.X.Xolnazarova "Rivojlanish psixologiyasi pedagogik psixologiya" Toshkent-2019.
2. SH.A.Do'stmuhammedova, Z.T.Nishonova, S.X.Jalilova, SH.K.Karimova, SH.T.Alimbaev "Yosh davrlar va pedagogik psixologiya" Toshkent-2021
3. M.X.Xolnazarovna, M,Q,Muhliboyev <<Yosh va pedagogik psixologiya>> Toshkent- 2022.
4. Tolibdjanovna, A.Z. (2023). Psychological Factors of Manifestation of Aggressive Behavior in Teenagers during Globalization.
- 5, Tolibdjanovna, A.Z. (2024). Social and psychological factors in the formation of psychological culture of students. *Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali*, 4(2), 428-431.
6. Tolibdjanovna, A.Z. (2024). Psychological factors in the manifestation of aggressive behavior in adolescence. *Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali*, 4(2), 122-125.
7. Xosilbekovna, S.F. (2024). Social and psychological determinants of increasing women's labor efficiency are related to the topic. *Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali*, 4(2), 440-443.
8. Xosilbekovna, S.F. (2024). The impact of globalization on the manifestation of aggressive behavior in adolescence. *Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali*, 4(2), 134-137.

**MECHANISMS FOR DEVELOPING A CULTURE OF
COMMUNICATION AMONG FUTURE FOREIGN LANGUAGE
TEACHERS**

Inamova Sayyora
Namangan davlat universiteti

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 27.05.2024
Qayta qabul : 28.05.2024
Saytda mavjud : 29.05.2024

Muallif (lar)
S.Inamova

Muallif bilan aloqa
<https://orcid.org/0009-0002-0032-0672>

sayyora.inamova0@gmail.com

© **Muallif. S.Inamova**

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:
<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotation: In this article, the main attention is devoted to the problem of the formation of foreign language culture among teachers, and it is aimed at forming a culture of communication between future foreign language teachers. Currently, the global integration of the cultures of different countries, the mobility of the world's population, the expansion of employment, the development of tourism, personal relations, and knowledge of a foreign language are becoming a vital necessity, which creates new problems for specialists in the theory of teaching foreign languages that meet the modern needs of society. The article talks about the formation of intercultural communication competence of future foreign language teachers through Internet resources, and it is mentioned that they will be used in any order.

Keywords: communication culture, global integration, tourism, teaching theory, modern need, intercultural.

Annotatsiya: Ushbu maqolada asosiy e'tibor o'qituvchilarda chet tili madaniyatini shakllantirish muammosiga bag'ishlangan bo'lib, kelajakdagi chet tili o'qituvchilari o'rtasidagi muloqot madaniyatini shakllantirishga qaratilgan. Hozirda turli mamlakatlar madaniyatlarining global integratsiyalashuvi, dunyo aholisining harakatchanligi, bandlikni kengaytirish, turizmni rivojlantirish, shaxsiy aloqalar, chet tilini bilish hayotiy zaruratga aylanib bormoqda, bu jamiyatning zamonaviy ehtiyojariga javob beradigan chet tillarini o'qitish nazariyasi mutaxassislari uchun yangi muammolarni keltirib chiqaradi. Maqolada bo'lajak chet tili o'qituvchilarining madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini internet resurslari orqali shakllantirish haqida gap ketgan bo'lib, ulardan qay tartibda foydalanilsa maqsadga muvoffiq bo'lishi aytilgan.

Kalit so'zlar: muloqot madaniyati, global integratsiyalashuvi, turizm, o'qitish nazariyasi, zamonaviy ehtiyoj, madaniyatlararo.

Аннотация: В данной статье основное внимание уделено проблеме формирования иноязычной культуры у учителей и направлено на формирование культуры общения у будущих учителей иностранного языка. В настоящее время глобальная интеграция культур разных стран, мобильность населения мира, расширение занятости, развитие туризма, личных отношений, знание иностранного языка становятся жизненной необходимостью, что создает новые проблемы для специалистов теории обучения иностранным языкам, отвечающая современным потребностям

общества. В статье говорится о формировании компетентности межкультурного общения у будущих учителей иностранного языка посредством интернет-ресурсов и упоминается, что они будут использоваться в любом порядке.

Ключевые слова: культура общения, глобальная интеграция, туризм, теория преподавания, современные потребности, межкультурный.

INTRODUCTION:

After our country gained independence, from the first years of independence Uzbekistan started building a democratic life. The economy is also important earned. The weight of the implemented reforms varies from year to year and increases per day. Not only fundamental reforms, but also education in other aspects many changes took place in the system. Especially interest in teaching foreign languages increased and many conditions were created for young people. This is the main thing goal is to increase the level of knowledge of young people and to increase their interest in foreign languages. As our first president Islam Karimov said, "Currently the teaching of foreign languages is given great importance in our country. Today is the world for our countries, whose community is striving to take its rightful place, to build its great future in solidarity and cooperation with our foreign partners the importance of perfect knowledge of foreign languages for our developing nation is there is no need for evaluation."

10, 2012 as a continuation of these thoughts further improvement of the "Foreign languages" teaching system adopted in December the Presidential Decision on measures" was adopted. This decision is foreign and has expanded the possibilities of learning languages the demand is increasing a lot.

RESEARCH METHODOLOGY.

The future of every society is determined by the level of development of the education system, which is an integral part of it and a vital necessity. Today, reforming and improving the continuous education system of our country, which is on the path of independent development, raising it to a new level of quality, introducing advanced pedagogical and information technologies into it, and increasing the effectiveness of education have been raised to the level of state policy. In the course of the development of pedagogical technologies and their introduction into the educational process, as well as the rapid exchange and improvement of information technologies, opportunities were created for everyone to strengthen their professional training and skills. Bringing advanced pedagogical technologies into the educational process is one of the tasks of the "National Personnel Training Program". Today, innovative pedagogical technologies and interactive methods are widely used in education, especially in teaching foreign languages. The application of innovative pedagogical technologies to foreign language education - orientation of a person according to the demands of society, organization of education based on these demands, formation of a person as a fully mature staff based on the relevance of educational principles and

methods, full development of his abilities and opportunities is to create favorable conditions for its manifestation and development.

Another characteristic of innovative pedagogical technologies is the priority of the student's activity, the fact that the student is the main figure in the educational process. In the educational process, the correct formation of knowledge, lexical, grammatical, and pronunciation concepts, the correct composition of the knowledge system, and self-control skills in the student's mind are components of innovative pedagogical technologies. Today, the most effective teaching methods in the educational process, which are guaranteed to achieve the goals set by teachers and pedagogues, form the basis for students to think independently, make independent decisions, solve their problems, and get out of various situations without difficulty. Such teaching methods capable of being prepared are the most advanced features of pedagogical technology. Today, with the initiatives of our president, great attention is being paid to language learning in our country. If we look at the above, we will once again be convinced of how important language is in the development of our country.

LITERATURE ANALYSIS:

Currently, not only foreign language teaching, but all subjects to find new teaching methods and try them in practice a lot of work is being done on vision. This is education today one of the most important problems to be solved to improve the process is one. If previously

teaching a foreign language was considered to be the study of this language system, In the following years, the main goal of teaching is to teach students a foreign language to develop their speech. It should be said that this is in learning a foreign language goals are not set by themselves or by other people or persons, but changes in linguistics and psychology and the society of society are closely related to it. For example: Taking the audiolingual method let's see. Changes in the science of linguistics led to the emergence of this method, i.e structural flow was affected.

It includes the following factors: - Teaching a foreign language must first begin with teaching oral speech; - Language learning is carried out based on various structures and speech patterns; - Exercises are also based on the language, repeating the language material many times requires that there be demanding exercises; - Grammatical examples and selection of lexicon of the mother tongue with a foreign language should depend on the results of the comparison. - Pronunciation requires a lot of attention. The main disadvantage of this method is the large number of mechanical exercises and real is the lack of speech exercises. The founders of this method were Methodist scientists Ch. Friz and R. Ladolar. For example: Ch. Friz: the main content of the initial stage is structures he says he should organize learning. Grammar is also about building skills it is appropriate to be based on this [Sh Alimov 2017.2 page].

ANALYSIS AND RESULTS.

Learning a foreign language is a multifaceted education, and a person who is complicated in this process experiences psychological changes. Including mother tongue and foreign language, a comparison

process occurs. Different methods of teaching in this process technologies are used. With the help of modern pedagogical technologies teaching by comparing the foreign language with the mother tongue gives effective results. Foreign language teaching requires knowledge of its methodology. Methodology and technologies are important in the process of learning a foreign language. The lesson There are various methods of methodological science in organization. In the methodology of foreign language teaching widely used methods: communicative didactic method, intercultural communication organization method, and exercise organization method are considered. Foreign languages are an important component of professional education in modern society. Cooperation with foreign partners in specialists in various fields because of the high rate of doing so, has a demand for language learning is high. Currently, foreign languages are taught in schools, colleges, lyceums, and higher education institutions being taught. For those who want to have different levels of language knowledge, There are innovative types of educational materials. Excellent knowledge of a foreign language and the practical methods and qualifications of teachers to get a certain degree It depends on information technologies and modern teaching methods the ability to use helps to quickly understand new materials. By combining different methods, the teacher can solve specific educational programs will be able. In this

regard, teachers and students learn foreign languages they should get acquainted with modern methods of teaching. As a result, the goals and the skills of choosing the most effective ways to achieve them are formed. It is effective to use several methods of teaching and learning will give. Nowadays, innovations are increasing in every field. [Feruzza Zaipova, Sabohat Orinova Foreign page 2] The learner's potential and level in teaching a foreign language depends on his age Step-by-step teaching gives good results. In this, students 1. teaching at the primary level, 2. teaching at the middle level, 3. at the advanced level divided into groups based on teaching. From the teacher for each stage, a special active program will be developed. Active methods of education not only in the educational process help to encourage students to think actively and do practical activities but to form positive teaching motivation, reveal creative abilities, and help to develop, and master the educational material with high efficiency. For each stage of the lesson, not only the teacher, but also using active methods that are effective for students I recommend that you familiarize yourself with some of them, almost that all techniques are mobile and not only in foreign language classes, but also in other I would like to emphasize that it can also be used in academic subjects.

1. Organizational stage. "Carousel" ("Merry Go Round") This technique is from imaginative thinking, memory allows use. The first student receives a card from the teacher and this word names associations with. Along the chain until the card returns to the teacher is transmitted. Every student has the opportunity to express their thoughts quickly At this stage, students "remember" the previous material. Speaking

from the principle of "Intellectual warm-up" during the lesson to develop abilities can be used. As a rule, the lexical bases of such exercises are located on the board, especially at the initial stage. The growth of the "snowball" is two can continue in the following direction: increase in vocabulary and/or grammar with increasing complexity. (EXAMPLE: I like to read electronic books I like to read books. I like to read e-books because they are easy to use.) Working with signal cards This past material presentation was in the form of cards. This method is used to structure the material, readers help restore attention.

In short, by using innovative methods in English lessons, as a result, students' logical thinking skills develop, speech becomes fluent, and the ability to answer quickly and correctly is formed. Such methods and games make the student eager for knowledge. The student is thoroughly prepared for classes wants to see. This makes students the subjects of the educational process and the use of different tables in the process of teaching a foreign language the effect is high. Students are known to use tables in the educational process as a grammatical rule, for example, making sentences using tenses, are new and can place words. The need to learn a foreign language was high at the same time, as the educational process, modern information technologies, and innovative Effective use of educational technologies make this process effective. Effectiveness of innovative educational technologies in

their educational process when it is used correctly and productively..

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. Jalolov J. Foreign language teaching methodology. 2012, p-67
2. Otaboeva, M. R. Modern and innovative in foreign language
3. Ishmuhammedov R., Yoldashev M. Innovative pedagogical technologies in education and training. Tashkent, 2017. - 68 p.
4. "Modern methods in foreign language teaching methodology". Zayniddin Sanakulov
5. Iriskulov A. The importance of the linguistic-cultural approach in teaching foreign languages// Issues of Philology. No. 2 (11) -T., 2006. - B.89.

Internet sources:

1. <https://yandex.ru>
2. <http://wordwall.net/resource>.

C++ VA PYTHON DASTURLASH TILLARIDA GREGORIAN KALENDARI

Shavkatjon Ibrohimovich Fozilov., Ulug'bek Nuriddinovich Ibrohimov

Namangan davlat universiteti

Maqola haqida ma'lumot

Qabul qilingan: 27.05.2024

Qayta qabul : 28.05.2024

Saytda mavjud : 29.05.2024

Muallif (lar)

*SH.I.Fozilov., U.N.Ibrohimov

*Muallif bilan aloqa

<https://orcid.org/0009-0004-6181-2704>

shavkatmanager@gmail.com

© Muallif. SH.I.Fozilov va boshqalar

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:

<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotatsiya: Bu maqola berilgan yil, oy, kunlarni algorit yordamida C++ va Python dasturlash tillarida o'tkazishni ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Gregorian, kalendar, kabisa, milodiy, c++, python.

Abstract: This article deals with the calculation of the given year, month, and day using an algorithm in C++ and Python programming languages.

Keywords: Gregorian, calendar, leap, AD, c++, python.

Аннотация: В данной статье рассматривается вычисление заданного года, месяца и дня с использованием алгоритма на языках программирования C++ и Python.

Ключевые слова: григорианский календарь, календарь, скачок, объявление, c++, python.

Dastur foydalanuvchining malum bir yil, oy va kuni kiritgan holda shu ma'lumotlarga asosan oy nomi yil boshidan necha kun va oyni hamda muchalni hisoblaydi bu algoritim yordamida ixtiyoriy sana bo'yicha ma'lumot bilsa bo'ladi.

Grigoriy taqvimi (yoki yangi uslub) — Rim papasi Girigorian XIII tomonidan Yulian taqvimi (eski uslub) o'rniga 1582-yilda joriy etilgan taqvim. Perudjiy universiteti o'qituvchisi Luidji Lilio 1576-yilda taklif etgan loyihaga binoan tuzilgan. Yulian taqvimida yo'l qo'yilgan xatolik tuzatilib hisob 10 kun oldinga surilgan. Bahorgi teng kunlik, ya'ni 21 martga to'g'ri kelgan. Xatolik yana takrorlanmasligi uchun har 400 yilda kabisa yil 3 kunga qisqartirilgan, ya'ni 100 kabisa yili o'rniga 97 kabisa yili joriy etilgan.

Grigoriy taqvimiga ko'ra oxirgi 2 raqami 4 ga bo'linadigan yillar kabisa yillardir, lekin 2 nol bilan tugab, 400 ga bo'linmaydigan yillar bundan mustasno, masalan, 1700-, 1800-, 1900- va 2100-yillar oddiy yil, 1600-, 2000-, 2400- va 2800-yillar esa kabisa yil hisoblanadi. Shu hisobda yilning davomiyligi 365, 242500 sutkani tashkil etib, tropik yilga qaraganda har yili 26 soniya ortib boradi va sal kam 3300-yilda 1 kun xato qilinadi. Grigoriy taqvimining birdan-bir noqulayligi oylardagi kunlar sonining har xilligidir. Sovet Itifoqiga (shu jumladan, O'zbekistonda) Grigoriy taqvimi 1918-yil 14-fevraldan (eski uslubda 1-fevraldan) boshlab qabul qilingan.

Bu kod asosiy maqsadi bu koddagi murakkab algoritim oddiy holi ma'lum ketmaketlikdan iborat ya'ni misol uchun 2000-yildan 2040-yilgacha yillarni 1-oy va 1- kunini olsak va buni boshqa yillarda ham ko'rsak hafta kuni har 28 yilda o'zgarishini sezamiz bu kabisa yiliga ham bog'liq bu yerda barcha

yillar uchun umumiy universal algoritimni tuzilgan. Bu algoritimlarni qo'llagan holda boshqa yillarni hisoblash algoritmini yaratsa bo'ladi. Bu C++ kodida avtomatik hisoblash tizimidan foydalanilmagan (ya'ni kutubxonaga e'tibor beramiz).

C++ dasturlash tilida Gregorian kalendarini algoritim ko'rinishida dastur kodi.

```
#include <iostream>
#include <string>
using namespace std;
int main() {
    int n,y,l,t,q,m;
    cout<<"Ixtiyoriy milodiy yil (xxxx): ";
    cin >>y;
    cout<<"Ixtiyoriy oy (1<=m<=12): ";
    cin>>m;
    cout<<"ixtiyoriy          kun
1<=n<=30(28/31): ";
    cin>>n;
    if ((y% 4 == 0 && y% 100 != 0) || (y %
400 == 0)) {
        l=1;
    } else {
        l=0;
    }
    int day;
    int month=m, weekDay;

    if (month == 1) {
        day=n;
    } else if (month == 2) {
        day=31+n;
    } else if ( month == 3) {
        day = 59+l+n;
    } else if ( month == 4) {
        day = 90+l+n;
```

```
} else if ( month == 5) {
    day = 120+l+n;
} else if (month == 6) {
    day = 151+l+n;
} else if ( month == 7) {
    day = 181+l+n;
} else if ( month == 8) {
    day = 212+l+n;
} else if ( month == 9) {
    day = 243+l+n;
} else if ( month == 10) {
    day = 273+l+n;
} else if ( month ==11) {
    day = 304+l+n;
} else if(month ==12) {
    day = 334+l+n;
} else {
    cout<<" Bunday kun yo'q ";
}
if(day<=365+l && m<=12 && m>=1 &&
n>=1) {
    t=y%28;
    if(t==0 || t==5 || t==11 || t==22) {
        q=4;
    }
    if(t==1 || t==7 || t==18 || t==24) {
        q=6;
    }
    if(t==2 || t==8 || t==13 || t==19) {
        q=0;
    }
    if(t==3 || t==14 || t==20 || t==25) {
        q=1;
    }
    if(t==4 || t==9 || t==15 || t==26) {
        q=2;
    }
    if(t==6 || t==12 || t==17 || t==23) {
        q=5;
    }
}
```

```
if(t==10 || t==16 || t==21 || t==27) {
    q=3;
}
if(((m==1 || m==3 || m==5 || m==7 ||
m==8 || m==10 || m==12) && n<=31)||
(m==2 && n<=28+1)||((m==4 || m==6||
m==9 || m==11)&&n<=30)) {
    weekDay=(day+q)%7;
    month=m;
    string months[] = {"Yanvar",
"Fevral", "Mart", "Aprel", "May", "Iyun",
"Iyul", "Avgust", "Sentabr", "Oktabr",
"Noyabr", "Dekabr"};
    string weekDays[] =
{"Yakshanba","Dushanba", "Seshanba",
"Chorshanba", "Payshanba", "Juma",
"Shanba"};
    switch(y%12)
    {
    case 1:
        cout <<"Tovuq " ;
        break;
    case 2:
        cout<<"It " ;
        break;
    case 3:
        cout<<"To'ng'iz " ;
        break;
    case 4:
        cout<<"Sichqon " ;
        break;
    case 5:
        cout<<"Sigir " ;
        break;
    case 6:
        cout<<"Yo'lbars " ;
        break;
    case 7:
        cout<<"Quyov " ;
        break;
    }
```

```
case 8:
    cout<<"Baliq " ;
    break;
case 9:
    cout<<"Ilon " ;
    break;
case 10:
    cout<<"Ot " ;
    break;
case 11:
    cout<<"Qo'y' " ;
    break;
case 0:
    cout<<"Maymun " ;
    break;
default:
    cout << " ";
}
cout<<"    muchali,    "<<y<<"-yil
"<<n<<"-"<< months[month-1] << ", " <<
weekDays[weekDay]<<"    "<<day/7+1<<"-
hafta " << day<<"-kun"<<endl;
}
else {
    cout<<" xatolik kunda ";
}
}
else {
    cout<<" xatolik oyda ";
}
return 0;
}
```

Python dasturlash tilida Gregorian kalendarini algoritim ko‘rinishida dastur kodi.

```
import datetime
```

```
def main():
    y = int(input("Ixtiyoriy milodiy yil (xxxx):
"))
```

```
    m = int(input("Ixtiyoriy oy
(1<=m<=12): "))
    n = int(input("ixtiyoriy kun
1<=n<=30(28/31): "))
```

```
    if (y % 4 == 0 and y % 100 != 0) or (y
% 400 == 0):
```

```
        l = 1
```

```
    else:
```

```
        l = 0
```

```
    day = 0
```

```
    if m == 1:
```

```
        day = n
```

```
    elif m == 2:
```

```
        day = 31 + n
```

```
    elif m == 3:
```

```
        day = 59 + l + n
```

```
    elif m == 4:
```

```
        day = 90 + l + n
```

```
    elif m == 5:
```

```
        day = 120 + l + n
```

```
    elif m == 6:
```

```
        day = 151 + l + n
```

```
    elif m == 7:
```

```
        day = 181 + l + n
```

```
    elif m == 8:
```

```
        day = 212 + l + n
```

```
    elif m == 9:
```

```
        day = 243 + l + n
```

```
    elif m == 10:
```

```
        day = 273 + l + n
```

```
    elif m == 11:
```

```
        day = 304 + l + n
```

```
    elif m == 12:
```

```
        day = 334 + l + n
```

```
    else:
```

```
        print(" Bunday kun yoq xatolik
oyda")
```

```
    return
```

```
if day <= 365 + 1 and 1 <= m <= 12 and 1 <= n:
    t = y % 28
    if t == 0 or t == 5 or t == 11 or t == 22:
        q = 4
    elif t == 1 or t == 7 or t == 18 or t == 24:
        q = 6
    elif t == 2 or t == 8 or t == 13 or t == 19:
        q = 0
    elif t == 3 or t == 14 or t == 20 or t == 25:
        q = 1
    elif t == 4 or t == 9 or t == 15 or t == 26:
        q = 2
    elif t == 6 or t == 12 or t == 17 or t == 23:
        q = 5
    elif t == 10 or t == 16 or t == 21 or t == 27:
        q = 3

    if ((m == 1 or m == 3 or m == 5 or m == 7 or
        m == 8 or m == 10 or m == 12) and n <= 31) or
        (m == 2 and n <= 28 + 1) or ((m == 4 or m == 6 or
        m == 9 or m == 11) and n <= 30):
        weekDay = (day + q) % 7
        months = ["Yanvar", "Fevral", "Mart",
        "Aprel", "May", "Iyun", "Iyul", "Avgust",
        "Sentabr", "Oktabr", "Noyabr", "Dekabr"]
        weekDays = ["Yakshanba", "Dushanba",
        "Seshanba", "Chorshanba", "Payshanba", "Juma",
        "Shanba"]
        animal_signs = [ "Maymun", "Tovuq",
        "It", "To'ng'iz", "Sichqon", "Sigir", "Yo'lbars",
        "Quyov", "Baliq", "Ilon", "Ot", "Qo'y",]
        animal_sign = animal_signs[y % 12]
        print(f"{animal_sign} muchali, {y}-yil
        {n}-{months[m-1]}, {weekDays[weekDay]}
        {day//7+1}-hafta {day}-kun")
```

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. D.S. Malik C++ Programming: From Problem Analysis to Program Design. Seventh Edition. Course Technology, 2014.-1488 p.
2. Madraximov Sh.F., Ikramov A.M., Babajanov M.R. C++ tilida programmalash bo'yicha masalalar to'plami. O'quv qo'llanma. T., O'zbekiston Milliy universiteti, "Universitet" nashriyoti, 2014. - 160 b.

else:

```
print(" xatolik kunda ")
```

else:

```
print(" xatolik ")
```

```
if name == "main":
```

```
main()
```

XULOSA:

C++ kodi va Python kodi orasidagi asosiy farqlar quyidagilar:

Umumiy qilib aytganda, C++ kodi sintaktik jihatdan murakkab, lekin performansi yuqori, Python kodi esa sintaktik jihatdan sodda, lekin performansi past. Har bir til o'z ustunliklari va kamchiliklariga ega.

C++ dasturlash tilida simvollarni raqamga hamda raqamlarni simvollarga o'zgartirish uchun `int` va `char` tipidagi ma'lumotlar bilan ishlanadi.

Python dasturlash tilida `ord()` va `chr()` funksiyalaridan foydalaniladi. `ord()` funksiyasi belgining Unicode qiymatini qaytaradi va `chr()` funksiyasi berilgan. Unicode qiymatiga mos keluvchi belgini qaytaradi.

C++ va Python tillarida brayl alifbosidan lotin alifbosiga o'tish uchun foydalanish mumkin bo'lgan usullar bir xil bo'lib, faqat sintaksisida farq bor.

3. Fozilov, Shavkatjon Ibrohimjon o'g'li. Ovozni tanish algoritmlari. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 2.5-2 (2022): 553-562.
4. Fozilov Shavkatjon Ibrohimjon o'g'li. Intellektual ta'lim tizimlarida bilimlarni tizimlashtirish usullari. *Science and innovation* 2.Special Issue 3 (2023): 808-812.
5. Aripov M., Madraximov A. *Informatika, informasion texnologiyalar. Darslik. T.,TDYul, 2004 y.*

TENEBRIO MOLITOR LICHINKASIDAN OLINGAN YOG'NING MIKROBIOLOGIK TAHLILI

¹Mirakbarova Moxira Alisherovna., ²Xo`jamshukurov Nortoji Abduxalikovich.,

²Otajonov Asadbek Shonazar o`g`li., ³Abdullayev Xurshid Odiljon o`g`li.,

⁴Abdutilibov Muhriddin Zuhridin o`g`li.

¹Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti., ²Toshkent kimyo-texnologiya instituti., ³O`zRes FA Mikrobiologiya instituti., ⁴Andijon davlat universiteti

Maqola haqida ma'lumot

Qabul qilingan: 27.05.2024

Qayta qabul : 29.05.2024

Saytda mavjud : 30.05.2024

Muallif (lar)

M.A.Mirakbarova.

***Xo`jamshukurov N.A.**

Otajonov A.Sh.

Abdullayev A.O.

Abdutilibov M.Z

Muallif bilan aloqa

<https://orcid.org/0000-0001-7807-4737>

nkhujamshukurov@mail.ru

© M.A.Mirakbarova va boshqalar

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:

<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Tenebrio molitor lichinkasining turli xil ozuqa muhitlarida o'sish sharoitlari o'rganish natijalari keltirilgan. Oziq ovqat tarmoqlari uchun kelajakda tabiiy ozuqa maxsulotlarini hosil qilishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Respublikamizning turli hududlarida yetishtirish imkoniyati mavjud bo'ladi. Olingan maxsulotlar chorvachilik va parrandachilikda muhim ozuqa hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Tenebrio molitor lichinkalari, Pseudomonas agar Agar Saburo, dexostrous bersa Saburo.

Аннотация: В статье представлены результаты изучения условий роста личинок Tenebrio molitor в различных питательных средах. В будущем оно послужит важным источником производства натуральных продуктов питания для пищевой промышленности. Можно будет выращивать в разных регионах нашей республики. Полученная продукция является важным кормом для животноводства и птицеводства.

Ключевые слова: личинки Tenebrio molitor, Pseudomonas agar Agar Saburo, dexostrous bersa Saburo.

Abstract: The article presents the results of a study of the growth conditions of Tenebrio molitor larvae in various nutrient media. In the future, it will serve as an important source of natural food production for the food industry. It will be possible to grow in different regions of our republic. The resulting products are important feed for livestock and poultry farming.

Key words: Tenebrio molitor larvae, Pseudomonas Sabouraud agar, right-sided Sabouraud bersa.

Jahonda chorvachilik eng mahsuldor sohalardan biri hisoblanib, barcha ishlab chiqariladigan mahsulotlarning 35 foizi, qishloq xo'jaligi mahsulotlaridan esa 75 foizi mazkur soha rivojlanishiga sarflanmoqda. Jumladan, chorvachilik, parrandachilik va baliqchilik sohalari uchun asosiy oziqa mahsulotlari hisoblangan donli ekinlardan foydalanilmoqda. Bu esa donli ekinlarni yetishtirish insonlar ehtiyoji bilan bir qatorda, ular asosida ozuqa emlarini ishlab chiqarishni ham hisobga olgan holda juda katta miqdordagi zahira resurslarini talab qilmoqda. Jumladan, dunyo bo'yicha go'sht mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini 200 mln. tonnadan oshirishni va 470 mln.tonnaga yetkazish kerakligi hisobga olsak, hozirda 2,1 mlrd. tonna bug'doy yetishtirilayotgan bo'lsa, bu

ko'rsatkichni kamida yiliga 3,0 mlrd. tonnadan oshirish lozim bo'ladi.

Shu boisdan, ozuqabop hasharot turlarini ozuqaviy qiymatiga ko'ra saralash, ularni sanoat asosida etishtirish texnologiyasini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu masalalarning to'laqonli ilmiy va amaliy asoslab berilishi kelgusida chorvachilik, parrandachilik va baliqchilik tarmoqlarini tannarxi arzon, ishlab chiqarish jarayoni qulay, abiotik va biotik omillarga bog'liq bo'lmagan hamda ozuqaviy qiymati yuqori bo'lgan ozuqa emi bilan uzluksiz ta'minlash imkonini beradi. Shu sababli Tenebrio molitor lichinkasidan olingan yog'ni tahlil qilish dolzarb masalalarni hal qilishda muhim ob'ekt hisoblanadi.

Pseudomonas agar asosi Pseudomonas CN Agar bazasi ISO 11133/ISO 16266 standarti yordamida tayyorlangan:

№	Tarkibi	gram/litr
1.	Bakteriologik agar	13,0
2.	Pepton	16,0
3.	Naliditsik kislota	0,015
4.	Kaliy sulfat (K ₂ SO ₄)	10,0
5.	Cetrimide	0,2
6.	Magniy xlorid (MgCl ₂)	1,4
7.	Gidrolizlangan kazein	10,0

Yakuniy pH qiymati 25 ° C da 7,1± 0,2

Ushbu ISO 11133/ISO 16266 standart ozuqa muhit sifatini ta'minlash bilan bog'liq shartlarni belgilaydi, shuningdek, oziq-ovqat, hayvon yemlari, oziq-ovqat va hayvonlar uchun ozuqa ishlab chiqarish maydonlaridan atrof-muhit namunalari, shuningdek, barcha turdagi suvlarni mikrobiologik tahlil qilish uchun mo'ljallangan madaniy muhitlarni tayyorlashga qo'yiladigan talablarni belgilaydi.

Iste'mol qilish uchun mo'ljallangan yoki oziq-ovqat ishlab chiqarishda foydalaniladi. Ushbu talablar mikrobiologik tahlillarni o'tkazadigan laboratoriyalarda foydalanish uchun tayyorlangan barcha turdagi ozuqa muhitlarga taalluqlidir. Ushbu standart shuningdek, madaniy muhitning ishlash xususiyatlarini (ishlash testlari) aniqlash mezonlarini belgilaydi va usullarini tavsiflaydi.

Pseudomonas agar ozuqa muhitini tayyorlash:

50,6 g muhitni 1 litr distillangan suvda 10 ml glitserin qo'shilib suyultirildi. So'ngra eritma yaxshilab aralashtiriladi va qizdirilib qaynatib olinadi., To'liq eritmaguncha bir daqiqa qaynatib olinadi. Eritmaning harorati 121 °C da 15 daqiqa davomida Stegler VK-75 (75 l) Bug' sterilizator avtoklavda sterilizatsiya qilib olindi. Sterilizatsiya tugagach eritmaning harorati 45-50 °C gacha sovitib, yaxshilab aralashtiriladi va kamida 5 mm qalinlikdagi agar qatlamini olish uchun steril Petri idishlariga quyildi. Ozuqa muhitni qayta eritib yuborilmasligi kerak. Tayyor bo'lgan ozuqa muhiti sarg'ish rangga ega, biroz opal bo'lib, 8-15 °C haroratda qotgunicha saqlanishi kerak. Petri idishida qotgan ozuqa muhitini 28 °C da

TS-1/80 SPU termostatida 3 kun davomida saqlanadi.

Pseudomonas agar solingan Petri idishlari 3 kun davomida 28 °C haroratda termostatda saqlangandan so'ng hech qanday mikroorganizmlar o'smaganidan so'ng "Laminar-s" aparatida steril holatda namunamiz mikrobiologik tekshiruv uchun quyib olindi. So'nga Petri idishlari 28 °C da TS-1/80 SPU termostatida 7 kun davomida saqlandi. 7 kuni Petri idishlari tekshirilganda Pseudomonas agar ozuqa muhitida hech qanday mikroorganizmlar o'smaganligi ko'rildi.

(1- rasm).

A

Petri idishini old tarafdin ko'rinishi

B

Petri idishini orqa tarafdin ko'rinishi

1-rasm. Petri idishlariga quyilgan Pseudomonas agar ozuqa muhiti.

Agar Saburo yoki *dexostrous bersa Saburo* (SDA) - bu peptonni o'z ichiga olgan yuqori oziqlantiruvchi vosita turidir. [1] U dermatofitlarni va boshqa turdagi zamburug'larni yetishtirish uchun ishlatiladi va Nocardiya kabi filament bakteriyalarini

yetishtirish uchun ishlatiladi. Tadqiqot va klinik yordam uchun foydali.

№	Tarkibi	gram/litr
1.	Pepton	10,0
2.	Glyukoza	40,0
3.	Agar-agar	20,0

Yakuniy pH qiymati 25 °C da 5,6± 0,2

Sabouraud Dextrose Agar zamburug', mog'or va atsidofil mikroorganizmlarini yetishtirish uchun ishlatilishi mumkin. Patogen zamburug'lar, ayniqsa teri infeksiyalari bilan bog'liq bo'lganlarni yetishtirish uchun ishlatiladi. Ushbu vosita kosmetikadagi mikroorganizmlar va qo'ziqorinlarni aniqlash va oziq-ovqat mahsulotlarini mikologik baholash uchun ham javob beradi.

Ozuqa muhitning tarkibi Yevropa farmakopeyasi tomonidan tasdiqlangan. Dekstroza fermentlangan uglevod, uglerod va energiya manbai hisoblanadi. Pepton aralashmasi mikroorganizmlarning rivojlanishi uchun zarur bo'lgan oziq moddalar manbai: azot, vitaminlar, mineral tuzlar va aminokislotalar. Dekstrozning yuqori konsentratsiyasi va past pH bu vositani zamburug'lar uchun tanlab oladi. Georg va boshqalar shuni ko'rsatdiki, uchta antibiotik bilan to'ldirilgan ushbu agar og'ir ifloslangan sinov materiallaridan patogen zamburug'larning izolyatsiyasini sezilarli

darajada yaxshilagan. Selektiv muhitni tayyorlash uchun steril sharoitda quyidagi antibiotiklarni qo'shing: 0,4 g sikloheksimid, 20 birlik penitsillin, 40 mg streptomitsin.

Ishlatishdan oldin Sabouraud agar shishasidan alyuminiy qopqoqni olib tashlandi va rezina tiqinni steril paxta doka bilan almashtirildi. Sabouraud agar bilan shishani eritma to'liq eriguncha qaynab turgan suv hammomida saqlandi, 45-45 °C haroratgacha sovutib olindi.

50 °C va 4-5 mm qatlamli steril Petri idishlariga quyiladi. To'liq qattiqlashgandan so'ng, muhit 37±1 °C haroratda 45-60 daqiqa davomida quritiladi. Ushbu shaklda Sabouraud agar 28 °C haroratda 10 kun davomida nazorat qilish uchun foydalanildi. **Agar Saburo** ozuqa muhitida hech qanday mikroorganizmlar o'smaganligi ko'rildi (2- rasm).

A

Petri idishini old tarafdin ko'rinishi

B

Petri idishini orqa tarafdin ko'rinishi

2-rasm. Petri idishlariga quyilgan *Pseudomonas* agar ozuqa muhiti.

Vismut sulfit agar (BSA)- selektiv va differentsial vosita bo'lib, uni izolyatsiya qilish va taxminiy identifikatsiya qilish uchun ishlatiladi. *Salmonella* spp, *Salmonella Typhi* ga alohida e'tibor qaratilgan.

52.33 gram vismut sulfit agarni distillangan 1000 ml suvda eritib tayyorlab olamiz. Muhitni to'liq eritish uchun aralashmani qaynaguncha qizdiring. Vismut sulfit agarni

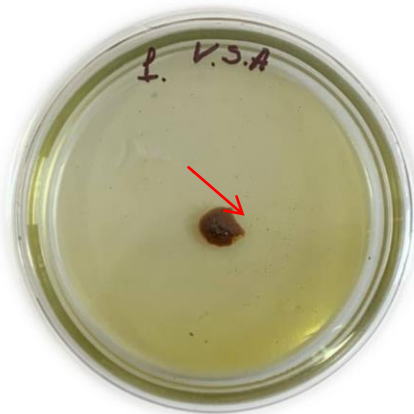
sterilizatsiya qilish uchun avtoklav yoki fraksiyonel sterilizatsiya orqali tozalab olinadi. Vismut sulfit agar solingan Petri idishlari 3 kun davomida 28 °C haroratda termostatda saqlangandan so'ng hech qanday mikroorganizmlar o'smaganidan so'ng "Laminar-s" aparatida steril holatda namunamiz mikrobiologik tekshiruv uchun

quyib olindi. So'nga Petri idishlari 28 °C da TS-1/80 SPU termostatida 7 kun davomida saqlandi. 7 kuni Petri idishlari tekshirilganda Pseudomonas agar ozuqa muhitida hech qanday mikroorganizmlar o'smaganligi ko'rildi.

(3-rasm)

№	Tarkibi	gram/litr
1.	Pepton	10,0
2.	HM Pepton B	5,0
3.	Dekstroza (glyukoza)	5,0
4.	Natriy fosfat	4,0
5.	Temir sulfat	0,3
6.	Vismut sulfit ko'rsatkichi	8,0
7.	Yorqin yashil	0,025
8.	Agar-agar	20,0

Yakuniy pH qiymati 25 °C da 7,7± 0,2

A

Petri idishini old tarafdin ko'rinishi

B

Petri idishini orqa tarafdin ko'rinishi

3-rasm. Petri idishlariga quyilgan Vismut sulfit agar ozuqa muhiti. Mannitol-nitrat ozuqa muhiti. Enterobakteriyalarning harakatchanligini tez aniqlash uchun ozuqa muhiti hisoblanadi.

№	Tarkibi	gram/litr
1.	Pepton	10,0
2.	Bakteriologik agar	15,0
3.	Kaliy nitrat	1,0
4.	Mannitol	7,5
5.	Fenol qizil	0,04

Yakuniy pH qiymati 25 °C da 7,6± 0,2

22,04 g Mannitol-nitrat ozuqa muhitni 1 litr distillangan suvda suyultirildi. Yaxshilab aralastiring va qizdiring. Tez-tez aralastirib, qaynatib oling. To'liq eritmaguncha bir daqiqa qaynatib oling. Kolbalarga ustunlar balandligi 6-7 sm bo'lguncha quyiladi. 121°C da 15 daqiqa sterilizatsiya qilinadi.

So'nga Petri idishlari 28 °C da TS-1/80 SPU termostatida 7 kun davomida saqlandi. 7 kuni Petri idishlari tekshirilganda Mannitol-nitrat ozuqa muhitida hech qanday mikroorganizmlar o'smaganligi ko'rildi (4- rasm).

A

Petri idishini old tarafdin ko'rinishi

B

Petri idishini orqa tarafdin ko'rinishi

4-rasm. Petri idishlariga quyilgan Mannitol-nitrat agar ozuqa muhiti.

Kartoshka dekstrozi agar- zamburug'lar va mog'orlarni yetishtirish, aniqlash va sanab o'tish uchun vosita.

№	Tarkibi	gram/litr
1.	Dekstroz	20,0
2.	Bakteriologik agar	15,0
3.	Kartoshka	200,0

Kartoshka dekstrozi agar APHA va FDA tomonidan zamburug'lar va mog'orlarni yetishtirish uchun tavsiya etiladi. Bundan tashqari, zamburug'lar va bakteriyalarni aniqlash uchun ularning hujayra morfologiyasini o'rganish bilan parallel ravishda yoki shisha mikrokultura usullarida foydalanish mumkin.

Bakteriyalarning ko'payishini yo'q qilish uchun ushbu umumiy vositaga kislotaga yoki antibiotiklar qo'shilishi mumkin. Oziq moddalarga boy asos (kartoshka ekstrakti) mog'or va bakteriyalarning ko'p o'sishiga

Yakuniy pH qiymati 25 °C da 5,6± 0,2

yordam beradi. Dekstroz - uglerod va energiya manbasini ta'minlaydigan fermentlangan uglevod. Bakteriologik agar qattiqashtiruvchi hisoblanadi.

200 gramm pustidan ajratilgan kartoshkani 1 litr distillangan suvda 500 ml qolguncha 3 soat davomida qaynatib pishirib olindi. So'ng aralashmadan eritmani ajratib olish uchun 8 qavat dokadan aralashmani o'tkazib eritmani ajratib oldik. Eritmaga 15 gramm Agar-agar va 20 gramm Dekstroz qo'shib yaxshilab aralastirilib qizdirildi. To'liq

eritmaganuncha bir daqiqa qaynatib olindi. 15 daqiqa davomida 118-121 °C da Avtoklavda sterilizatsiya qilindi. 45-50 °C gacha sovutib, yaxshilab aralashtiriladi va Petri idishlariga quyiladi. So'nga Petri idishlari 28 °C da TS-

1/80 SPU termostatida 7 kun davomida saqlandi. 7 kuni Petri idishlari tekshirilganda Mannitol-nitrat ozuqa muhitida hech qanday mikroorganizmlar o'smaganligi ko'rildi (5- rasm).

A

Petri idishini old tarafdin ko'rinishi

B

Petri idishini orqa tarafdin ko'rinishi

5-rasm. Petri idishlariga quyilgan Kartoshka dekstrozi agar ozuqa muhiti.

Xulosa.

Tenebrio molitor lichinkalaridan ajratib olingan yog'ning miqdori to'liq tahlil qilindi va asosli ishlab chiqarish tarmoqlari uchun standartlari olindi. mikrobiologik tahlil jihatidan 3 xil turdagi ozuqa muhitlarida turlicha zararlangan bakterialarga qarshi

faolligi amaliy jihatdan tahlil qilindi va birinchi va ikkinchi turdagi ozuqa muhitlarida bakterialar faolligi pasayishini kuzatish imkonini berdi. Uchinchi turdagi ozuqa muhitida esa hech qanday mikroorganizmlar o'sish intensivligi kuzatilmaganligi aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. Adámková A., Kouřimská L., Borkovcová M., Kulma M., Mlček J. 2016. Nutritional values of edible Coleoptera (Tenebrio molitor, Zophobas morio and Alphitobius diaperinus) reared in the Czech Republic. *Potravinářstvo Scientific Journal for Food Industry* 10(1), 663-671.
2. Khujamshukurov, N. A., Abduolibov, M. Z., Salomova, S. S., Kh, K. D., & Aliqulov, S. M. (2023). ORGANIC PRODUCTION-PROBLEMS AND THEIR SYSTEMIC SOLUTIONS. Iqlimning davom etayotgan o'zgarishi sharoitida oziq-ovqat xavfsizligiga erishish uchun agrobiologik xilma-xillikni o'rganish, saqlash va barqaror foydalanish muammolari, 750-759.
3. Collavo A., Glew R.H., Huang YS., Chuang LT., Bosse R., Paoletti M.G. 2005. House Cricket Small-scale Farming// *Ecological Implications of Minilivestock*. Pp.515-540.;
4. Ramos-Elorduy J., Gonzalez E.A., Hernandez A.R. & Pino J.M. 2002. Use of Tenebrio molitor (Coleoptera: Tenebrionidae) to recycle organic wastes and as feed for broiler chickens. *J. Econ. Entomol.* 95(1): 214-220.
5. Khujamshukurov N.A. 2011. Alternative protein products. *J. XXI-technology*. №4 (5):14-15
6. Salomova, S., Abduolibov, M., Kuchkarova, D., Feruzakhon, A., Razikova, M., Ismoilova, N., & Khujamshukurov, N. (2023). TENEBRIO MOLITOR BIOMASSASINING BAKTERIAL MIKROFLORASI. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi, (7), 189-202.

**YALLIG'LANISHGA QARSHI XUSUSIYATGA EGA
BO'LGAN DORIVOR O'SIMLIKLAR**

Yunusaliyeva Madina Doniyor qizi

Andijon davlat universiteti

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 03.05.2024
Qayta qabul : 30.05.2024
Saytda mavjud : 31.05.2024

Muallif (lar)

M.D.Yunusaliyeva

Muallif bilan aloqa

madinayunusaliyevamadina@gmail.com

© **Muallif. M.D.Yunusaliyeva**
UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:

<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Anotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda ko'p o'stiriladigan va yallig'lanish xususiyatiga ega bo'lgan turli xil o'simlik turlari, ularning ahamiyati haqida ma'lumot keltirilgan.

Kalit so'zlar: dorivor o'simliklar, yallig'lanishga qarshi, farmasevtika, tibbiyot, biologik faol moddalar, vitaminlar, bo'yodaron, gulxayri, qariqiz, zanjabil, rozmarin, smorodina, antioksidant.

Аннотация: В этом разделе представлена информация о различных видах растений, которые часто выращиваются в Узбекистане и обладают противовоспалительными свойствами, а также об их значимости.

Ключевые слова: лекарственные растения, противовоспалительные средства, фармацевтические препараты, лекарственное средство, биологически активные вещества, витамины, бузина, бузина, имбирь, розмарин, смородина, антиоксидант.

Abstract: This article provides information about various types of plants that are widely grown in Uzbekistan and have inflammatory properties, and their importance.

Key words: medicinal plants, anti-inflammatory, pharmaceuticals, medicine, biologically active substances, vitamins, elderflower, elderberry, ginger, rosemary, currant, antioxidant.

O'zbekistonda asrlar davomida xalq tabobatida qo'llanib kelingan bir qancha keng tarqalgan dorivor o'simliklar mavjud. Markaziy Osiyoning qo'shni mintaqalari bilan taqqoslaganda, O'zbekistonning tog'laridagi maydon birligiga nisbati bo'yicha o'simliklar soni bir necha barobar ko'p. Mamlakatning boy o'simlik dunyosida olti mingdan ortiq turli xil o'simliklar mavjud, ular orasida dorivor o'simliklar ham bor. Bunday o'tlar ekologik toza bo'lib oziq-ovqat, aromatik va farmatsevtika mahsulotlarini ishlab chiqarish uchun xomashyo sifatida ishlatiladi.

Dorivor o'simliklar odam va hayvon organizmlariga ta'sir qiluvchi biologik faol moddalarni saqlovchi, tibbiyot maqsadida foydalaniladigan o'simliklar hisoblanadi. Ularda turli biologik faol moddalar (BFM) to'planadi: (alkaloidlar, glikozidlar, vitaminlar, achchiq moddalar, oshlovchi moddalar, polisaxaridlar, flavonoidlar, efir moylari va b.). Odatda dorivor o'simliklarni quyidagi guruhlariga bo'linadi: Tinchlantiruvchi, uyqu keltiruvchi, og'riq qoldiruvchi, yaralarni tuzatuvchi, qon to'xtatuvchi, safro haydovchi, yumshatuvchi va boshqalar. Inson va hayvonlar organizmida ro'y beradigan turli kasalliklarni davolashda ishlatiladigan dori-darmonlar ichida shifobaxsh o'simliklardan tayyorlanayotgan dorilar muhim o'rinda turadi.[1]

Tabobat insoniyat bilan bir davrda paydo bo'la boshlagan. Insonlar o'z-o'ziga, bir-biriga yordam berishi oqibatida asta-sekin tibbiy bilimlar vujudga kelib, asrar davomida o'ziga xos yo'lini bosib o'tgan. Tibbiy bilimlar rivojlanishi hozirgi davrga kelib o'ta ixtisoslashib, mayda bo'limlarga bo'lindi. Shunga qaramay, tabobat ilmi hozirgi

zamonda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan va asrlar osha yetib keldi.

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning tashabbusi bilan "Xalq tabobati akademiyasi"ning tashkil etilishi O'zbekiston tarixida muhim voqea bo'ldi. Zero, qadimiy Turon tabobati dunyosida tamal toshi qo'yganligi tarixiy manbalardan ma'lum. Bu muqaddas zamin tuprog'idagi har bir siyohning yaprog'idan ildizigacha turli dardlarga shifo bo'lishi azaldan isbotlangan. Dorivor ichimliklar, malhamlar tabiiy giyohlardan tayyorlanganligi bois alp qomat alp omishlar, suluv Barchinoylar dunyoga kelib, yetti iqlimga dong'i ketgan. Jahon tabobatining shayxurraisi Abu Ali ibn Sino kabi allomalarning vatani bu yurt.[2]

O'zbekistonda dorivor o'simliklarning 700 dan ortiq turi mavjud. Shulardan tabiiy sharoitda o'sadigan va madaniylashtirilgan 120 ga yaqin o'simlik turlaridan ilmiy va xalq tabobatida foydalaniladi. Hozirgi davrda tibbiyotda qo'llaniladigan dori-darmonlarning qariyb 40-47% o'simlik xomashyolaridan olinadi. O'simliklar murakkab tuzilishiga ega bo'lgan jonli tabiiy kimyoviy laboratoriya bo'lib, oddiy noorganik moddalardan murakkab organik moddalar yoki birikmalarni yaratish qobiliyatiga ega. Dorivor o'simliklarning quritilgan o'ti, kurtagi, ildizi, ildizpoyasi, tunganagi, piyozi, po'stlog'i, bargi, guli, g'unchasi, mevasi (urug'ii), danagi, sharbati, qiyomi, toshchoyi, efir moyi va boshqalardan dori-darmon tarzida foydalaniladi. Dorivor o'simliklarni 2 xil tasniflash qabul

qilingan: 1) ta'sir qiluvchi moddalarning tarkibiga qarab alkaloidli, glikozidli, efir moyli, vitaminli va boshqalar, 2) farmakologik ko'rsatkichlariga qarab tinchlantiruvchi, og'riq qoldiruvchi, uxlatuvchi, yurak-tomir tizimiga ta'sir qiluvchi, markaziy nerv sistemasini qo'zg'atuvchi, qon bosimini pasaytiruvchi va boshqalar.[3]

Quyida yallig'lanishga qarshi xususiyatga ega bo'lgan dorivor o'simliklar bilan tanishamiz:

Bo'yodaron - Asteraceae oilasiga mansub ko'p yillik o'simlik, ildizlari o'rmalovchi, simsimon shaklda. Poyasi tik turuvchi, balandligi 20-80 sm, mayin tuklar bilan qoplangan. Barg yaproqlari lansetsimon, cho'zinchoq, uzunligi 3-15 sm, eni 0,5-3 sm, pastki qismida nuqtali bezchalari bor, ikki yoki uch karra patsimon bo'lingan, asosiga biroz yetmaydi, ko'p sonli (15-30) bir-biridan sezilarli uzoqroq joylashgan birlamchi bo'laklari bor, ular 9-15 ta tishsimon bo'lakchalarga ega. Gul savatchalari poyaning yuqori qismidagi qalqonchalarda to'planadi. Tilsimon gullari 5 ta, rangi oq, kamdan kam hollarda pushti rangda bo'ladi. Urug'lari (pistacha) yassi, cho'zinchoq kumushsimon-kulrang, uzunligi 1,5-2 mm. Iyun oyidan yozning oxirigacha gullaydi: urug'lari iyul-sentyabrda pishib yetiladi. Tibbiyotda o'simlikning yer usti qismi ishlatiladi.

Bo'yodaron barglari va gullari tarkibida azulenlar, murakkab efirlar, kamfora, tuyol, sineol, kariofillen, chumoli, sirka va izovalerian kislotalarini o'z ichiga olgan efir moyi kiradi. O'simlik tarkibida taninlar, qatronlar, achchiqliklar, vitaminlar,

alkaloidga o'xshash axillien va boshqa moddalari mavjud.

Bo'yodaron o'ti yallig'lanishga qarshi va bakteritsid ta'sirga ega. Ular oshqozon-ichak traktining turli kasalliklari, oshqozon yarasi va gastrit uchun damlama va qaynatma shaklida qo'llaniladi. Bu oshqozon va ishtaha ochuvchi choylarning tarkibiga kiradi. Bo'yodaronning qichitqio't o'simligi bilan birga preparati ichki va tashqi qon ketishida qon to'xtatuvchi va tinchlantiruvchi vosita sifatida buyuriladi.[4]

Gulxayri - Malvaceae oilasiga mansub ko'p yillik o't. Poyasi tik o'suvchi, oddiy yoki kam shoxlangan, mayin yulduzsimon tukli, balandligi 70-150 sm. Barglari tuxumsimon, pastki qismi odatda uchburchak-yuraksimon shakliga ega, chetki qismi tartibsiz qo'ng'urali-tishsimon, ba'zida bir oz 3-5 bo'lakli, zich mayin tukli, kul rang-yashil, bandli, yuqori barglari qisqa bandli. Gullar barglar qo'ltig'ida tutam bo'lib joylashgan, juda qisqa gulbandli, zich mayin tukli. Ostki kosacha Gulyonbarglari (8)-9-(10) qo'shib o'sgan, tuxumsimon cho'zilgan, zich mayin tukli, uchli bargchalardan tashkil topgan, kosachabarglarga nisbatan qisqaroq. Kosachabarglari tuxumsimon, tepaga qarab uzayib uchli, zich mayin tukli, pastki qismida qo'shib o'sgan. Gultojibarglari och yoki yorqin pushti, ba'zan oq tusli, kosachaga qaraganda 1,5-2 baravar uzunroq, gultojibarglar uchburchak-teskari yuraksimon. Urug'lari orqa tomonda silliq yoki juda oz burishgan, yulduzsimon-mayin tukli,

chetki qismida to'rtinchi, soni 15-18. Iyun-avgust oylarida gullaydi, iyul-sentyabr oylarida mevalaydi.

Gulxayri yallig'lanishga qarshi, o'raluvchi, balg'am ko'chiruvchi, yo'talga qarshi ta'sirga ega. Gulxayrining shifobaxsh xususiyatlari polisaxaridlarning ko'pligi bilan bog'liq, ularni suvli damlamada shishishi kuzatiladi, hajmi oshishi va shilliq pardalar va terini ingichka qatlam bilan qoplashi mumkin. Bu qatlam shilliq pardalarni zararli omillardan (sovuq yoki quruq havo; oziq-ovqat tarkibiy qismining bezovta qiluvchi ta'siri, qurishi) himoya qiladi.[4]

Qariqiz - *Arctium tomentosum* Mill. (Лопух войлочный) Asteraceae oilasiga mansub, balandligi 60-180 sm bo'lgan yirik ikki yillik o't o'simlik. Ildizi etli, o'q ildiz, kam shoxlangan, uzunligi 60 sm gacha; poyasi tik turuvchi, egiluvchan, chiziq-chiziq, mayin tukli. Barglari bandli, keng yurak-tuxumsimon, tishsimon. Pastki barglari yirik (uzunligi 50 sm gacha, eni biroz kamroq). Gullari qalqoncha yoki qalqonsimon ro'vak shaklida joylashgan sharsimon savatchalarga yig'ilgan. Gullari naysimon, ikki jinsli, gultojibarglari binafsha-qizg'ish rangli, kosachabarglari popukli. Mevasi cho'zinchoq, silliq, qirrali, dog'li, 5-7 mm uzunlikdagi popukli pistachalar. Iyul – avgust oylarida gullaydi, mevalari avgust – sentyabrda pishadi.

Turli xil mualliflarning fikriga ko'ra, qariqiz o'simligi mikroblarga qarshi faollikka ega, bezgakka qarshi (isitma tushiruvchi) ta'sirga ega va shamollashda qo'llaniladi, oshqozon yarasi, jigar kasalliklarida, bavoil, siydik tosh kasalliklarida, bod kasalligida, ko'karishlar, yaralar, bosh og'rig'ida (peshonada

kompress shaklida) mahalliy vosita sifatida ishlatiladi. Qariqiz preparatlarning antitoksik ta'siriga oid ma'lumotlar mavjud (hasharotlar va ilonlarning chaqishida, simob preparatlari bilan zaharlanish va boshqalar).

Og'iz bo'shlig'i, tomoq, yuqori nafas yo'llari va oshqozon-ichak trakti shilliq qavatining yallig'lanishi uchun ishlatiladi. Shuningdek, qariqiz jinsiy organlar kasalliklari, jigar toshi, trofik yaralarni davolashda, tasmaimon chuvalchanglar bo'lganda ishlatiladi. Barg shirasidan teri saratonini davolashda ishlatiladi.[5]

Zanjabil — o'tkir va ozgina qizdiradigan mahsulot bo'lib, u qovurilgan taomlarda sharqona ta'mni ochib beradi. Sharqda mashhur bo'lgan ziravorlar o'zining noyob ta'mi va shifobaxsh xususiyatlari tufayli dunyoni zabt etdi — zanjabilning ta'mi va hidi nafaqat taomlarni, balki shamollash va tushkun kayfiyat bilan kurashishga yordam beradigan xushbo'y choyni ham eslatadi. Yangi va maydalangan zanjabil vitamin, mikroelement, efir moylari manbai bo'lib, organizmga yallig'lanishga qarshi va mustahkamlovchi ta'sir ko'rsatadi. Askorbin kislotasi, A va B guruhi vitaminlari, rux, kalsiy, yod, tabiiy antibiotik va antimikotiklar tufayli zanjabil kuchli antioksidant bo'lib, bir vaqtning o'zida immunitetni mustahkamlaydi. Zanjabilning ildizi yallig'lanishni kamaytirishda samarali hisoblanadi. Kefir — bir choy qoshiq zanjabil sharbati, bir chimdim dolchin va

qizil qalampirni kefirga qo'shib, tunda ichish mumkin.

Sevimli retseptlar qatorida zanjabil sharbatini kamaytirmaslik kerak. Bu eliksir, ayniqsa, go'shtli taomlar uchun yaxshi, chunki uning tarkibida oqsil tuzilishini o'zgartiruvchi fermentlar mavjud.[6]

Rozmarin (Rosmarinus) — labguldoshlar oilasiga mansub o'simliklar turkumi, efir moyli ekin. O'rta dengiz havzasida 1—3 turi usadi. Doim yashil buta. Bo'yi 1,5–2 m cha. Bargi va to'pgulidan efir moyi olinadigan dorivor P. (*R. officinalis*), asosan, Yevropa mamlakatlarida, shuningdek, Qrim va Kavkazda o'stiriladi. Qalamchasidan, kamdankam urug'idan ko'paytiriladi. 2—3 yillik ko'chatlari ekiladi. Ekilgandan keyin 2—3yildan boshlab bargi va to'pguli yig'ib olinadi. Hosildorligi 40—120 s/ga. Bargi va to'pguli tarkibida parfyumeriya va tibbiyotda ishlatiladigan 1,5 — 2,5% (quruq moddaga nisbatan) efir moyi, 0,5% gacha rozmaritsin va boshqa alkaloidlar, ursol va rozmarin kislotalari bor. Butalari 7 — 9 yilda yoshartiriladi. R. 20—25 y. hosil beradi. Rozmarinning organizmga foydalari juda ko'p. Masalan tanadagi yallig'lanishni oldini oladi; asab tizimini himoya qiladi; nafas yo'li kasalliklariga qarshi kurashadi; qon bosimini

yaxshilaydi; migren og'riqlarni kamaytiradi.[7]

Smorodina yoki qoraqat (*Ribes*) qoraqatdoshlar oilasiga mansub butasimon ko'p yillik o'simliklar turkumi, rezavor mevadir. Vatani — Yevropa. Sning Yevrosiyo, Shimoliy va Janubiy Amerikaning sovuq va mo'tadil, Afrikaning mu'tadil mintaqalarida o'sadigan 150 yovvoyi turi bor. Yevropa, Osiyo va Shimoliy Amerikada ekiladi. O'zbekistonda tog'li hududlarda butazorlar orasida; soylarda, tog yon bag'irlarida yovvoyi holda o'sadi. Smorodinaning qora (*R. nigrum* L), qizil S. (*R. rubrum*), tillarang S. (*R. aureum*) va boshqa turlari ekiladi. Qora smorodina barglari va mevalari yallig'lanishga qarshi ta'sirga ega. Jigarni inson tanasining kimyoviy zavodi deb hisoblash mumkin. Agar odamda jigar bilan bog'liq muammo bo'lsa, u inson tanasining sog'lig'iga jiddiy zarar etkazadi. Tarkibidagi antioksidant moddalar qora smorodina meva ekstrakti, masalan, antosiyaninlar, vitamin C, flavonoidlar va fenolik kislotalar yaxshi antioksidant ta'sirga ega va jigarni himoya qilishda sezilarli ta'sirga ega.[8].

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. www.google.com Dorivor o'simliklar ularning tabiatda va inson hayotidagi roli. cyberleninka.ru
2. M.A.Jo'rayev – Dorivor o'simliklar atlas. Toshkent-2019.
3. Tulyaganova M. Yuldashev A.S – O'zbekistonda keng tarqalgan foydali o'simliklar. Toshkent-2011.
4. O.K.Xojimatov, X.Q.Haydarov, D.T.Xamrayeva, D.A.Imomova, A.N.Xujanov – O'zbekiston dorivor o'simliklariatlasi. Samarqand – 2021.
5. uz.wikipedia.org/wiki/Qariqiz
6. medal.uz/zanjabil-sogliq-uchunfoydalari-va-istemoli/
7. [instagram.com/sogliqdunyosi/p/CxX007gqrc/](https://www.instagram.com/sogliqdunyosi/p/CxX007gqrc/)
8. <https://srcyrl.ingredients-lonier.com/info/what-are-the-benefits-of-black-currant-fruit-e-74356891.html>

RIVOJLANISH JARAYONIDA O'SMIRLIK DAVRI INQIROZLARI

Hakimova Gulyora Adaxamjon qizi., Alisherova Zulfiyaxon

Andijon davlat pedagogika instituti

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 03.05.2024
Qayta qabul : 16.05.2024
Saytda mavjud : 31.05.2024

Muallif (lar)

Hakimova G.A
Alisherova Z

Muallif bilan aloqa

gulyorahakimova21@gmail.com

© **Muallif. Hakimova G.A**
UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:

<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi kundagi dolzarb muammolardan biri bo'lgan o'smirlik davri inqirozlari hamda bu davrda o'smirlarda qanday o'zgarishlar ro'y berishi, ularni xulq-atvoridagi o'zgarishlar, salbiy hamda ijobiy xislatlarning shakllanishi, salbiy xislatlarni ijobiy xislatlarga o'zgartirish uchun qanday chora- tadbirlar ko'rish lozimligi ularda qo'rquv hissi va havotirlanish hissining kuchli bo'lishi to'g'risida ma'lumotlar yoritilgan, shuningdek va ommaviy axborot vositalaridan to'g'ri foydalanish borasida qanday ishlar olib borilishi kerakligi, Ota-onalari va o'qituvchilar bu yoshdagi bolalar bilan qanday munosabatda bo'lishlari to'g'risida so'z yuritildi.

Kalit so'z: O'smirlik davri, inqirozlar, ideal men, axloqiy men, xayoldagi auditoriya, oila muhiti, salbiy va ijobiy faza, ommaviy axborot vositalari, determinatsiya, o'smirlar psixikasi, kattalik tuyg'usi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются одни из актуальных проблем подросткового возраста, кризисы и кризисы, какие изменения происходят у подростков в этот период, изменения в их поведении, формирование отрицательных и положительных черт, трансформация отрицательных черт в положительные. какие меры следует предпринять для изменения характеристик, информации о сильном чувстве страха и тревоги у подростков, а также что следует сделать для правильного использования средств массовой информации. Обсуждалось, как родителям и педагогам следует обращаться с детьми этого возраста.

Ключевые слова: Подростковый возраст, кризисы, идеальное Я, моральное Я, воображаемая аудитория, семейное окружение, негативная и позитивная фазы, средства массовой информации, детерминация, психика подростка, становление взрослой жизнью.

Annotation: In this article, one of the current problems of adolescence, crises and crises, what changes occur in adolescents during this period, changes in their behavior, the formation of negative and positive traits, and the transformation of negative traits into positive ones. what measures should be taken to change the characteristics, information about the strong feeling of fear and anxiety in teenagers, and what should be done about the correct use of mass media It was discussed how parents and teachers should deal with children of this age.

Key words: Adolescence, crises, ideal self, moral self, imaginary audience, family environment, negative and positive phase, mass media, determination, adolescent psyche, becoming an adult.

KIRISH (INTRODUCTION)

Hozirgi fan-texnika taraqqiyoti davrida yosh avlodni har tomonlama yetuk qilib ta'lim va tarbiya berish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Ma'lumki, Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev o'smir yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlab ularga o'qishlari, ishlashlari uchun shart-sharoitlar yaratib bermoqda. Sh.M.Mirziyoyev O'zbekiston Respublikasi Prezidenti sifatida birinchi bor imzolagan qonun hujjati 2016-yil 14-sentabrda "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida" gi qonuni ekanligini ham unutmashimiz kerak.

METODLAR (METHODS)

O'smirlik davri, asosan, 10-11 yoshdan 14-15 yoshgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi, ko'pchilik bolalarda bu davr erta boshlanadi va 5-6-siflarga to'g'ri keladi. Bu davrda o'smir

endi bola emas, lekin katta ham emas. U o'zini xuddi katta odamlar singari tuta boshlaydi. O'smirlarda ham fiziologik, ham psixologik o'zgarishlar kuzatila boshlaydi. Bu davrda o'smir, bolalik bilan hayrlashadi, lekin katta hayotda o'z o'rnini hali topmagan bo'ladi. O'smirlik davri "krizis davri", "qiyin davr" singari nomlar bilan nomlanadi, bu davrda o'smirlarda psixik portlash jarayoni kuzatiladi. Olimlardan biri L.S.Vigotskiy o'smirlik davridagi bunday holatni "psixik rivojlanishdagi krizis" deb nomlagan.[1-63]

NATIJARAR (RESULTS)

O'smirlik davrida yoshlarda dunyoqarashlari o'zgaradi, yangi prinsiplar paydo bo'ladi, o'zligini anglay boshlaydi, o'zini baholash singari xususiyatlar shakllana boshlaydi. Yana o'smirlarda bu davrga kelib "Ideal men" va "Axloqiy men" shakllanadi. Bu yoshdagi bolalarda o'zini atrofdagilarga isbotlash hissi yuqori bo'ladi. U endi kichkina emas, balki katta bo'lib qolganini isbotlashga urinadi. O'zini kattalardek tuta boshlaydi. Shuning uchun psixolog olimlar "Katta bo'lib qolganlik" tuyg'usini o'smirlik yoshidagi asosiy his ekanligini takidlashgan.

L.S. Vigotskiy o'smirlik davrida qiziqishlarning o'zgarishga bog'liq ravishda ikkiga bo'lgan salbiy va ijobiy fazasini takidlagan." Salbiy fazada ilgari qiziqishlar o'zgarishini, o'qishining sustlashib ketishini atrofdagilarga salbiy munosabatda bo'lishi, o'z-o'zidan qoniqmasligi, ya'ni

unga o'zining hech narsasi yoqmaydi hattoki, o'zining tana tuzilishi ham yoqmay qoladi hamma narsadan umidini uzib atrofida bo'layotgan voqea hodisalarga umuman befarq bo'lib qoladi. Ijobiy fazadagi o'smir yigit-qizlarda esa ilgargi holatlaridan yaxshiroq natijalar ko'rsatishadi masalan, darslarda yana ham faol qatnasha boshlaydilar, oila a'zolariga va do'stlariga yaxshi munosabatda bo'ladilar"[2-355]. Bu davrda o'smirlarda fikrni tez-tez o'zgartirish, do'st tanlash kabi jarayonlar kuzatiladi. Ularning ijobiy yoki salbiy xislatlarni egallashi 13-15 yoshlar oralig'ida sodir bo'ladi. L.S.Vigotskiy "O'smirlik davri salbiy xislatlarini ijobiy xislatlarga o'zgartirish yoshini 13 yosh deb hisoblagan 14-15 yoshlarga kelib o'smirlardagi salbiy xislatni ijobiy xislatga o'zgartirish birmuncha qiyinlasha boradi. Bu davrda ota-onalar va o'qituvchilar birgalikda bolaga e'tiborni kuchaytirishsa, o'smir bolalardagi salbiy xislatlarni ijobiy xislatga o'zgartirish yanada tezroq va osonroq bo'ladi"[3-355].

MUXOKAMA (DISCUSSIONS)

O'smirlarda <<Xayoldagi auditoriya>> fenomeni paydo bo'ladi. Unda o'smirni tomoshabinlar kuzatib turgandek, u sahna markazida hamma unga qiziqadi, uni tashqi ko'rinishiga, xulq-atvoriga va hissiyotlariga hamma qiziqadi degan fikrlar paydo bo'ladi.

O'smirlik davrida qo'rquv hissi ham juda kuchli bo'ladi. Bolalar atrof muhitda oila ichida bo'layotgan muammolardan, janjallardan ham qo'rquvga tushishi mumkin. Oilasidagi unga bo'layotgan munosabatlardan qoniqmasligi o'zini hech kimga kerak emasdek his qilishi, uni hech kim

yoqtirmagandek tuyuladi go'yoki u juda yomon va xunuk inson kabi qo'rquvlar bo'ladi. O'smirlar psixikasi shu qadar o'zgaruvchanki, u hattoki ob-havodan ham qo'rquv hissini tuyishi mumkin masalan, shamol, chaqmoqlardan juda qattiq qo'rqib talvasaga tushib qolishi mumkin. Bu borada D.R.Rahmonovanning "O'smirlarda qo'rqinch determinatsiyasi xususiy holatlarini turli vaziyatlarda rivojlanishi mavzusidagi ilmiy ishida qo'rqinch holatlar o'smirlarga juda qattiq salbiy ta'sir ko'satishini takidlab o'tgan"[4-357].

O'smirlar o'zlarining tushunchalari o'y-fikrlari negizida ularning orzu, maqsad va ularni ro'yobga chiqarish amalga oshirish namoyon bo'la boshlaydi va ular ota-onasidan uni fikrini hurmat qilgan holda, qo'llab-quvvatlab sarmoya kiritishlarini kutadilar. O'smirlarda muayyan kasbga mayl va qiziqish uyg'onadi va ular shu yo'nalish bo'yicha astoydil o'qib o'rganib boradilar.

Aytib o'tilganidek, o'smirlarda ijobiy hamda salbiy xislatlar bo'ladi. Shu sababli, barcha o'smirlarda axloqiy tushunchalar bir xil bo'lmaydi. Bizning yurtimizda ko'p millat vakillari ahil, inoq, do'stona munosabatda istiqomat qilishmoqda. Ko'p yoshlarimiz ya'ni o'smirlarimiz milliy qadriyatlarimizni unitib qo'yishmoqda boshqa davlatlardagi tengdoshlariga taqlid qilib ularning kiyinish madaniyatini, Ota-onaga va yaqinlarga bo'lgan munosabatlarini o'rganib ularga taqliq qilishmoqda. Bunga sabab ommaviy axborot vositalarining kundan-kunga

rivojlanib ketayotgani deb o'ylayman. O'smir yoshlarimiz hozirda kitob o'qish o'rniga qo'l telefonlaridan ko'p foydalanishmoqda ko'p vaqtlarini Telegram, Instagram, Fecebook kabi saytlarda behuda o'tkazib yuborishmoqda. Bu esa o'sib kelayotgan yangi avlod yoshlarining odobiga, xulqiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. O'smirlarda axloqiy tushunchalar barobar tarkib topmasligini psixolog A.I.Maliovanov ham takidlab o'smirlarni to'rtta guruhga ajratgan.

“1.Xatti-harakati o'zlari anglagan ijobiy qoidalarga tayanib ish tutadigan, so'zi bilan ishi mos keladigan o'smirlar.

2.Axloqiy tushunchalari qiliqlariga mos kelmaydigan o'smirlar.

3.Xatti-harakatlari axloqiy normalar haqidagi bilimlari bilan ajralib turadigan, shu bilimlarga mos harakat qiladigan o'smirlar .

4. O'zlari biladigan axloqiy talablari bilan kindalik xulq-atvorlari aloqasini tushunmaydigan o'smirlar”[5-145].

XULOSALAR (CONCLUSION)

Xulosa o'rnida aytganda kattalar o'smirlar bilan do'stona ularni to'la tushunib va aql bilan rahbarlik qilsalar, bunga o'smirlar ijobiy qaraydi. Ammo bu raxbarlik kattalarning xohish istagi ustunligida kechsa, bu holatda o'smirlar qarshilik ko'rsatadilar. Bu qarshilik salbiy oqibatlariga ba'zan depressiyaga olib kelishi mumkin. O'smirlik davri inson hayotida mustahkam poydevor qo'yiladigan kasbiy va shaxsiy jarayonlarda muhim ahamiyatga ega davr hisoblanadi. Shu sababli ota-onalar va o'qituvchilar o'smir bolalarni nazorat qilib turishlari ularga to'g'ri yo'lni topishlarida ko'maklashishlari kerak. Ularni qo'llab-quvvatlab ishonch bildirishlari lozim. BU davrda olingan bilim va ta'lim-tarbiya insonning hayotida muhim ro'l o'ynaydi. Lekin o'smirlarga hamma narsani me'yorida bo'lgani maqulroq ta'lim va tarbiyani kuchaytirib yuborilsa bolani ta'limdan ko'ngil qolish holatlari kuzatiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. Mirziyoyev.Sh Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davim ettirib,yangi bosqichga ko'taramiz.T:”O'zbekiston-2017”
2. Davletshin.M.G. “Yosh davrlari va pedagogik texnologiya.” T:.. - 2004.
3. Karimova.V.M, Akromova.F.A “Psixologiya.” T – 2000.
4. “Umumiy psixologiya” E.G'.G'oziyev T: Toshkent-2010
5. “Rivojlanish psixologiyasi”T.[Toshkent- 2007
6. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. R. A. Mavlonova, N. X. Rahmonqulova, B. A. Normurodova, K. O. Matnazarova.2014,145-b.

CREATION OF AN ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MODEL OF THE EMPLOYEES DEVELOPMENT STRATEGY OF A COTTON GINNING ENTERPRISE

¹Tojiboeva Nafisaxon Raxmiddin qizi., ²Kamoliddinov Sherzodbek Latifjon o'g'li

¹Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnologies., Department of Agribusiness and Marketing, Lecturer, Doctor of Philosophy in Economics., ²Agrobusiness and investment activity educational direction 3rd year student of group 67

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 30.05.2024
Qayta qabul : 30.05.2024
Saytda mavjud : 31.05.2024

Muallif (lar)

Tojiboeva N.R
*Kamoliddinov SH.L

Muallif bilan aloqa
<https://orcid.org/0009-0001-7859-094X>

sherzodbekamoliddinov071@gmail.com

© Muallif. Kamoliddinov SH.L va boshqalar
UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:
<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotation. The article discusses the issues of creating an organizational and economic model of the strategy for the development of ginners based on the study of their competencies.

Keywords: ginnery, competence, employee, development, model.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы создания организационно-экономической модели стратегии развития хлопкоочистителей на основе изучения их компетенций.

Ключевые слова: хлопкоочистительный завод, компетентность, сотрудник, развитие, модель.

Annotatsiya: Maqolada paxta tozalash korxonalarini ularning malakasini o'rganish asosida rivojlantirish strategiyasining tashkiliy-iqtisodiy modelini yaratish masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: paxta tozalash zavodi, malaka, xodim, ishlab chiqish, model.

Enter. The new role of man in the workplace and rapid changes in the economy, organizational culture and technology have created new problems such as careful selection, training, remuneration and their rational use of personnel. It is no longer possible to solve these tasks within the framework of traditional work with personnel. This work should be included as an equal component in the strategic management process. In modern conditions, management of human resources development should become an integral part of strategy planning and implementation process. Today, the strategic goals of the enterprise can be realized only by employees who meet the motivational requirements necessary to move to a certain strategy and a new, changing business environment. In this sense, strategic planning processes can develop successfully only if the consequences of the chosen strategy for employees are taken into account. For this, the company's strategy should be known to its employees, developed with the broad involvement of employees, because in this case, employees support management initiatives and ensure the implementation of the company's strategic goals.

In the Strategy of Actions on the five priority areas of development of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021, the important tasks of "deepening structural changes, increasing its competitiveness at the expense of modernization and diversification of the leading sectors of the national economy" [1] are defined. The successful solution of such huge tasks requires the development of concrete measures to increase the competitiveness of the cotton ginning

enterprises of our republic by improving the management efficiency of the employees.

Analysis of literature on the topic.

Nowadays, many scientists are studying such categories as "labor potential", "labor quality", and solving the problems of developing labor potential and maximizing its use is one of the main tasks of the company's personnel policy [2,3,4].

Formation and development of labor potential are two fundamentally different mechanisms of labor potential management. Formation - giving the object certain basic characteristics; development is the process of changing an object to improve it. Development is usually understood as increasing the complexity of the system, improving its adaptability to external conditions, qualitatively improving the scale and quantitative growth of the economy and its structure, and social progress. Development means the emergence of new elements or the emergence of new objects and their differentiation. As the authors summarize the ideas, employee development is the process of training of their professional characteristics, self-development, professional activity and the formation of the personality of employees through the interaction of employees with each other [5].

The development of labor potential is the acquisition of new qualities and characteristics of labor potential that contribute to its alternative and efficiency in a dynamic internal and external environment. Development includes

important quantitative and qualitative changes, changes in labor potential. As a result of development, a new quality of labor potential is formed [6,7,8]. According to the definition of Yu.G. Odegov, management of labor potential is "a system of interrelated measures that provides a guiding, coordinating and stimulating effect of society on production participants and is directed to intensive factors of labor use" [9].

Analysis and results. Many industrial enterprises prefer to focus more investment on personnel development. This allows them to have highly qualified specialized staff, which in turn turns out to be more reliable and profitable than hiring specialists from outside. In addition, as a conscious approach to personnel policy, employee development has a positive effect on corporate standards and corporate ethics, which has a positive effect on the prestige and reputation of the enterprise. Usually, large industrial enterprises tend to follow a certain strategy of personnel development: it includes initial training of new employees (basic personnel training) and periodic measures to improve the professional level of existing personnel. Modern additional educational institutions create ample opportunities for planned activities for the development of employees.

In our opinion, the following sequence of actions is the most effective in developing a strategy for the development of employees of a cotton ginning enterprise:

- analysis of the socio-economic potential of the organization, identification of internal points for creating possible competitive advantages;
- product market analysis and determination of business areas;

- formation of the product-market, resource-market and integration strategy of the production enterprise;

- formation of financial and investment strategies;

- formation of social strategy;

- determination of potential and development of prospective requirements for employees of the cotton ginning enterprise, including divisions (corporate culture, socio-psychological climate, employee-organizational relations, etc.);

- formation of a strategy for the development of employees of the cotton ginning enterprise.

After completing the formation of the personnel development strategy, it is required to develop a personnel development management system that includes methodological, technical, informational and organizational support for the implementation of the developed personnel development strategy of the cotton ginning enterprise.

It is worth noting that a cotton ginning enterprise should formulate not only a full-scale strategy for the performance and development of its employees, but also all the listed high-level strategies, because they directly affect the development of personnel.

In order to ensure the effectiveness of the staff training strategy of the cotton ginning enterprise, it is appropriate to develop a rational organizational and economic model based on the effective use of existing human resources and aimed at increasing the competitiveness of the enterprise in the domestic and foreign markets.

From our side, the following organizational-economic model of the strategy for the development of employees of the cotton ginning enterprise is proposed (Fig. 1).

Link between business strategy and employee development strategy. The first block of the presented organizational-

economic model includes checking each element and direction in the business strategy and determining the requirements for personnel and the level of their participation in the implementation of the strategy.

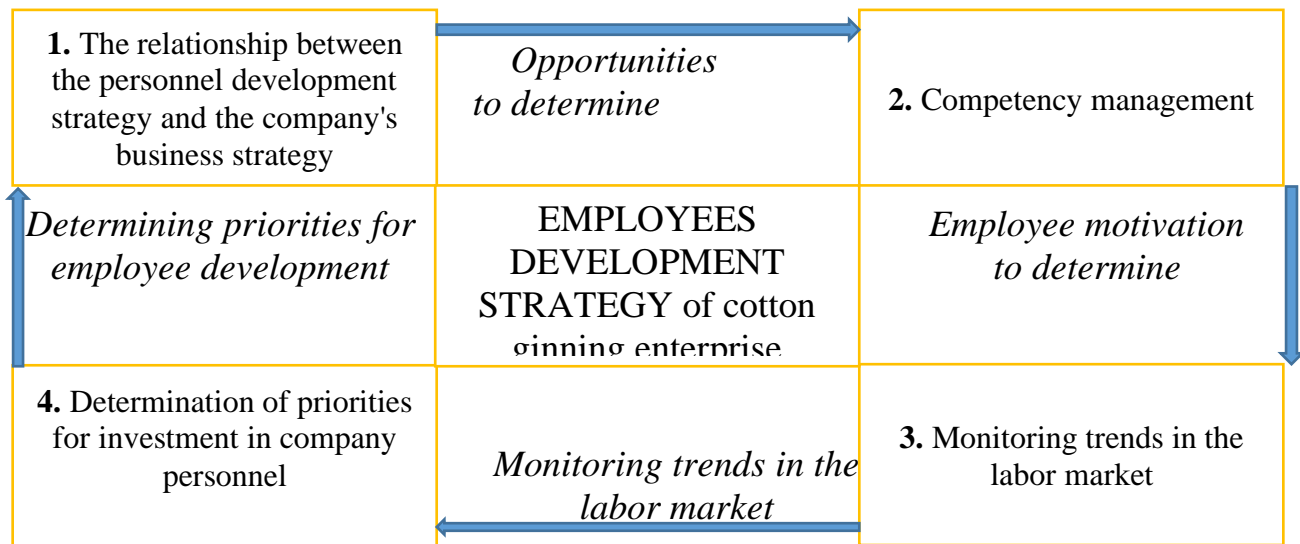

Figure 1. Organizational-economic model of the strategy for the development of employees of a cotton ginning enterprise (author's development)

Employee participation can be direct (moving a division or opening a branch in another city, moving some employees, recruiting employees in a new region and reducing some of the employees in the old place) or indirect (changing the brand of some products may not lead to significant employee participation in this process).

2. Management of employee potential. This step involves comparing the existing and required personnel capacity to implement the cotton gin's development strategy. In order for the industrial enterprise to understand the response to the changes in the labor market, they plan what kind of personnel (in terms of number, type, education, qualification, etc.) is needed to

implement the development strategy and increase competitiveness. At this stage, general trends in the company's personnel structure, including employee unemployment, the number of employees at retirement age, and similar indicators are studied. All of this information will be used to improve recruitment, training, staffing, and distribution of tasks across departments to create a balanced workforce in the future.

Analysis of the balanced potential of employees allows to determine the main types of employees necessary for the further development of the enterprise.

After that, it is determined which employee development programs should be expanded and, conversely, reduced.

3. Image of the enterprise as an employer.

Businesses that create a workforce development strategy must answer the question of their role in the eyes of employees and job seekers. In competitive conditions, the company's brand as an attractive employer is as important as the product brand. Creating a positive image of the company in front of competent employees is the most important long-term task of the HR director. Branding, PR and marketing methods can be used to make your company known as "the best place I want to work".

Corporate image, first of all, is a set of qualities and characteristics that often cannot be imagined as a visual image, because it is a very difficult process to determine it objectively.

Of course, the image of the enterprise is, first of all, a set of ideas about the type and field of activity of the enterprise, what and how the enterprise does its work, the quality of its goods and services, and their characteristics. Image is also related to the company's trademark and advertising symbols. It also includes the personal image of the owners and managers of the enterprise. However, the image of the enterprise is also the formation of some perception of the enterprise as a partner: market (relations with partners, customers, competitors, creditors) and social (employees, society, government, mass media) spheres. But the image in it is the reputation of the enterprise established in business relations and society, the impressions created by the employees of the enterprise, their behavior style, appearance.

Therefore, it should be noted that talking about the image of the enterprise means talking about the public opinion about the enterprise and its activities. The main problem of image is the matching of ideas about the enterprise and its social environment, that is, how the management and employees of the enterprise are imagined in the society and what the reputation of the enterprise is in reality. The management can make a lot of efforts and spend a lot of money to create the desired image of the enterprise.

Therefore, the most important thing, in our opinion, is to know those who need the image of the cotton ginning enterprise, what specific target groups of its social environment expect from the enterprise. All target groups want to see the cotton gin as a reliable and responsible social partner. The public mind has a strong habit of comparing various objects with certain human qualities. The image of a cotton ginning enterprise should have these qualities.

It should indicate the "friendliness", "care", "relevance", "impressiveness" of the cotton ginning enterprise. Creating a positive image of a cotton ginning enterprise is, first of all, an opportunity to convince the customer of the competitive advantages of its product or service and its potential employees, its reliability and prospects.

According to the researchers of this problem, the image of a cotton ginning enterprise should include the following four components:

- brand image - how high-quality and desirable goods it produces;

- management and financial image - is it managed effectively, is it worth becoming its shareholders;

- public image - is an active enterprise as a member of society;

- the image of the enterprise as an employer - does it pay well, how does it treat its employees.

In our opinion, it is necessary to emphasize the investment attractiveness and environmental aspect (as independent), because these factors are the most important lately.

Thus, the image of the enterprise is a reflection of the specific real and commercial characteristics of the enterprise in the minds of potential employees, both by the enterprise and by employees.

4. Priority of investments in employees.

In this section, the strategies for the development and competitiveness of the enterprise, the analysis of personnel potential and the construction of the image of the enterprise as an employer are mutually combined. Then the direction of investment in employees is chosen.

Conclusions and suggestions. Thus, the developed organizational and economic model will closely support the development strategy of the employees of cotton ginning enterprises and its successful implementation. As for the management of personnel development and training, managers know that personnel skills play an important role in increasing the competitiveness of a particular enterprise, but they do not pay serious attention to directing more funds to personnel training. However, training often does not lead to the expected results, which is due to the following mistakes in training employees. Training is considered to be one of the

elements that make up most of the costs of personnel services, but it helps to solve several strategic tasks at the same time. Because the skill level of employees always meets market requirements. In addition, the enterprise will have personnel reserves. Finally, training and further career development increase employee motivation and strengthen their loyalty. The only question is how to use the high-performance training budget. Here, too, many businesses face problems.

In order to increase the efficiency of the implementation of the employee development strategy in cotton ginning enterprises, it is necessary to pay attention to the following:

- an organizational and economic model of the strategy for the development of employees of a cotton ginning enterprise should be developed:

- a management system for the development of employees should be created in the management of the cotton ginning enterprise;

- it is necessary to systematically develop and update the strategy for the development of employees of the cotton ginning enterprise;

- the strategy for the development of employees of the cotton ginning enterprise should be developed and implemented in harmony with other strategy options;

- it is necessary to take into account the level of competence of employees, based on the nature of branch enterprises, when forming a strategy for the development of employees of a cotton ginning enterprise.

List of sources and references:

1. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated February 7, 2017 No. PF-4947 "On the Strategy of Actions in Five Priority Areas of Development of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021" / www.lex.uz.
2. Upravlenie personnelom: uchebnik / pod ed. I.B. Durakovoi. - M.: INFRA-M, 2012.
3. Genkin B.M. Economics and sociology in work: ucheb. for Vuzov. - M.: Norma, 2007.
4. Ozerov M.Ya. Otsenka kachestva trudovogo potentsiala personala kommercheskogo banka. - Tomsk: Internet-izdatelstvo VShB TGU, 2008
5. Korotaev A. V., Malkov A. S., Khalturina D. A. Law history. Mathematical modeling development Mir-Sistemy. Demography, economy, culture. 2-e izd. - M.: URSS, 2007
6. Genkin B.M. Economics and sociology in work: ucheb. for Vuzov. - M.: Norma, 2007; Maslov E.V. Samootsenka v sisteme koordinati "izmerenie pokazateley - vnutrennii audit modeli sovershenstva" / D.V. Maslov // Method of management, No. 1, 2008. - p. 15-21;
Upravlenie personnelom organizatsii: Uchebnik/ pod ed. Kibanova A.Ya. - M.; INFRA-M, 2009;
7. Khlopova T.V. Razvitie trudovogo potentsiala i povyshenie konkurentosposobnosti personala predpriyatii Dis. It's Dr. science - Irkutsk, 2004.
8. Annenkova E.N. Upravlenie razvitiem trudovogo potentsiala sovremennoy organizatsii: Dis. sugar economy nauk - Saratov, 2005; Pogodina T.V. Formirovanie i razvitie personala korporatsii na osnove otsenki ego trudovogo potentsiala: dis. sugar economy science M., 2009
9. Odegov Yu.G., Bychin V.B., Andreev K.L. Labor potential enterprise: puti effektivnogo ispolzovaniya. Ch. 2. – Saratov: Izd-vo Sarat. Un-ta, 1991, - p. 144.

WAYS OF ATTRACTING INVESTMENTS TO AGRIBUSINESS AND USING THEM EFFECTIVELY

¹Jurayev Omadjon Ravshanbek o'g'li., ²Kamoliddinov Sherzodbek Latifjon o'g'li

¹Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnologies., Department of Agribusiness and Marketing, ²Agrobusiness and investment activity educational direction 3rd year student of group 67

Maqola haqida ma'lumot

Qabul qilingan: 30.05.2024

Qayta qabul : 30.05.2024

Saytda mavjud : 31.05.2024

Muallif (lar)

Jurayev O.R

*Kamoliddinov SH.L

Muallif bilan aloqa

<https://orcid.org/0009-0001-7859-094X>

sherzodbekamoliddinov071@gmail.com

© Muallif. Kamoliddinov SH.L va boshqalar

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:

<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Abstract: The article examines the processes related to the improvement of the ways of attracting investments to Agribusiness and their effective use. Factors influencing the processes of attracting foreign investments and their effective use were assessed, and their impact on the effectiveness of the country's investment activities. Existing shortcomings in the ways of attracting foreign investments and their effective use have been identified. A scientific proposal and practical recommendations on improving the system of attracting foreign investments to the national economy have been formulated.

Key words: investment activity, investment potential, investment attractiveness, competitive advantage, investment efficiency, investment risk, market mechanism.

Аннотация: В статье рассматриваются процессы, связанные с совершенствованием способов привлечения инвестиций в АПК и их эффективного использования. Оценены факторы, влияющие на процессы привлечения иностранных инвестиций и их эффективное использование, а также их влияние на эффективность инвестиционной деятельности страны. Выявлены существующие недостатки в способах привлечения иностранных инвестиций и их эффективного использования. Сформулированы научное предложение и практические рекомендации по совершенствованию системы привлечения иностранных инвестиций в национальную экономику.

Ключевые слова: инвестиционная деятельность, инвестиционный потенциал, инвестиционная привлекательность, конкурентное преимущество, эффективность инвестиций, инвестиционный риск, рыночный механизм.

Investments, including foreign investments, play an incomparable role in the rapid development of Uzbekistan's economy and the introduction of innovations, as well as in ensuring macroeconomic stability and high rates of economic growth. The increasing focus on investment has led to today's led to the development of investment activity in our country. It should be noted that the main focus is on foreign investments among the most urgent issues that we should pay attention to in the future.

In the Address of the President of the Republic of Uzbekistan Sh.M. Mirziyoev to the Oliy Majlis: "World experience shows that any country that has pursued an active investment policy has achieved stable growth of its economy. That is why investment is the driver of the economy, in Uzbek terms, the heart of the economy, it is no exaggeration. We will achieve rapid development of our economy only by actively attracting investments and launching new production facilities. Positive results in the economy make it possible to systematically solve the accumulated problems in the social sphere. We must all understand this deeply and organize our work on this basis. In order to widely attract foreign investments, it is necessary to take measures to fully demonstrate the investment potential of our country, which should be one of the most urgent issues in our daily life" [1], and acknowledges the extremely important importance of foreign investments in the development of the economy and the urgency of attracting them.

A number of measures aimed at increasing the investment attractiveness of our country's economy and improving the system of effective use of the existing investment potential are specified in the

Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan dated April 29, 2019 "On measures to further improve the mechanisms of attracting foreign direct investment to the economy of the Republic" No. PQ-4300 attention was paid, and in this regard, priority was given to tasks related to increasing the efficiency of attracting foreign direct investments to the republic's economy, informing foreign investors about the opportunities and potential of our country [3].

Based on the above, it is evidence that in the formation of ways of attracting foreign investments to the national economy and their effective use, the implementation of research aimed at ensuring the compatibility of state and market mechanisms in achieving priority in regional competitive advantages of investment potential, level of investment risk, and attracting investments is of urgent importance.

Analysis of literature on the topic
A number of research studies within the framework of attracting foreign investments to the national economy and forming ways of their effective use are of particular importance in the scientific research of foreign economists C.Liesbeth, M.Miet, S.Jo. According to researchers, the process of economic liberalization in transition countries is an important factor in improving the system of attracting foreign direct investments. Attracting technology and knowledge to national enterprises through direct capital accumulation and technological know-how ensures sustainable rates of economic growth[4].

In the studies of P. Mihaela, A. Vaqar, H. Helian, the institutional mechanism of attracting foreign investments to the national economy is studied. According to the results of the research, it is noted that the institutional quality changes in the country's economy have a positive effect on the system of attracting foreign direct investments [5].

V.D. Andrianov's scientific studies have studied the theoretical foundations of the investment potential of the national economy, the concepts within the framework of the investment potential have been theoretically summarized, and the feasibility of using the system of financial privileges to increase it has been emphasized[6].

M. V. Charaeva's scientific studies have studied the conceptual basis of financial management processes of real investments of organizations. Features of strategic financial management of real investments in the conditions of innovation-oriented economy [7].

T.V.Uskovao's scientific research shows that the task of ensuring high rates of economic growth is of strategic importance, that its solution requires a transition from raw materials export to an innovative model of the economy, and that investments are of primary importance in this regard[8].

M.M. Prusak emphasized that the modernization of the economy and the provision of real conditions for economic growth require the activation of investment activities both in the country as a whole and in the regions [9].

N.G.Karimov, taking into account macroeconomic, legislative and administrative conditions and opportunities for foreign investment enterprises, the processes related to the introduction of a

stable tax legislation system and the formation of a program for attracting foreign investments to the economy are researched[10].

In R.H. Bozorov's scientific research, the factors, characteristics of the investment environment, attraction of foreign investments are directly related to the participation of the national economy in international indices.

In the above studies aimed at substantiating the ways of attracting foreign investments to the national economy and their effective use, the possibilities of ensuring the active pace of investment processes and economic growth by creating macroeconomic conditions were studied. processes related to the role of the competent consumer market have not been studied.

Research methodology

The available scientific researches on ways to attract foreign investments to the economy of Uzbekistan and their effective use, study the experience of foreign countries, compare and analyze statistical and economic data, logical thinking, scientific abstraction, information grouping, analysis and synthesis, induction and deduction methods are widely used. .

Analysis and results

The economy's demand for investment, the lack of investment funds, requires the efficient use of investment resources. In the management and evaluation of investment projects, the financial and economic analysis of the country proposing this project is a necessary component. In order to develop the

investment activities of the national economy and improve their financing, it is necessary to study and improve the financing experiences of foreign countries with developed economies and pay special attention to the issues of using positive achievements in their practice. Based on the above, the financial issues related to the investment environment and the problems of financing investment activities are being solved in a systematic manner in order to increase the effectiveness of investment utilization in the economy of our country.

The long-term effectiveness of the investment activity strategy varies depending on the totality of investment resources, the effective methods, tools and influence forces used by the state authorities of investment placement within the sector and enterprise. The structural direction of the process includes the following elements:

- compliance of the investment activity strategy with tactical and strategic management criteria;

- interrelationship between various elements of investment activity management factors that are implemented to achieve the goal;

- management resources, material, technical, financial, social, institutional and other resources that are used with the selected management method and the goal is achieved. A well-thought-out investment policy is of great importance in ensuring the rapid pace of economic development and maintaining macroeconomic stability in our republic. After all, investments, as an important factor of economic development, provide modernization of production, technical and technological updates and innovation, creation of new jobs and increase of income of enterprises. How important the issue is for years

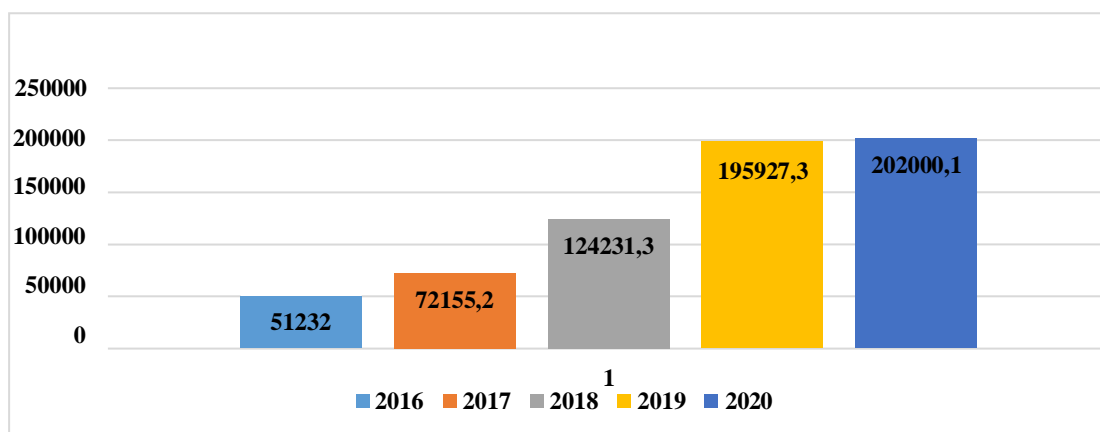

Figure 1. The volume of capital investments in the Republic of Uzbekistan in 2016-2020, billion soums[15]

As can be seen from the given data, the amount of capitalized investments is increasing sharply. In 2020, it can be seen that the volume of investments in our

republic has increased 4 times compared to 2016, even in the conditions of the global economic decline and crisis due to the coronavirus pandemic.

In the growth dynamics of investments, the growth rate of 3 percent only in 2020 is directly related to the pandemic conditions. However, the growth in 2019 was 57.7 percent, the highest figure in the last five years. It is noteworthy that the

rapid growth of the volume of investments is a practical result of conducting a far-sighted and well-thought-out investment policy in our republic.

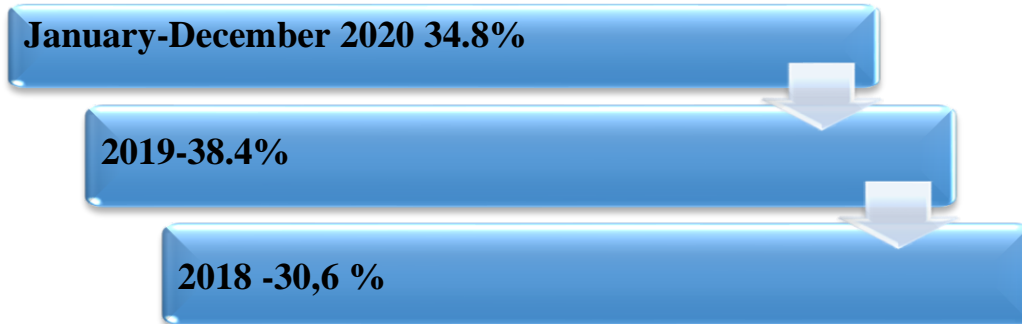

Figure 2. Ratio of fixed capital investment to GDP in 2018-2020

The highest indicator of the sources of financing of fixed capital investment growth was observed in unsecured and other foreign investments and loans. Compared to 2019, this figure was 163.2 percent. Such high growth was achieved due to the organization of cement production, production of electronic gas meters, medicine in the form of kalava, infusion and injection mixture. In AuminzoAmantoy gold deposits, I-II stages, reprocessing of the Muruntau quarry (V turn) I stage, construction of man-made waste processing complex (I-II stages), a number of projects related to the construction of the Tashkent metal plant, high growth of investments served to ensure their pace.

Making investments in the country's economy, mobilizing investment projects in lagging sectors remains one of the main issues of our republic. At the same time, it should be recognized that in our republic, work with foreign investors who have the potential to invest in our economy is not being carried out at the level of demand. In particular, there is no opportunity to have the necessary and necessary information on the

great opportunities for investing in Uzbekistan in real time, as well as the comprehensive, favorable conditions and guarantees created for investors. In this sense, in attracting investment projects, improving the social and political environment of the country, introducing various preferences, low tax rates, as well as training mature personnel, organizing training and, of course, the national "Uzbek model" in connection with future contracts it is appropriate to do. It is necessary to establish a special fund or economically important institution for the management of investment projects.

It is necessary to prepare areas for investors in terms of infrastructure. Such an economic policy is hardly implemented in our country. However, it is an important mechanism that provides a competitive advantage to the region. Only at the final stage of the investment agreement, the regional leaders are ready to discuss budget allocations for the preparation of industrial areas. Since the infrastructural

preparation of new industrial areas requires a large amount of money, it is difficult to wait for the emergence of areas that will carry out such preparation until concrete investors appear or sign an agreement with an investor in the near future.

Conclusions and suggestions

The main goal of the investment policy implemented in our country in recent years is to export the products or services of enterprises established with the participation of foreign investments. For this, it is very important to reorganize the activities of enterprises based on our local enterprises, to participate in them, that is, to participate in the decision-making of the parties based on the share of shares, and most importantly, to increase the competitiveness of the products or services of enterprises with foreign investments in the foreign market. In our opinion, the implementation of the above

recommendations will allow the active involvement of investment projects in the national economy and ensure the stability of the investment environment.

The use of various methods to attract foreign investors is already bearing fruit. An active and well-directed investment policy is the most important factor for rapid and proportionate economic growth, implementation of deep structural changes and diversification of the economy. Uzbekistan was able to create a unique investment climate, and the fact that the country is rich in resources and the wide opportunities given for the establishment of enterprises in the field of extraction and processing, as well as the modernization of existing ones, created the ground for the entry of foreign investors.

List of sources and references:

1. Address of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev to the Oliy Majlis. "Khalk sozi" newspaper, December 29, 2018 No. 271-272 (7229-7230).
2. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan of August 1, 2018, No. PF-5495 on measures to fundamentally improve the investment environment in the Republic of Uzbekistan.
3. Resolution PQ-4300 of the President of the Republic of Uzbekistan dated April 29, 2019 "On measures to further improve the mechanisms of attracting foreign direct investment to the economy of the Republic".
4. Liesbeth Colen, Miet Maertens and Jo Swinnen. Foreign direct investment as an engine for economic growth and human development: A review of the arguments and empirical evidence. January 2009 DOI: 10.4324/9780203076880 <https://www.researchgate.net/publication/237244956>
5. Mihaela Peres, Waqar Ameer & Helian Xu (2018) The impact of institutional quality on foreign direct investment inflows: evidence for developed and developing countries, *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 31:1, 626-644, DOI: 10.1080/1331677X.2018.1438906 <https://doi.org/10.1080/1331677X.2018.1438906>
6. Andrianov V.D. Russia: economic and investment potential. - M.: OAO "Izdatelstvo "Ekonomika", 1999. - 662p.
7. Charaeva M.V. Finansovoe upravlenie realnymi investitsiyami organizatsiy: uchebnoe posobie / M.V. Charaeva. Moscow: Alfa-M, 2014. 240 p.
8. Uskovao T.V. The role of investment and sustainable economic development. *Economic and social changes: facts, trends, forecasts* 6 (30) 2013, pp. 45-59.
9. Prusak M.M. Strategy in the region: investment and economics // *Finance*. 2001. - No. 1. - S. 6-8.

**G'O'ZA DURAGAYLARIDA BARG TUKLANISH TIPINING
IRSIYLANISHI**

**Xalikova Maloxat Babamuradovna., Matyakubov Ozod
Axmedovich**

Paxta seleksiyasi, urug'chiligi va yetishtirish agrotexnologiyalari ilmiy tadqiqot instituti

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 17.05.2024
Qayta qabul : 30.05.2024
Saytda mavjud : 31.05.2024

Muallif (lar)

***Xalikova M.B**
Matyakubov O.A

Muallif bilan aloqa
<https://orcid.org/0000-0001-9620-6131>

khalikovamalokhat@gmail.com

© Muallif. Xalikova M.B va boshqalar
UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:
<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti
Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

ANNOTATSIYA

Gossypium avlodi vakillari barglarining tuklanish darajasi turlicha bo'ladi. Yovvoyi *G.tomentosum* Nutt. ex Seem. turida bu belgi o'ziga xos burama ko'rinishga ega. Bu tur ishtirokidagi turlararo duragaylarning bekkross o'simliklarida tuklanish zichligi yuqori bo'lib, yovvoyi turga xos burama tuklanish zararkunanda sonining kam bo'lishini ta'minlaydi. Tuklanishning bu turining avlodlarda irsiylanishi va saqlanib qolishini o'rganish uchun tadqiqotlarimizda introgressiv tizmalarni oddiy tuklanishli tizma bilan duragaylash orqali burama tuklanish va tuklar sonining irsiylanishida dominant allellar va yordamchi genlar soni katta ahamiyatga egaligi, barg qalinligining sitoplazmatik genlar bilan nazorat qilinishi aniqlandi. Bargning 1 mm² sathidagi tuklar soni belgisi genetik tahlil qilindi va avlodlarda tuklanishning «burama» tipi to'liq dominant bo'lib, u geterozigota holatda «burama» fenotip namoyon qilishi, F₂ dagi tuklanish tabiati bo'yicha burama tipli tizmalar oddiy tuklanish tipiga ega bo'lgan tizma bilan bir genning allel holatlari bo'yicha farqlanishi isbotlandi.

KALIT SO'ZLAR.

Gossypium avlodi, yovvoyi tur, *G.tomentosum*, tuklanish, burama tuklanish, oddiy tuklanish, irsiylanish, zararkunandalarga bardoshlilik, dominantlik, allel.

Аннотация. Виды рода *Gossypium* имеют разную степень опушенности листьев. У дикого вида *G.tomentosum* Nutt. ex Seem этот признак имеет уникальный скрученный вид. У беккроссированных растений межвидовых гибридов с участием этого вида имеют высокую густоту волосков у растений, а спиралевидные волоски от дикого вида обеспечивают низкую заселяемость вредителям. С целью изучения наследственности и сохранения данного типа опушения в поколениях, наших исследованиях путем скрещивания интрогрессивных линий с линиями-анализаторами установлено, что большое значение в наследовании спиралевидной опушенности имеет количество доминантных аллелей и вспомогательных генов. А количество волосков и толщина листа контролируются цитоплазматическими генами. Генетически проанализировано количество волосков на 1 мм² листа, при этом «спиралевидный» тип опушения в потомстве полностью доминирует, а в гетерозиготном состоянии проявляет «спиралевидный» фенотип. По характеру опушения в F₂, линии спиралевидного типа являются аллельными состояниями того же гена, что и линии с обычным типом волосистости. По характеру опушения в F₂ доказано, что линии со скрученным типом волосков отличаются от линий с простым типом волосков различаются аллелями одного и того же гена.

Ключевые слова. Род *Gossypium*, дикий вид, *G.tomentosum*, опушение, спиралевидное опушение, простое опушение, наследование, толерантность, доминантность, аллель.

Annotation. Species of the genus *Gossypium* have varying degrees of leaf hairiness. In the wild species *G.tomentosum* Nutt. ex Seem this feature has a unique twisted appearance. In backcrossed plants, interspecific hybrids involving this species

have a high density of plant hairs, and spiral hairs from the wild species provide low pest infestation. In order to study heredity and preserve this type of pubescence in generations, our studies by crossing introgressive lines with analyzer lines found that the number of dominant alleles and auxiliary genes is of great importance in the inheritance of spiral pubescence. And the number of hairs and the thickness of the leaf are controlled by cytoplasmic genes. The number of hairs per 1 mm² of the leaf was genetically analyzed, while the “spiral” type of pubescence in the offspring completely dominates, and in the heterozygous state it exhibits the “spiral” phenotype. By the nature of the pubescence in F₂, the lines of the spiral type are allelic states of the same gene as the lines with the usual type of hairiness. By the nature of pubescence in F₂, it was proved that lines with twisted hair type differ from lines with simple hair type by alleles of the same gene.

Keywords. Genus *Gossypium*, wild species, *G.tomentosum*, pubescence, spiral pubescence, simple pubescence, inheritance, tolerance, dominance, allele.

KIRISH.

Gossypium turkumi vakillari bargining tuklanish darajasi soʻruvchi zararkunandalar, jumladan, oqqanotga, shiralarga va yassidga, yoki gʻoʻza uzunburuniga turlicha bardoshlilikni belgilashi, tuklilik belgisini xromosomalarni oshirish bilan *G.hirsutum* L. turi genomiga oʻtkazish mumkinligi, tuklanganlik belgisi tuksizlik geni allellariga nisbatan dominant yoki epistatik irsiylanish tabiatiga ega ekanligi aniqlangan (Saunders, 1961; Knight, 1952; Anx va boshq., 1995, Dariev va Abdullaev, 1974; Dariev va Abdullaev, 1985).

Tadqiqotchilar tomonidan yumshoq bug'doy bargining tuklanishi ma'lum HII genga allel bo'lmagan bitta introgressiv dominant gen bilan boshqarilishi aniqlangan (Pshenichnikova va boshq., 2005).

Gossypium avlodi tur xillari bargining tuklanish darajasi so'ruvchi zararkunandalar, jumladan, oqqanotga, shiralarga va yassidga, yoki g'o'za uzunburuniga (Wali, 1974; Percy, Kohel, 1999) turlicha bardoshlilikni belgilaydi. Barg tuklanishi o'lchanishi yoki sifat jihatdan baholanishi yoki miqdoriy aniqlanishi (trixoma indeksi) mumkin (Wright, 1999).

1985 yilgacha turli g'o'za shakllarida (G.hirsutum, G.barbadense, G.raimondii, G.tomentosum, G.armourianum) o'simlik tuklanishiga javobgar bir qator asosiy genlar (H1, H2, H6, Sm2, Sm1-smooth stem, smooth leaf, Sm3) va modifikator genlar (H3-stem, H4-lower leaf surface, H5-length) aniqlangan. Bu genlar o'rtasida bo'ladigan allel munosabatlar tufayli tuklanish zichligiga javobgar bu genlar 5 ta asosiy lokusga birlashtirilgan (t1 dan t5 gacha). Allel seriyalarning uzatilishi ham T1 deb qayta nomlangan. T1 lokus, ma'lumki, xuddi dastlab R.L.Knight (1952) tomonidan ta'riflanganidek, 6-xromosomadagi IV sitologik guruhning bir qismi hisoblanadi (Percy, Kohel, 1999).

Wright va boshqalar (1999), Saha va boshqalar (2006), keyinchalik G.hirsutum turini (Empire B2, Empire B3, Empire B2b6, S295 navlari) G.barbadense (Pima S7 navi) bilan chatishtirib olingan duragaylarda barg tuklanishiga javobgar 4 ta QTL ni aniqladi. Shu bilan birga kuchli fenotipik effektga ega bo'lgan QTL 6 xromosomada joylashgani va uning t1 lokusga to'g'ri kelishi, qolgan 3 ta QTL esa 1, 7 va 25 xromosomalarda ekanligi, 23 xromosomadagi qo'shimcha QTL esa o'simlik poyasining tuklanishiga javobgar ekanligi aniqlandi. Mualliflar keyingi aniqlangan QTL t2 dan t5 lokusga uzatiladi, deb faraz qilishgan.

Yovvoyi g'o'za turi G.tomentosum Nutt. ex Seemning tuklanishni ikkita dominant geniga (H1 va H2) ega bo'lib, bu belgining ayrim so'ruvchi zararkunandalarga bardoshlilikda ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan. Mazkur turni G.hirsutum L. turi bilan chatishtirib, so'ngra madaniy shakl bilan bekkrosslab, tuk bilan qalin qoplangan, Jassida turkumi vakillariga chidamli tizmalar olingan. Tadqiqotchilarning qayd etishicha, g'o'za o'simligi organlarining tuklanganlik belgisi tuksizlik geni allellariga nisbatan dominant yoki epistatik irsiylanish tabiatiga ega (Saydaliev va boshq., 2017; Simongulyan, 1991).

MATERIAL VA USLUBLAR.

Tadqiqot ob'ekti sifatida oldingi tadqiqotlarimizda G.tomentosum Nutt. ex Seem turini G.hirsutum L. turiga mansub navlar bilan duragaylashdan (Saydaliev va boshq., 2007, Xalikova, 2016). olingan tizmalararo va analizator (barg yuzasi kam va oddiy tuklanishli shakl) L-001 tizmasi o'rtasida duragaylash ishlari olib borildi. Boshlang'ich tizmalar va birinchi avlod duragaylarida barg plastinkasidagi tuklar soni va ularning xili o'simliklarning shonalash-gullash davrida har bir duragay kombinatsiya bo'yicha barcha o'simliklarda yakka tartibda aniqlandi. Bargdagi tuklar soni – binokulyarda 3 qaytariqda sanaldi va tuklanish xili aniqlandi. Olingan natijalar klassik genetika uslubida tahlil qilindi.

NATIJA VA MUNOZARALAR.

Tadqiqotlarda o'rganilayotgan tizmalardan L-001 da barg sathidagi tuklar "oddiy" bo'lib, bu belgi bo'yicha shartli ravishda gomozigot deb belgiladik. Boshqa tizmalar T-5/8, T-21/24, T-25/27 va T-26 dagi tuklanish tipini, ikkinchi

“burama”, 1 “oddiy” tipga ajralish ko‘rsata olishga populyatsiyani imkoni bo‘lgan.

“Burama” x “Burama” ayrim kombinatsiyalari F2 o‘simliklari ichida oz miqdorda barg sathidagi tuklanish tipi fenotipik ko‘rinishi bo‘yicha “oddiy” tipdaligi aniqlandi. Bu kombinatsiya o‘simliklarini 1/16 qismi “oddiy” tuklanishda bo‘lib, qolgan 15/16 qismi “burama” tipdagi fenotipga xos o‘simliklar edi.

Shunday qilib, genetik tahlil natijasida barg sathidagi tuklanish tipi bo‘yicha duragaylashda ishtirok etgan tizmalar belgi bo‘yicha quyidagi genotipda tavsiflanadilar:

L-001	–	$h^s_A h^s_A h^s_D h^s_D$	oddiy
T-5/8	–	$H^s_A H^s_A h^s_D h^s_D$	burama
T-21/24	–	$H^s_A H^s_A h^s_D h^s_D$	burama
T-25/27	–	$H^s_A H^s_A h^s_D h^s_D$	burama
T-26	–	$h^s_A h^s_A H^s_D H^s_D$	burama

Shu sababli duragaylashda ishtirok etgan tizmalarni genotiplariga qarab F1 o‘simliklarda ota-ona qaysi tizma va duragay bo‘lishidan qat’iy nazar belgini fenotipik namoyon bo‘lishida “burama” tip namoyon bo‘ldi. F2 o‘simliklarni mono yoki digeterozigota bo‘lishlariga qarab ajralish 3:1 yoki 15:1 nisbatdagi fenotipda, genotiplari bo‘yicha 1:2:1 hamda 1:2:2:4:1:2:1:2:1 kuzatildi.

Yuqorida tahlil qilingan tuklanishning “burama-oddiy” tukli tipi fenotipda namoyon bo‘lganiga shohid bo‘ldik va bu fenotipik xilma-xillik ikki allel bo‘lmagan genni holatlari bilan aniqlanishi o‘z isbotini topdi. Bu fenotiplar belgini sifat darajasidagi genetik tahlilidir. Shu bilan bir qatorda “Burama” x “Burama” kombinatsiyalarda ham G‘1 o‘simliklar barg sathidagi tuklari “Burama” fenotipda bo‘lganligi, G‘2 da esa ayrim kombinatsiyalarda hamma o‘simliklarda burama tip, ayrimlarida esa ajralish kuzatilib o‘simliklarni ikki fenotipik guruhga burama va oddiy tipda bo‘lib “Burama” x “Oddiy” G‘2 da 3:1 nisbatdan o‘laroq 15:1 nisbatda ajralish kuzatilishi o‘z isbotini topib, tizmalarda tuk

tipini ta’minlovchi genlarning dominant allellari bilan farqlanishini ko‘rsatdi.

Burama tipdagi tizmalarda 1 mm² sathdagi tuklar sonining genetik tahlili uning genetik nazoratida haqiqatdan ham poligenlar ishtirok etishidan, bu tizmalarni resiprok duragaylari G‘2 o‘simliklarida juda katta transgressiv o‘zgaruvchanlikning sodir bo‘lmasligi ularning belgi bo‘yicha asosiy genlar bo‘yicha o‘xshash, lekin modifikator genlar bilan biroz farqlanishi mumkinligidan dalolat bermoqda.

Belgining irsiyatga uzatilish darajasi ancha yuqori (0.66-0.88) bo‘lib, bu uning yuqori muvozanatliligini va tanlovlar natijasida saqlanib qolishini bildiradi. Agarda o‘zgaruvchanlik qo‘lamini yaqindan nazorat qilsak, hamma duragay kombinatsiyalarda tuzilgan variatsion qator bir cho‘qqili bo‘lib, bu 1 mm² sathda tuklarning ko‘p bo‘lishi to‘liqsiz ustunlik qilishidan dalolat bermoqda. Bu belgining yadro genlari orqali nazorat qilinishini yana bir isbotlayotgan dalil h² ning qiymati bo‘lib, bu ko‘rsatkich populyatsiyada belgi 60-80% genotipik asosga ega ekanligidan va kelgusi avlodlarda barg zich tuklangan shakllarni ajratish imkoni yuqori ekanligidan darak beradi.

XULOSA.

Olingan ma’lumotlar tuklanishning “burama” tipi genning geterozigota hamda dominant gomozigota holatida namoyon bo‘lishini, barg yuzasi tuklanishining “burama-oddiy” tukli tipi fenotipda namoyon bo‘lib, bu fenotipik xilma-xillik ikki allel bo‘lmagan genning holatlari bilan aniqlanishi ko‘rsatadi. G‘2 dagi 15:1 nisbatdagi ajralish tizmalarda tuklanish tipini ta’minlovchi genlar o‘zaro dominant allellar bilan farqlanishidan, burama tipdagi tizmalarda

1 mm² sathdagi tuklar tipining genetik nazoratida haqiqatdan ham poligenlar ishtirok etishidan, bu tizmalarning resiprok duragaylarida juda katta transgressiv o'zgaruvchanlikning sodir bo'lmashligi ularning belgi bo'yicha asosiy genlar bo'yicha o'xshash, lekin modifikator genlar bilan biroz farqlanishi mumkinligidan dalolat beradi.

Irsiyatga uzatilish darajasining yuqoriligi (0.66-0.88) belgining yuqori muvozanatligini va tanlovlar natijasida saqlanib qolish imkoniyati yuqoriligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. Knight R.L. The genetics of jassid resistance in cotton. I. The genes H1 and H2. // J. Geneics.- 1952. -51/ PP.46–66.
2. Percy R.G., Kohel R.J., Qualitative genetics In: Cotton. Origin, history, technology and production. (Smith CW and Cothren JT, eds)// New York: Wiley. 1999. -PP.319–360.
3. Saunders G.N. The wild species of Gossypium and their evolutionary history. -London, Oxford. Univ. Press. 1961.-V.111. -PP.62.
4. Wali M., Anvar M.M., Latif S.A. Hexaploid cotton An important cytogenetic material with improved plant and fiber characters – Agr. Res. 1974.№3. -PP.245-248.
5. Wright R.J., Thaxton P.M., El-Zik K.M., Paterson A.H. Molecular mapping of genes affecting pubescence of cotton. //J Hered., 1999.90:215–219.
6. Анх Л. Д., Клят В.П., Абдуллаев А.А. Об устойчивости хлопчатника к хлопковой тле *Aphis gossypii* Glov. //Докл. Акад. наук РУз, Ташкент: Фан,1994. -№8. -С.46-47.
7. Дариев А.С., Абдуллаев А.А. Сравнительное анатомо-морфологическое изучение некоторых видов хлопчатника в связи с их устойчивостью к паутинному клещу и тле. //Узб. биол. журн. –Ташкент, 1974. -№6. -С.55-61.
8. Дариев А.С., Абдуллаев А.А. Хлопчатник. - Ташкент: Фан. 1985. –С.168-172.
9. Пшеничникова Т.А., Лапочкина И.Ф., Щукина Л.В., Березовская Е.В., Труфанов В.А. Анализ наследования морфологических и биохимических признаков, контролируемых генами, интрогрессированными в мягкую пшеницу от *Aegilops speltoids* T. // Ж.:Генетика. - Москва, 2005. -№6. -С.793-799.
10. Сайдалиев Х., Халикова М.Б., Умарова Ж.К. *G.tomentosum* Nutt. ex Seem. – эндемичный вид рода *Gossypium* L. в Гавайских островах. //Ўзбекистон биология журнали. Тошкент, 2007. - №6. –Б.10-13.
11. Симонгулян Н.Г. Генетика количественных признаков хлопчатника // Ташкент: Фан, 1991. – 123 с.
12. Сайдалиев, Х., Халикова, М. Б., Шодиева, О., & Халикова, Н. (2017). НЕКОТОРЫЕ ФАКТОРЫ УСТОЙЧИВОСТИ ХЛОПЧАТНИКА К ПАУТИННОМУ КЛЕЩУ. In Научно-практические пути повышения экологической устойчивости и социально-экономическое обеспечение сельскохозяйственного производства (pp. 870-873).
13. Халикова, М. Б., Асқарова, З. О., Матякубова, Э. У., Сориева, С. Э., & Каршиев, Ш. Б. (2023). РЕЗУЛЬТАТЫ ИЗУЧЕНИЯ ПРИЗНАКОВ УСТОЙЧИВОСТИ ХЛОПЧАТНИКА К СОСУЩИМ ВРЕДИТЕЛЯМ. *Science and innovation*, 2(Special Issue 6), 654-658.
14. Халикова, М. Б., & Шодиева, О. М. (2016). Результаты изучения некоторых признаков устойчивости хлопчатника. *Аграрная наука*, (6), 6-8.

ENHANCING EFFICIENCY IN UZBEKISTAN'S AGRIBUSINESS SECTOR THROUGH CURRENT ASSET MANAGEMENT

¹Jurayev Omadjon Ravshanbek o'g'li., ²Kamoliddinov Sherzodbek Latifjon o'g'li

¹Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnologies., Department of Agribusiness and Marketing, ²Agrobusiness and investment activity educational direction 3rd year student of group 67

Maqola haqida ma'lumot

Qabul qilingan: 30.05.2024

Qayta qabul : 30.05.2024

Saytda mavjud : 31.05.2024

Muallif (lar)

Jurayev O.R

*Kamoliddinov SH.L

Muallif bilan aloqa

<https://orcid.org/0009-0001-7859-094X>

sherzodbekamoliddinov071@gmail.com

© Muallif. Kamoliddinov SH.L va boshqalar

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:

<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

ABSTRACT:

This article investigates the pivotal role of effective current asset management in the development of agribusiness enterprises in Uzbekistan. Utilizing the Harvard method, the study explores strategies tailored to the Uzbekistan agricultural landscape for optimizing liquidity, managing inventory, handling accounts receivable, and leveraging technological innovations. By implementing these strategies, Uzbekistan's agribusinesses can enhance operational efficiency, mitigate risks, and foster sustainable growth in a rapidly evolving market environment.

Keywords: Uzbekistan, Agribusiness, Current assets, Inventory management, Accounts receivable, Technological innovations, Efficiency.

АННОТАЦИЯ:

В данной статье исследуется решающая роль эффективного управления оборотными активами в развитии предприятий агробизнеса в Узбекистане. Используя Гарвардский метод, в исследовании изучаются стратегии, адаптированные к сельскохозяйственному ландшафту Узбекистана, для оптимизации ликвидности, управления запасами, работы с дебиторской задолженностью и использования технологических инноваций. Реализуя эти стратегии, агробизнес Узбекистана может повысить операционную эффективность, снизить риски и способствовать устойчивому росту в быстро меняющейся рыночной среде.

Ключевые слова: Узбекистан, АПК, Оборотные активы, Управление запасами, Дебиторская задолженность, Технологические инновации, Эффективность.

Introduction: Uzbekistan's agribusiness sector serves as a cornerstone of its economy, contributing significantly to employment and GDP. However, the sector faces unique challenges, including fragmented land ownership, water scarcity, and market inefficiencies. Effective management of current assets is crucial for Uzbekistan's agribusinesses to overcome these challenges and capitalize on growth opportunities. This paper aims to explore tailored strategies for current asset management in Uzbekistan's agribusiness sector, facilitating improved efficiency and competitiveness.

Resolution of the Cabinet of Ministers dated December 17, 2020 No. 794 "On the development strategy of New Uzbekistan for 2022-2026" of the President of the Republic of Uzbekistan, "On the digitization system of the agro-industrial complex and agriculture of the Republic of Uzbekistan on development measures" No. PD (President decree)-6079 of October 5, 2020, on the approval of the "Digital Uzbekistan - 2030" strategy and measures for its effective implementation" PD-6079 of October 5, 2020 This dissertation research serves to a certain extent in the implementation of the tasks defined in the Decrees No. "On measures for the wide introduction of digital economy and electronic government" as well as other regulatory legal documents related to this field.

Main Part:

Understanding Uzbekistan's Market Dynamics:

□ Uzbekistan's agricultural markets are influenced by factors such as climate variability, government policies, and market reforms.

□ Agribusinesses in Uzbekistan must navigate challenges such as land fragmentation and limited access to credit and inputs.

□ Strategies such as cooperative farming, diversification of crops, and participation in government programs can help

mitigate risks and capitalize on market opportunities.

Optimizing Inventory Management in Uzbekistan:

□ Uzbekistan's agribusinesses face challenges related to seasonality, transportation infrastructure, and storage facilities.

□ Implementing efficient inventory management practices, such as crop rotation, proper storage techniques, and market timing, can optimize inventory turnover and reduce post-harvest losses.

□ Investments in cold storage facilities and transportation infrastructure can improve supply chain efficiency and enhance market access for agricultural products.

Managing Accounts Receivable in Uzbekistan's Context:

□ Credit availability and payment delays are common challenges faced by agribusinesses in Uzbekistan.

□ Developing robust credit policies, conducting thorough credit assessments, and establishing clear payment terms are essential for managing accounts receivable effectively.

□ Collaboration with financial institutions and government agencies can facilitate access to credit and mitigate the risk of payment defaults.

□ Leveraging Technological Innovations for Uzbekistan's Agribusinesses:

□ Technological advancements offer significant opportunities to enhance productivity and efficiency in Uzbekistan's agribusiness sector.

□ Adoption of precision agriculture technologies, such as drip irrigation and soil sensors, can optimize resource utilization and improve crop yields.

□ Blockchain-based solutions can enhance transparency and traceability

in the agricultural supply chain, promoting trust and quality assurance in domestic and international markets.

In order to illustrate the importance of effective current asset management in Uzbekistan's agribusiness sector, let's consider a hypothetical scenario of a medium-sized

agricultural enterprise dealing with cotton cultivation. We'll compare the financial performance with and without implementing optimized current asset management practices over a one-year period.

Metrics	Without Optimization	With Optimization
Revenue (in USD)	500,000	550,000
Cost of Goods Sold (COGS)	350,000	320,000
Gross Profit	150,000	230,000
Inventory Turnover Ratio	5 times	7 times
Accounts Receivable Days	60 days	45 days
Bad Debt Expenses	10,000	5,000
Net Income	90,000	150,000
Return on Investment (ROI)	15%	25%

Explanation:

1) Revenue: With optimized current asset management practices, the enterprise experiences a 10% increase in revenue due to improved market timing and better inventory management.

2) Cost of Goods Sold (COGS): By optimizing inventory levels and reducing wastage, the COGS decreases by 8.6% compared to the scenario without optimization.

3) Gross Profit: The gross profit increases significantly by 53.3% when current assets are managed effectively, leading to improved profitability.

4) Inventory Turnover Ratio: With optimization, the inventory turnover ratio increases from 5 times to 7 times, indicating more efficient utilization of inventory resources.

5) Accounts Receivable Days: By implementing better credit policies and reducing payment delays, the accounts receivable days decrease from 60 days to 45 days, improving cash flow.

6) Bad Debt Expenses: Effective management of accounts receivable results in a 50% reduction in bad debt expenses, contributing to higher net income.

7) Net Income: The net income increases from 90,000 USD to 150,000 USD, demonstrating the positive impact of optimized current asset management on overall profitability.

Return on Investment (ROI): With higher net income and reduced expenses, the ROI improves from 15% to 25%, indicating better returns for the enterprise's investments.

Conclusion: Effective management of current assets is paramount for the sustainable development of Uzbekistan's agribusiness sector. By understanding the country's unique market dynamics and challenges, and adopting tailored strategies for current asset management, Uzbekistan's agribusinesses can enhance operational efficiency, mitigate risks, and foster long-term growth. Collaboration between government agencies, financial

institutions, and private enterprises is essential to create an enabling environment for agribusiness development in Uzbekistan. Through strategic investments in technology, infrastructure, and human capital, Uzbekistan can unlock the full potential of its agricultural sector, contributing to economic prosperity and food security.

List of sources and references:

1. Berdnikova T.B. Analysis and diagnosis of financial and economic activity of agribusiness enterprises: Textbook. - M.: INFRA-M, 2020. - 224 p.
2. Abdug'aniyev A., Abdug'aniyev A.A. Agricultural economy. — T.: //TDIU, 2004. — P. 304.
3. SH. Mirziyoev We will build our great future together with our brave and noble people. T.: Uzbekistan, 2017 439 p.
4. SH. Mirziyoev The rule of law and ensuring human interests are the guarantee of the country's development and people's well-being. T.: Uzbekistan, 2017 47 p.
5. "Critical analysis, strict discipline and Personal responsibility should be the daily rule of every leader's activity. // Confidence. - 2017. - January 17
6. Sh. Mirziyoev. Scientific achievements are an important factor of development// "People's Word", December 31, 2016.
7. Address of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev to the Oliy Majlis. 24.01.2020.
8. Kaplan R., Norton D. Strategy-oriented organization. How organizations using the Balanced Scorecard are succeeding in the new business environment

G'O'ZANING TIZMALARARO DURAGAYLARIDA TOLA
CHIQUIMINING IRSIYLANISHI VA O'ZGARUVCHANLIGI

¹Xalikova M.B., ²Soriyeva S.E., ¹Mayatyakubova E.U.

¹Paxta seleksiyasi, urug'chiligi va yetishtirish agrotexnologiyalari ilmiy tadqiqot instituti

²O'simliklar genetik resurslari ilmiy tadqiqot instituti

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 17.05.2024
Qayta qabul : 30.05.2024
Saytda mavjud : 31.05.2024

Muallif (lar)

*Xalikova M.B
Soriyeva S.E
Mayatyakubova E.U

Muallif bilan aloqa
<https://orcid.org/0000-0001-9620-6131>

khalikovamalokhat@gmail.com

© Muallif. Xalikova M.B va boshqalar
UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:
<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotatsiya. Yovvoyi tur ishtirokidagi tizmalararo F1-F2 o'simliklarda asosiy qimmatli-xo'jalik belgilari poligen belgilarga xos ravishda oraliq holatda irsiylanib, bu o'rtacha ko'rsatkichlari nisbatan yuqori bo'lgan ota-ona tizmalar tomon og'gan holda kechadi. Belgilarning irsiylanishida resiprok farqlanish kuzatilmadi va buni belgilarning yuzaga kelishini boshqaruvchi genlarning allel holatlari bilan kam farqlanishi, ularning o'rtacha ko'rsatkichlarining bir-biriga yaqin bo'lganligi bilan izohlandi.

Kalit so'zlar. G'o'za, tizma, belgi, tola chiqimi, irsiylanish, o'zgaruvchanlik, poligen belgi, resiprok.

Аннотация. У межлинейных растений F1-F2 с участием дикого вида хлопчатника основные хозяйственные признаки наследуются в промежуточном состоянии, типичном для полигенных признаков, со смещением в сторону родительских линий с относительно высокими средними значениями. Реципрокных различий в наследуемости признаков не наблюдалось, и это объяснялось тем, что аллельные состояния генов, контролирующих возникновение признаков, различались мало, а их средние значения были близки друг к другу.

Ключевые слова. Хлопок, тизма, признак, выход волокна, наследственность, изменчивость, полигенность, реципрокность.

Annotation. In interline F1-F2 plants with the participation of a wild cotton species, the main economic traits are inherited in an intermediate state, typical of polygenic traits, with a shift towards parental lines with relatively high average values. There were no reciprocal differences in the heritability of traits, and this was explained by the fact that the allelic states of the genes that control the occurrence of traits differed little, and their average values were close to each other.

Key words. Cotton, tism, trait, fiber yield, heredity, variability, polygenicity, reciprocity.

Amaliy seleksiya uchun miqdoriy belgilarning irsiylanish darajasini o'rganish alohida ahamiyat kasb etadi. M.F.Abzalov ning ta'kidlashicha, g'o'zaning *G.hisutum* L. turida tola chiqimining shakllanishi murakkab belgi bo'lib, genlarning murakkab o'zaro ta'siri nazoratida o'tadi [1].

G'o'za ekini qadim zamonlardan oq asosan tolasini uchun ekilgan [5]. Ishlab chiqarishga tola chiqimi yuqori bo'lgan navlarni joriy qilish katta ahamiyatga ega. Shuning uchun ham boshlang'ich ashyoni baholashda, uni tanlashda tola chiqimiga alohida e'tibor beriladi. Tola chiqimi murakkab poligen belgi bo'lib, har xil omillar ta'sirida o'zgarib turadi va nav hamda namunalarda 25-40% gacha bo'ladi [3].

M.Xalikova g'o'zaning yovvoyi poliploid *G.tomentosum* Nutt. ex Seem. turi ishtirokidagi duragaylarning dastlabki bo'g'inlarida tola chiqimi bo'yicha ko'rsatkich 41,5% gacha bo'lganligini ta'kidlab o'tgan [4].

Z.Raxmonovning tajribalarida tola chiqimi bo'yicha aniqlangan irsiylanish koeffitsientlari har xil ko'rsatkichga ega bo'lgan. Bu esa navlarning genotipiga bog'liq ravishda duragaylarda belgining turli tarzda namoyon bo'lishiga olib keldi. O'rganilgan 20 ta kombinatsiyadan 12 ta sida belgi bo'yicha dominantlik koeffitsienti salbiy ko'rsatkichga ega bo'lib, ularda past tola chiqimi qayd etilgan bo'lsa, qolgan duragaylarda ijobiy bo'lgani, ya'ni yuqori tola chiqimi aniqlandi. Tajribada olingan natijalar asosida oddiy duragaylashga nisbatan murakkab duragaylash orqali tola chiqimi bo'yicha yuqori ko'rsatkichga ega bo'lgan rekombinant o'simliklarni paydo bo'lishini kuchaytirish mumkin deb xulosa qilindi [4].

F'1 o'simliklarida tola chiqimining irsiylanishi. Boshlang'ich tizmalar va

birinchi avlod duragaylarining tola chiqimi umumiy paxta vazniga nisbatan foizlarda hisoblandi. Ota-ona shakllardan L-001 tizmasida tola chiqimi o'rtacha 34.5%, T-5/8 tizmasida 36.3%, T-21/24 tizmasida 35.2%, T-25/27 tizmasida 34.8 va T-26 tizmasida 34.4% ni tashkil qildi. Yuqoridagi tizmalarni chatishtirib olingan G'1 o'simliklarda tola chiqimi 34.2-37.1 gacha oraliqda bo'ldi (1-jadval).

L-001 tizmasi onalik sifatida qatnashgan kombinatsiyalarda tola chiqimi 34.2-35.8% (resiprok kombinatsiyalar bo'yicha 34.7-36.8%), T-5/8 tizmasi onalik sifatida qatnashgan kombinatsiyalarda 35.4-37.1 % (resiprok kombinatsiyalar bo'yicha 35.7-36.5%), T-21/24 tizmasi onalik sifatida chatishtirilgan kombinatsiyalarda 34.7-36.2% (resiprok kombinatsiyalar bo'yicha 34.6-36.7%), T-25/27 tizmasi onalik sifatida qatnashgan kombinatsiyalarda 34.8-36.7% (resiprok kombinatsiyalar bo'yicha ham 34.8-37.1%) va T-26 tizmasi onalik sifatida qatnashgan kombinatsiyalarda 34.7-36.5% (resiprok kombinatsiyalar bo'yicha 34.2-35.4%) ni tashkil qildi.

Belgining o'zgaruvchanlik darajasi 1.5-4.49% ni tashkil qildi. Belgi bo'yicha dominantlik ko'rsatkichi duragay kombinatsiyalar bo'yicha -0.71 dan 8.5 gacha oraliqda bo'ldi. Shundan 4 holatda ota-ona tizmalarining o'rtacha ko'rsatkichlariga nisbatan past natija kuzatilgan bo'lsa ($h_p = -5,0-0,25$), 16 holatda nisbatan yuqori ko'rsatkich ($h_p = 0,14-8,5$) qayd qilindi. Yuqoridagi 16 holatdan 5 tasida to'liqsiz dominantlik, 7 holatda o'ta dominantlik, ya'ni geterozis va 4 holatda to'liq dominantlik kuzatildi.

G² o‘simliklarda tola chiqimining irsiylanishi va o‘zgaruvchanligi. F₂ o‘simliklar va boshlang‘ich ota-ona shakllarida belgining qay tarzda shakllanishini o‘rganish maqsadida terilgan yakka tanlovlar tola chiqimi variatsion qator asosida tahlil etildi. Boshqa belgilar kabi tola chiqimi bo‘yicha ham o‘zgaruvchanlik koeffitsientlari o‘zaro taqqoslab o‘rganildi. Ota-ona

tizmalardan L-001 da tola chiqimi 34.1%ni, T-5/8 tizmasida 35.8%, T-21/24 tizmasida 35.3%, T-25/27 tizmasida 34.8% va T-26 tizmasida 34.6% ni tashkil qildi. G² o‘simliklarning tola chiqimi 33.8-36.1% oralig‘ida bo‘lib, belgining o‘zgaruvchanligi 3.47-5.66% ga tengligi aniqlandi (2-jadval).

1-jadval

F₁ o‘simliklarda tola chiqimining irsiylanishi, %

T/r	Ota-ona shakl va F ₁ o‘simliklar	M±m	σ	V%	hp
1.	L-001	34.5±0.34	1,52	4.42	-
2.	T-5/8	36.3±0.30	1.37	3.78	-
3.	T-21/24	35.2±0.33	1.47	4.18	-
4.	T-25/27	34.8±0.33	1.48	4.25	-
5.	T-26	34.4±0.34	1.52	4.43	-
6.	L-001 x T-5/8	35.8±0.27	1.59	4.45	0.44
7.	T-5/8 x L-001	36.8±0.18	0.81	2.19	1.55
8.	L-001 x T-21/24	34.6±0.24	1.09	3.15	-0.71
9.	T-21/24 x L-001	34.9±0.16	0.75	2.16	0.14
10.	L-001 x T-25/27	34.8±0.23	1.03	2.97	1.0
11.	T-25/27 x L-001	35.2±0.27	1.21	3.43	3.66
12.	L-001 x T-26	34.2±0.11	0.51	1.50	-5.0
13.	T-26 x L-001	34.7±0.23	1.04	3.02	5.0
14.	T-5/8 x T-21/24	35.6±0.22	1.01	2.84	-0.27
15.	T-21/24 x T-5/8	36.2±0.15	0.67	1.87	0.81
16.	T-5/8 x T-25/27	37.1±0.18	0.82	2.21	2.06
17.	T-25/27 x T-5/8	35.7±0.23	1.03	2.89	0.2
18.	T-5/8 x T-26	35.4±0.11	0.53	1.50	0.05
19.	T-26 x T-5/8	36.5±0.21	0.97	2.66	1.21
20.	T-21/24 x T-25/27	35.6±0.19	0.87	2.45	3.0
21.	T-25/27 x T-21/24	36.7±0.21	0.94	2.57	8.5
22.	T-21/24 x T-26	34.7±0.21	0.94	2.72	-0.25
23.	T-26 x T-21/24	35.2±0.35	1.58	4.49	1,0
24.	T-25/27 x T-26	34.8±0.23	1.06	3.05	1.0
25.	T-26 x T-25/27	34.8±0.20	0.90	2.61	1.0

L-001 tizmasi onalik sifatida qatnashgan kombinatsiyalarda tola chiqimi 33.8-35.5% (resiprok kombinatsiyalar bo‘yicha 35.5-36.1%) ni tashkil qildi. Ushbu duragaylarda belgining o‘zgaruvchanligi 4.21-5.66% ga teng bo‘lib, o‘simliklar variatsion qatorida turlicha joylashdi va ajralish ketayotganiga qaramasdan ota-ona shakllarning ko‘rsatkichlari doirasida namoyon bo‘ldi.

T-5/8 tizmasi onalik sifatida qatnashgan kombinatsiyalarda tola chiqimi 34.8-36.0% (resiprok kombinatsiyalarda 34,4-35,3%) ni, belgining o‘zgaruvchanligi esa 4.06-5.53% ni tashkil qildi. Bu kombinatsiyalarning o‘simliklari variatsion qatorning deyarli barcha sinflarida tarqalgan bo‘lib, 40.0-41.0% tola chiqimiga ega bo‘lgan o‘simliklar ham ajralib chiqdi.

F₂ o'simliklarida tola chiqimini o'zgaruvchanligi va irsiylanish ko'rsatkichi, %

T/r	Ota-ona shakl va F ₂ o'simliklar	n	Sinflar oralig'i 1,0%											M±m	σ	V%	h ²
			30,0-30,9	31,0-31,9	32,0-32,9	33,0-33,9	34,0-34,9	35,0-35,9	36,0-36,9	37,0-37,9	38,0-38,9	39,0-39,9	40,0-40,9				
1.	L-001	20			2	8	6	3	1					34.1±0.23	1.04	3.04	
2.	T-5/8	20					3	8	8	4				35.8±0.18	0.81	2.27	
3.	T-21/24	20				3	6	6	2	2	1			35.3±0.31	1.38	3.92	
4.	T-25/27	20				5	6	6	3					34.8±0.23	1.04	2.98	
5.	T-26	20			1	5	6	6	2					34.6±0.24	1.08	3.14	
6.	L-001 x T-5/8	125	3	7	17	25	29	19	13	7	5			34.4±0.16	1.83	5.33	0.18
7.	T-5/8 x L-001	111		1	2	6	14	26	38	14	8	2		36.0±0.14	1.46	4.06	0.15
8.	L-001 x T-21/24	116		5	8	15	16	23	20	15	12		2	35.5±0.18	2.01	5.67	0.32
9.	T-21/24 x L-001	118		1	2	6	10	24	49	18	8			36.1±0.12	1.34	3.71	0.07
10.	L-001 x T-25/27	118		10	22	38	26	11	8	3				33.8±0.13	1.42	4.21	0.05
11.	T-25/27 x L-001	110		1	5	8	19	39	22	10	6			35.5±0.14	1.45	4.07	0.03
12.	L-001 x T-26	120	4	7	19	28	28	23	5	6				34.0±0.15	1.60	4.70	0.26
13.	T-26 x L-001	133	1	1	4	5	19	60	29	14				35.5±0.11	1.23	3.47	0.11
14.	T-5/8 x T-21/24	145		3	11	17	26	34	22	15	12		5	35.5±0.16	1.96	5.53	0.34
15.	T-21/24 x T-5/8	134			12	13	45	35	12	8	5	2	2	35.1±0.14	1.65	4.69	0.29
16.	T-5/8 x T-25/27	131			8	11	19	27	25	20	14	4	3	36.0±0.16	1.89	5.25	0.35
17.	T-25/27 x T-5/8	152			11	21	25	47	25	16	7			35.3±0.12	1.54	4.35	0.16
18.	T-5/8 x T-26	124			11	24	41	24	11	8	5			34.8±0.13	1.49	4.27	0.23
19.	T-26 x T-5/8	119			9	15	36	30	13	9	7			35.1±0.14	1.52	4.35	0.15
20.	T-21/24x T-25/27	121		5	10	23	40	22	11	7	3			34.6±0.14	1.53	4.43	0.17
21.	T-25/27xT-21/24	128		9	10	21	31	28	14	7	5	1	2	34.8±0.17	1.88	5.40	0.31
22.	T-21/24 x T-26	115		7	12	23	32	20	12	6	3			34.5±0.15	1.63	4.73	0.20
23.	T-26 x T-21/24	158			32	54	43	11	9	5	2		2	34.1±0.12	1.51	4.44	-0.09
24.	T-25/27 x T-26	136		9	26	36	28	17	11	7	2			34.1±0.14	1.63	4.79	0.17
25.	T-26 x T-25/27	122		8	18	33	24	20	14	5				34.2±0.14	1.55	4.53	0.16

T-21/24 tizmasi onalik sifatida chatishtirilgan kombinatsiyalarda tola chiqimi 34.5-36.1% (resiprok kombinatsiyalar bo'yicha 34.1-35.5%) ekanligi aniqlandi. Belgining o'zgaruvchanligi 3.71-4.73% ni tashkil qildi.

T-25/27 tizmasi onalik sifatida qatnashgan kombinatsiyalarda tola chiqimi 34.1-35.5% (resiprok kombinatsiyalar bo'yicha 33.8-36.0%) ni tashkil qildi. Bu kombinatsiyalar bo'yicha o'zgaruvchanlik koeffitsienti 4.21-5.25% ga teng bo'lib, o'simliklarning asosiy qismi variatsion qatorning o'rta sinflarida joylashdi. T-26 tizmasi onalik sifatida qatnashgan kombinatsiyalarda tola chiqimi 34.1-35.5% (resiprok kombinatsiyalar bo'yicha 34.1-34.8%) ni tashkil qildi. Bu duragaylarda belgining o'zgaruvchanligi 3.47-4.53% ga teng bo'lib, o'simliklar variatsion qatorning asosan 33.0-37.0% lik oraliqlarida joylashdi. Belgining irsiyatga uzatilish koeffitsienti -0,09 dan 0,35 gacha

bo'ldi. Tola chiqimi belgisining irsiylanishida boshlang'ich tizmalarining ona yoki ota sifatida ishtirok etishida farqlanish, ya'ni resiprok farqlanish kuzatilmadi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, ikkinchi avlod duragaylarida tola chiqimi belgisining bunday irsiylanishi bizningcha, ota-ona namunalarida bu belgining yuzaga kelishini boshqaruvchi genlarning allel xolatlari bilan kam farqlanishi, ularning o'rtacha ko'rsatkichlarini bir biriga juda yaqin bo'lganligi bilan izohlash mumkin. Shuning bilan bir qatorda ikkinchi avlod duragay kombinatsiyalarida bu belgining irsiylanishi, o'rtacha ko'rsatkichlari nisbatan yuqori bo'lgan ota-ona tizmalar tomon og'gan holda kechganligini ta'kidlab o'tishimiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. Abzalov M.F. *Gossypium hirsutum L. g'ozada genlarning o'zaro ta'siri.*-Toshkent: Fan, 2010. -141 b.
2. Axmedov OA, X. M., & Matyakubova, E. U. (2022). *G. arboreum L. and G. herbaceum L. types: history of research, now and in the future.* Journal of Pharmaceutical Negative Results, 445-450.
3. Korenev G.V., Podgorniy P.I. *Rasteniyevodstvo s osnovami seleksii i semenovodstva.* M.: Agropromizdat, 1990. -574 s.
4. Xalikova, M. B., Asqarova, Z. O., Matyakubova, E. U., Sorieva, S. E., & Karshiev, Sh. B. (2023). *rezultaty izucheniya priznakov ustoychivosti xlopchatnika k sosuchim vreditelyam.* Science and innovation, 2(Special Issue 6), 654-658.
5. Xalikova, M. B., Nurmatov, A., & Raxmonova, R. B. (2023). *G. hirsutum L. turi duragaylarida tola rangi belgisining irsiylanishi.* Science and innovation, 2(Special Issue 6), 607-610.

MASOFAVIY TA'LIMDA "BIGBLUEBUTTON" DASTURIDAN FOYDALANISH

¹Abdusamatov Samandar., ²Abdusamatova Diyora., ²Fozilova Madinabonu

¹AndDU Ta'lim sifatini nazorat qilish bo'limi bosh mutaxassisi,
²AndDU talabalari

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 27.05.2024
Qayta qabul : 28.05.2024
Saytda mavjud : 29.05.2024

Muallif (lar)
*Abdusamatov S
Abdusamatova D
Fozilova M

Muallif bilan aloqa
<https://orcid.org/0009-0006-4405-0490>
abdusamatovsamandar1@gmail.com

© Muallif. Abdusamatov S va boshqalar
UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:
<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti
Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Maxfiylik bayonoti
Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotatsiya:

Ushbu maqolada masofaviy ta'limda axborot texnologiyalarining o'quvchilarga bilim berishda integratsiya masalalari hususida mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar:

BigBlueButton, Javascript, Java, Scala

Абстрактный:

В данной статье рассматриваются вопросы интеграции информационных технологий в предоставление знаний студентам при дистанционном обучении.

Ключевые слова:

BigBlueButton, Javascript, Java, Scala

Abstract:

This article discusses the issues of integration of information technologies in providing knowledge to students in distance education.

Keywords:

BigBlueButton, Javascript, Java, Scala

XXI asr axborot texnologiyalar asri ekanligi barchamizga ma'lum. Deyarli har bir sohada EHM, IT dan foydalanish oddiy holga aylandi. Rivojlanib borayotgan IT sohasi orqali ko'plab sohalarda yengilliklar vujudga keldi. Jumladan ta'lim sohasida ham. Ta'lim tizimida IT dan foydalanish orqali matematik hisob kitoblarni sodda holda hisoblash, fizik jarayonlarni kompyuterda modellashtirish, elektron kutubxonalar yaratish kabi qulayliklarga erishish mumkin.

IT ayniqsa karantin davrida ta'lim tizimida katta hajmdagi ishlarni, darslarni, jarayonlarni tashkillashtirishda bevosita ishtirok etib kelmoqda. Butun jahon global ofatlaridan biri bo'lgan COVID-19 bizni mamlakatimizni ham chetlab o'tgani yo'q. U olamshumul bo'ron butun dunyoni qamrab olib ta'sir ko'rsatmagan javhasi qolmadi. Butun dunyo ta'lim tizimiga ta'sir qildi. Insoniyat bugungi kundagi rivojlanishlarga bundan bir necha asr oldin ham erishishi mumkin edi. Faqat jaholat va urush ular keltirib chiqaradigan yuqumli kasalliklar nafaqat ilm olishga shu bilan birga munosib hayot tarziga rga bo'lishga ta'sir qilib kelgan.

Bugungi kunda ta'lim tizimi yana bir bor sinovni boshdan kechirmoqda. Butun jahonda oliy va o'rta ta'lim masofaviy tashkil etila boshladi. O'quvchilarni o'qitishda yangicha yondashish talab etilayotgan bu davrda hammamiz koronavirusga qarshi kurashmoqdamiz. Konfutsiy ta'kidlaganidek: "O'zgarishlardan qo'rqmanglar ular ayni vaqtida keladi" deganlar. Bugungi masofaviy darslar aslida bor, lekin ular zarurati ikkinchi darajada edi. Bugungi ko'rinayotgan kamchiliklar bizga bir saboq bo'lib tajriba orttirishimizga zamin bo'lmoqda.

BigBlueButton – bu dastur ko'plab videokonferensiyalar, yig'ilishlar, mitinglar

hamda o'quv jarayonlarini boshqarish uchun ishlab chiqarilgan dastur hisoblanadi. 2020 yil 19-oktabrdan boshlab keng ommaga taqdim etilgan. Ushbu dastur Java, Scala, Javascript hamda React kabi dasturlash tillarida yozilgan. Bigbluebutton dasturini afzallik tarafi shundan iboratki dars o'tib borayotgan ma'ruzachiga talabalar bilan bog'lanishga qiyinchilik va muammo tug'dirmaydi va darsga umuman halaqit bermaydi. Yana bir afzalligi barchamizga ma'lumki O'zbekiston Respublikasining ko'plab joylarida internet sifati juda yomon ushbu dastur past darajadagi internet tezligi bilan ham bemalol uzilishsiz ishlatishimiz mumkin. Shu bilanbirga shuni ham ta'kidlab o'tish kerakki, ushbu ilovada trafik hajmi ham katta emas.

Xulosa. BigBlueButton dasturidan masofaviy ta'limda foydalanish anchagina yaxshi natijalar berishi mumkin. O'qituvchi darslarni platforma, veb-sayt va turli xil ijtimoiy tarmoqlarga joylashtirib cheklanmagan miqdorda talabalarga dars o'tish imkonini yaratadi. BigBlueButton dasturidan nafaqatq masofaviy ta'limda boshqa tadbirkorlik, sanoat va boshqa sohalarda ham foydalanish mumkin.

Videokonferensiyalar orqali darslarni koronavirus pandemiyasini batamom yengganimizdan keyin ham davom ettirishimiz mumkin, chunki talabalar brogan sari axborot texnologiyalari olamiga chuqur kirib bormoqda. Hozirda hayotimizni internet, kompyuter, telefon va ijtimoiy tarmoqlarsiz tasavvur qila olmaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. Google.com qidiruv tizimi.
2. Wikipedia.org qidiruv tizimi.

NOK ZARARKURANDALARI VA ULARGA QARSHI KURASH CHORALARI

Axmedov Anvar Tursunboyevich., Zokirov Odiljon Kozimovich

Andijon davlat universiteti

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 03.05.2024
Qayta qabul : 22.05.2024
Saytda mavjud : 31.05.2024

Muallif (lar)

A.T.Axmedov
O.K.Zokirov

Muallif bilan aloqa

<https://orcid.org/0009-0000-6651-2429>

anvarjonahmedov1982@gmail.com

© Muallif. A.T.Axmedov va boshqalar
UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:

<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotatsiya: So'nggi 20 yil ichida hasharotlarning zarari va nazorat qilish xarajatlari sezilarli darajada oshdi. Hozirda nok yetishtiruvchilar har yili insektsidlariga 14 million dollar sarflaydi. Zararkunandalarga qarshi kurash bilan bog'liq xarajatlarning oshishi, shu jumladan pestitsidlariga chidamliligini oshirish, zararkunandalarga qarshi kurash imkoniyatlarini kamaytirish va kimyoviy xarajatlarning oshishi nok ishlab chiqarishni yanada qiyinlashtirdi. Integratsiyalashgan kasalliklarni boshqarish dasturining maqsadi kasalliklarni boshqarish xarajatlarini minimallashtirgan holda, yildan-yilga kasalliklarni nazorat qilishning tijorat uchun maqbul darajasini ta'minlashdan iborat. Har bir mevali bog' uchun barcha mavjud nazorat taktikalarini birlashtiradigan dastur ishlab chiqilishi kerak. Kasallikni to'g'ri aniqlash kasallikni boshqarish bo'yicha aqli qarorlar qabul qilishda juda muhimdir. Vaholanki *Cacopsylla pyricola* nokning eng muammoli hasharot zararkunandasi, *Codling kuya esa olma va nokning jiddiy zararkunandasi* hisoblanadi. To'g'ri identifikatsiya qilish to'g'ri boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun juda muhimdir. Biz Respublikamizning nok o'sadigan hududlarida kimyoviy, biologik va madaniy operatsiyalar orqali bu hasharotlar va zararkunandalarga qarshi kurashishning eng samarali strategiyalarini muhokama qildik. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi nok ekinlarining zararkunandalarini erta aniqlashdir.

Kalit so'zlar: *Cacopsylla pyricola*, zararkunandalar, *Codling*, nok, kimyoviy.

Abstract: The primary insect and mite pests of pear are codling moth, pear psylla, mites and borer. Over the last 20 years, insect damage and the cost of control have risen substantially. Pear growers currently spend as much as \$14 million annually on insecticides. Increasing costs associated with pest control including increased pesticide resistance, reduced pest management options and increased chemical costs have made pear production more challenging. The objective of an integrated disease management program is to provide a commercially acceptable level of disease control from year to year while minimizing the cost of disease management. For each orchard, a program needs to be developed that integrates all available control tactics. Accurate disease identification is critical in making smart disease management decisions. While *Cacopsylla pyricola* is the most troublesome insect pest of pears and Codling moth is a serious pest of apples and pears. It is important for growers to recognize all stages of these insects and mites that attack pears. Proper identification is critical to making the correct management decisions. We have discussed most effective strategies to control these insect and pest through chemical, biological and cultural operations in pear growing regions in Republic. The main objective of this review article is earlier pest identification of pear crops.

Key words: *Cacopsylla pyricola*, pests, Codling, pear, chemical.

Аннотация: Основными насекомыми и клещами-вредителями груши являются плодовая жук, грушевая листовёртка, клещи и сверлоточка. За последние 20 лет ущерб от насекомых и стоимость борьбы с ними существенно возросли. Производители груш в настоящее время тратят до 14 миллионов

долларов в год на инсектициды. Увеличение затрат, связанных с борьбой с вредителями, включая повышение устойчивости к пестицидам, сокращение возможностей борьбы с вредителями и увеличение затрат на химикаты, сделало производство груш более сложным. Целью комплексной программы борьбы с болезнями является обеспечение коммерчески приемлемого уровня борьбы с болезнями из года в год, минимизируя при этом затраты на борьбу с болезнями. Для каждого сада необходимо разработать программу, объединяющую все доступные тактики борьбы. Точная идентификация заболеваний имеет решающее значение для принятия разумных решений по управлению заболеваниями. *Cacopsyllapyricola* является наиболее опасным насекомым-вредителем груш, а плодовая жук является серьезным вредителем яблонь и груш. Для производителей важно распознавать все стадии развития этих насекомых и клещей, поражающих груши. Правильная идентификация имеет решающее значение для принятия правильных управленческих решений. Мы обсудили наиболее эффективные стратегии борьбы с этими насекомыми и вредителями с помощью химических, биологических и культурных мероприятий в регионах выращивания груш в Республике. Основной целью данной обзорной статьи является более раннее выявление вредителей посевов груши.

Ключевые слова: *Cacopsylla piricola*, вредители, плодоносящая ягода, груша, хим.

KIRISH

Nok, nashvati, olmurut (lotincha: *Pyrus*) — Atirguldoshlar (*Rosaceae*) oilasiga mansub mevali va manzarali daraxt va butalar turi.

Nok bizlarga tarixgacha bo'lgan davrda yetib kelgan. Uning vatani aniq o'rnatilmagan. Yetishtirilgan nok Qadimgi Yunonistondan kelib chiqqan (er. old. 1000-yil oldin).

Yevropada nok yovvoyi ko'rinishda taxminan 60° shahri k.da tarqalgan. Arealning shimoliy chegarasida - siyrak.

2006-yilda sovuqqa chidamli navlarini muvaffaqiyatli seleksiya qilish natijasida nok Ural va G'arbiy Sibirda 55° shahri k.gacha joylashgan bog' maydonlarida samarali o'stirilmoqda.

Noklarning madaniy navlarining kelib chiqishi bir qator ko'rinishlarining, qisman, *Pyrus achras* Gärtn., *Pyrus persica* Pers., *Pyrus cordata* Desv., *Pyrus elaeagnifolia* Pall.larning gibridlanishi bilan bog'liq deb taxmin qilmoqdalar. Noklar qadimgi Forsiya, Yunoniston va Rim imperiyasida etishtirilgan.

Hozirgi vaqtda noklarning mingta navi bor.

Xitoy nok yetishtirish bo'yicha dunyoda yetakchi davlat bo'lib, 2013-yilda 17,3 million tonna nok yetishtirgan.

Qo'shma Shtatlar nok yetishtirish bo'yicha ikkinchi o'rinda turadi va shu davrda 0,795 million metrik tonnani qayd etdi.[20]. Nok yetishtiruvchi boshqa mamlakatlar qatoriga Italiya, Argentina va Turkiya kiradi. BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, 2013 yilda jami jahon ishlab chiqarishi 25 million tonnadan ortiqni tashkil etdi. Hindiston ishlab chiqarish 2017 yilda 306 metrik tonnani tashkil etgan

Nokning foydali xususiyatlari

Qadimgi Gretsiyada noklarni «xudolar inoyati» deb atashgan. Bu sersuv mevalar juda foydali bo'lib, ular quyidagi kasalliklarda juda foydalidir:

- nok o'zida fruktozani saqlashi sabab ham uni oshqozon osti bezi kasalliklarida iste'mol qilish tavsiya qilinadi;

- nok o'zida kaliy moddasini saqlashi sabab yurakka ham yaxshi ta'sir o'tkazadi, yurak ritmini me'yorlashtiradi;

- nokdagi aminokislotalar stressga qarshi kurashishda yordam berib, organizmni mustahkamlaydi, viruslardan himoya qiladi;

- noklar ovqat hazm bo'lishi va moddalar almashinuvi jarayonini yaxshilaydi;

- kuch-quvvat bag'ishlab, charchoq va zo'riqishlardan xalos bo'lishga yordam beradi;

- foliy kislotasini saqlashi sabab ham, homilador ayollarga juda foydalidir.

Nokning zararli tomonlari nimada

Nokda ko'p kislota va biriktiruvchi to'qimalar mavjudligi sabab ham ba'zi bir insonlarga iste'mol qilish tavsiya qilinmaydi. Ularning hazm bo'lishi qiyinligi sabab ham ularni quyidagi holatlarda bir kunda faqat 1-2 dona iste'mol qilishga ruxsat etiladi:

- Oshqozon-ichak kasalliklarida;

- Ovqat yeb bo'lgandan so'ng 2-3 soatdan keyin;

- Suv yoki sut ichib bo'lgandan ancha keyinroq.

Oshqozon yarasidan aziyat chekuvchilarga nokni och qoringa iste'mol qilish tavsiya etilmaydi.

MUXOKAMA

Mamlakatimizning tabiiy iqlim sharoitlari bog'dorchilik rivojlantirish, ulardan yuqori sifatli va mo'1 hosil olish uchun g'oyat qulay. Yetishtirilayotgan bu mahsulotlar o'zining vitaminlarga boyligi, shiraliligi va to'yimliliigi bilan inson salomatligi uchun qimmatbaho hisoblanadi. Bog'lardan mo'1 va sifatli mahsulot olish uchun ularning asosiy zararkunandalari, kasalliklari va begona o'tlarga qarshi kurash ishlarini doimiy ravishda o'tkazish zarur bo'ladi.

Olmadan keyin eng ko'p tarqalgan meva ekini nok bo'lib, mevasining mazaligi bilan qadrlanadi. Nok mevalari yangiligicha iste'mol qilinadi, qoqi, konserva, so'qat, povidlo, murabbo, sharbat, vino, bekmes (nok asali) tayyorlanadi. O'zbekistonda yetishtiriladigan nok tarkibida 10,8-12,7 % gacha shakar, 0,13-0,30 % kislotalar, 0,35 % ga yaqin pektin va 0,31 % kul bor. O'zbekistonning iqlim sharoiti nok uchun unchalik qulay emas, lekin shunga karamasdan bizda qurg'oqchilikka, issiqqa, kasallik va zararkunandalarga chidamli mahalliy navlari mavjud.

Nokning Evropa navlari shox-shabbasi siyrak, ixcham, ko'pincha piramida shaklida, novdalari yuqoriga tik o'sgan bo'lib, yo'g'on shoxlarida hosil novdalari zich joylashgan, ularda barglar hamda hosil organlari juda ko'pligi bilan harakterlanadi. Nok ayrim maxalliy navlari bir tup daraxtdan 1000-1400 kilogrammgacha hosil berishi mumkin. Bog'larning asosiy zararkunandalariga qarshi kurash choralari o'z vaqtida o'tkazilmagan hollarda o'rtacha 35-40% va undan ko'p hosil yo'qotiladi hamda mahsulot sifati pasayadi.

O'zbekiston sharoitida nokzorlarga ko'plab zararkunanda xashorotlar zarar yetkazadi. Nok kanasi va nok shira biti shular jumlasidandir. Shuning uchun ularga qarshi

kurashish dolzarb muammolardan xisoblanadi. Shish qo'zg'atuvchi nok kanasi — Eriophyes pyri Pagst. To'rt oyoqli kanalarning Eriophyidae oilasiga mansub. Nok kanasi, nok barglarida ba'zan juda ko'payib, barglarning, qisman mevalarning talaygina qismini nobud qiladi va daraxtlarni majmag'il qilib qo'yadi. Nok kanasi Osiyo, Yevropa va Amerikada keng tarqalgan. Nok kanasi juda mayda bo'lib, oddiy ko'zga ko'rinmaydi. Kana tanasi cho'ziq, chuvalchangsimon, qornida ko'ndalang egatlar, orqa tomonida do'mboqchalar bor; rostrum (tumshug'i) kalta; oyoqlari faqat ikki juft; kattaligi 230 mikronga boradi. Nok daraxtlarida zararkunanda borligi daraxtdagi xarakterli o'zgarishlardan bilinadi. Nok kanasi yetuk zot shaklida kurtaklar yonida yoki po'stlog'i ostida to'planib qishlab chiqadi. Mart aprel oylarida havo harorati 10° C dan oshganda chiqib oziqlana boshlaydi.

Yangi una boshlagan kurtak barglarini so'rishi natijasida barglarning yuqori tomoni qavarib, ostki tomonida 2–3 mm li gall (shish) hosil bo'ladi. Shishlarning ichi kovak bo'lib, bargning ichki tomonidagi kichkina yumaloq teshik yordamida tashqariga tutashadi. Kanalar gallning ichida oziqlanib ko'payadi. Kelgusida mayda gallar qo'shilib, o'ziga xos qora dog'lar hosil qiladi. Nok kanasi mavsumda 4–5 ta bo'g'in berib ko'payadi. Kana populyatsiyasida erkak zotlari kuzga tomon ko'paya boradi va avgustga borib umumiy soniga nisbatan 14–20 % ni tashkil etadi. Shish hosil qiluvchi nok kanasining zarari tufayli daraxt barglari va mevalarining ko'p qismi yetilmasdan to'kilib ketadi. Hosildorlik ba'zan 50 %

gacha kamayib ketishi mumkin [3]. Nok shira biti. Voyaga yetgani va lichinkalari nok kurtaklari, barglari, gullari va ingichka novqalarining shirasini so'rib, daraxtlarni juda ham majmag'al qilib qo'yadi. Qattiq zararlangan barglar qorayib, to'kilib ketadi. Nok shira bitiga qarshi kurash olib borilmasa, iyul boshlaridayoq daraxtlar batamom bargini to'kib yuboradi.

Zararlangan daraxt novdalari qing'ir-qiyshiq, mevasi qattiq, bemaza bo'lib, normal darajada katta bo'lmaydi va ko'pincha shira bitining yopishqoq axlatiga belashadi. Nok shira biti O'rta Osiyoda uchraydi, unga qon-qardosh bo'lgan *Psylla pyricola* Forst. Turi Yevropada tarqalgan, bu tur shimolga va Shimoliy Amerikada ham tarqalgan. Shira biti voyaga yetganda uzunligi 3 mm gacha bo'ladi. Rangi sarg'ish yoki och yashil — qo'ng'ir tusda bo'ladi. Qornida ko'ndalang qora yo'llari bor. Shira bitining qanotlari tiniq bo'lib, orqadagi chekkasida qoramtir dog'i bor; orqa qanotlari oldingilariga qaraganda kaltaroq. Shira bitining urg'ochisi erkagidan biroz katta.

Erkaklarida qorin segmentlarining pastki tomonida ikkitadan, ko'ndalang qoramtir yo'l o'tadi, urg'ochisida esa ikkitadan yumaloqqoramtir dog'I bo'ladi. Urg'ochilarining qorin uchi pastga osilib, erkaginiki esa birmuncha yuqoriga ko'tarilib turadi. Qishlayotgan shira bitlari yozgi shira bitlaridan bir oz yirik va qoramtir bo'ladi. Tuxumlari mayda, oq bo'lib, oddiy ko'zga arang ko'rinadi; lichinkalari tuxumdan chiqishdan oldin sarg'ish tusga kiradi. Tuxumning bir uchi kengaygach, kichik poyachasi bo'lib, shu bilan shoxga yopishadi; tuxumning ikkinchi tomoni uchli bo'lib, xivchin shaklidagi maxsus ortig'i bor. Lichinkasi qanotsiz, sariq, ba'zan yashil, yapaloq bo'ladi.

Kattaroq yoshdagi lichinkasi birmuncha yirikligi va qanot boshlang'ichi borligi bilan farq qiladi. Shira biti voyaga yetganda nok daraxtlarining shoxlarida va qisman tanasidagi po'stloq po'stlari ostida qishlaydi.

Daraxt kurtak ochishidan sal oldin shira bitlari juftlashadi va tuxum qo'ya boshlaydi. Tuxumni shoxlarning uchiga va kurtaklar yaqiniga qo'yadi. Hashoratning birinchi bo'g'ini bo'rtgan kurtaklar, yozilgan burklar va ayniqsa, gul kosachalarining shirasini so'radi. Zararkunanda tez rivojlanadi: aprelning oxiri-mayning boshlarida yangi bo'g'inning qanotli shira bitlari paydo bo'ladi. O'rta Osiyoda shira biti yoz davomida 4–5 ta bo'g'in beradi [4]. Birinchi bo'g'inning qanotli shira bitlari paydo bo'ladigan vaqtgacha qishlab chiqqan yirikroq va qoramtir shira bitlari obud bo'ladi. Yozgi bo'ginlarning urg'ochilari qanot chiqargandan 3–8 kun keimbarg ustki tomonining asosan tomirlari bo'ylab tuxum qo'yadi. Urg'ochi shira biti umrida 300–480 ta tuxum qo'yadi.

Voyaga yetgan shira biti taxminan 2–3 oy yashaydi, shning uchun yozda har xil bo'g'inarning shira bitlari uchraydi. Voyaga yetgan shira bitlari doimo bir joydan ikkinchi joyga uchin yuradi, lichinkalari esa kam harakat qiladi. Birinchi bo'g'indan boshqa bo'g'inlarning lichinkalarijuda ko'p suyuq, yopishqoq shirali axlat chiqaradi, bu hashoratning shira biti degan nomi ham shundan olingan. Yoz ohirlarida shira bitlari ayniqsa ko'p axlat chiqaradi.

Bu axlat barglardan oqin tushib, daraxt shoxlari, tanasi va mevalarini iflos

qiladi; axlat tekkan mevalarda och qo'ng'ir dog'lar bo'ladi. Voyaga yetgan shira bitlari yozda ham, kuzda ham daraxtdan daraxtga o'taveradi, shu bilan birga ular kuzda ko'plashib qishlaydi. Nok daraxtlarni zararkunandalardan ximoya qilishning o'ziga xos nozik tomonlari bor, chunki mevalarning, ayniqsa ertapishar navlarda zararkunandalarga qarshi uzluksiz insektisidlarni ishlatib bo'lmaydi, ikkinchidan zararkunandalarga qarshi kurash choralari olib borilayotganda faqat birgina zararkunandani xisobga olmasdan balki kompleks zararkunandalarga qarshi ishlov berishi lozim [5].

NATIJALAR

Nok daraxtlarini zararkunandalardan himoya qilishning o'ziga xos nozik tomonlari bor, chunki mevalarning, ayniqsa ertapishar navlarida zararkunandalarga qarshi uzluksiz insektisidlarni qo'llab bo'lmaydi. O'zbekiston sharoitida nokzorlarga nok kanasi va nok shira bitlari katta zarar keltiradi. Nokning kalmaraz (qo'tir, parsha) kasalligi nokda dunyoning barcha mamlakatlarida, jumladan Markaziy Osiyo davlatlarida ham tarqalgan, O'zbekistonda barcha viloyatlarda uchraydi. Kasallik nok daraxtlarining barg, gulkosachabarglari va mevalarini, barg va meva bandlarini, novda va kurtak tangachalarini (qobiqlarini) zararlaydi. Nok mevalari kuchli shikastlanadi, ularning ustida (oldin gul bo'lgan tomonda, keyin yonlarida ham) dog'lar paydo bo'ladi, ular o'sib kattalashadi va qo'shilib, to'qqo'ng'ir yoki qora tusli yaralar hosil qiladi, meva xunuk shakl oladi, chatnab ketadi. Barglarda dog'lar har ikki tomonida paydo bo'ladi, ular qo'ng'ir tusli, dumaloq, eni 5-10 mm. Barg va mevadagi dog'lar ustida konidiyalar faqat yoz oxirlarida, nam obhavo kuzatilganida kam miqdorda hosil bo'ladi. Barg

tomirlari bo'ylab, barg va meva bandlarida hamda yosh novdalarda dog'lar qo'ng'ir, uzunchoq shaklli. Novdalarning zararlangan joylari probkashadi, chatnaydi, ularda konidiyalar hosil bo'lmaydi yoki kam miqdorda kuzatiladi. Bu kasallik bilan madaniy (*Pyrus communis*, *P. serotina*, *P. ussuriensis*) va boshqa nok turlari zararlanadi. Kasallikni *Venturia pirina* askomitset (pirenomitset) zamburug'i qo'zg'atadi; anamorfasi *Fusicladium pyrorum*. Yerga to'kilgan barg va mevalarda zamburug'ning psevdotetsiyalari stroma ichida rivojlanadi.

Psevdotetsiyalar ko'pincha baglarning ostki tomonida, dumaloq shaklli, diametri 100-240 mkm, to'q-qo'ng'ir yoki qora tusli, bargdan tashqariga o'rtasi teshik uchi bilan chiquvchi, uchi atrofida qillari mavjud yoki mavjud emas. Xaltachalari silindr shaklli.

Har bir xaltacha ichida 8 ta askospora mavjud. Askosporalar och-yashil tusli, 2 hujayrali, septadan biroz tortilgan, odatda ustki spora pastkisidan uzunroq. Konidioforalari silindr shaklli, qo'ng'ir yoki zaytun-qo'ng'ir tusli, uzunligi 16,5-18 mkm, eni 4-9 mkm. Konidiyalari (keng)urchuq shaklli, ustida silliq yoki juda mayda bo'rtmachalari bor, 1 kam hollatda 2 hujayrali, pastki qismi kesilgan. Kasallik rivojlanishi, qo'zg'atuvchining qishlashi, nok daraxtini birlamchi va keying zararlashlari va bog'da tarqalish yo'llari olmadagi bilan bir xil. Askosporalar yetilishi va tarqalishi 6-8 hafta davom etadi. O'zbekiston sharoitida zamburug' 1 mavsumda bir necha avlod beradi. Agrotexnik va sanitariya tadbirlari va kimyoviy kurash choralari olmadagi

kalmarazga qarshi ishlatiladiganlari bilan bir xil. Chidamli navlar ekish choralari ko'riladi. Kasallik qo'zg'atuvchisining fiziologik irqlari mavjud bo'lib (hozirgacha Isroilda 5 ta, Angliyada 4 ta irq ajratilgan), nok navlarining ularga chidamliligi har xil. Bartlett, Bere Bosk, Komis, Danjuy, Paxams Triumpf, Spadana Estiva, Vinter Nelis, Lesnaya krasavitsa, Talgarskaya krasavitsa, Lyubimitsa Krappa va ko'p boshqa navlar qattiq shikastlanadi. Nisbatan chidamli navlar qatoriga Kongress, Maslovka Klappa, Bessemyanka, Bergamot, Vassa, Bere Ligelya, Bere Klerjo, Bere Bosk va Bere Bor navlari kiradi. Koskiya navi yuqori chidamlilikga ega.

Un-shudring kasalligi nok o'simligida uchrab, daraxtlarning barg, gulkosachabarglari va mevalarini, barg va meva bandlarini, novda va kurtaklarini zararlaydi. Oldin barglarning oldingi tomonida oq yoki och-kulrang, unsimon g'ubor paydo bo'ladi. Keyinchalik bargning ustki tmonida, g'ubor paydo bo'lgan joylarning qarshisida xlorotik (oqish) dog'lar rivojlanadi. Vaqt o'tishi bilan g'ubor bargning har ikki tarafiga tarqaladi va barglarni butunlay qoplab olish mumkin. Barglar buralib, qayiqsimon, usti g'adir-budur shakl oladi, kichik bo'lib qoladi (kattaligi sog'lom barglarning 1/3 qismiga teng bo'lishi mumkin). Ular yerga tuhib ketadi: avgust oyining o'rtalarida daraxtdagi barglarning yarmi to'kilishi mumkin. Zararlangan novdalar o'sishdan orqada qoladi, usti kumushsimon oqish-kulang g'ubor bilan qoplanadi, bo'g'in oralari kalta bo'lib qoladi. Yoz o'rtalarida barg va novdadagi g'uborlar qo'ng'ir tus oladi, ularning ichia va ustida zamburug' jinsiy bosqichining meva tanachalari-kleystotesiylar rivojlanadi. Zararlangan nok mevalari ustida oq g'ubor paydo bo'ladi, iyun oyida g'ubor yo'qoladi,

unug o'rnida to'rsimon dog'lar va nobud bo'lgan hujayralari qoladi. Meva o'sishi bilan bu dog'lar ham kattalashadi. Yosh o'simliklar ayniqsa kuchli zararlanadi, ko'chatzorlarda kasallik nihollarga katta zarar yetkazad, ularning barcha barglarini zararlaydi va novda o'sishini susaytiradi, novdalar qo'ng'ir tus olib, qurib qoladi, nihollar butunlay qurib qolishi mumkin. Kasallikni *Podospaera ieucotricha* askomitset zamburug'i qo'zg'atadi; anamorfasi *Oidium farinosum*. Kleyatotetsiylar dumaloq yoni biroz noksimon shaklli, diametri 75-96 mkm, to'q-qo'ng'ir tusli, guruhlarda yoki yakka-yakka joylashgan, ustki qismida dasta bo'lib joylashan 3-12 ta o'simtalari bor; ular jigarrang tusli, uchi rangsiz, to'mtoq yoki 1-2 marta diatomik hoxlangan. Xaltachalari dumaloq yoki ellips shaklli, 8 ta sporali. Askosporalari tuxum yoki ellipsoid shaklli. Konidiyalari ellipsoid shaklli, rangsiz, pastki qismi kesilgan, uzun zanjirlar hosil qiladi. Zamburug' asosan tinim davini o'tayotgan zararlangan kurtaklarda mitseliy shaklida qishlaydi. Infeksiyaning bahorgacha saqlanadigan miqdori qish qanchalik sovuq kelgani bilan bog'liq. Qishlagan mitseliy ustida konidiyalar paydo bo'ladi, uar yosh barg, gul va mevalarni zararlashda birlamchi infeksiya manbai bo'lib xizmat qiladi. Zararlangan oganlarda rivojlangan mitseliy va konidiyalar barg, yosh novda va mevalar ikkilamchi va keying zararlanishini va kasallik bog'da tarqalishini ta'minlaydi. Tomchi namlik ichida va yuqori haroratda konidiyalar deyarli o'smaydi. O'agan konidiyaning murtagida fermentlar paydo bo'ladi, ular

o'simlik qobig'ini eritadi va u yerdan murtak o'simlik to'qimasi ichiga kiradi; konidiya murtagi o'simlik epidermis ichida gaustoriylar hosil qiladi. Gaustoriylar to'qimadan ozuqa moddalarni so'radi va ulani barg ustida joylashgan (ekzogen) mitseliyga yetkazadi. O'zbekiston sharoitida un-shudring rivojlanishi bahorda va yozning 1- yarmida kuzatiladi, so'ngra issiq boshlanishi bilan, kasallik rivojlanishi to'xtaydi yoki kamayadi. Un-shudringga qarshi fungitsid (Bayleton 25% n. kuk. , 0, 4kg/ga, Vektra 10% sus. k. , 0, 3 l/ga, Impakt 25% sus. k. , 0, 1 l/ga, OOQ, 0, 5-1, 0%, Saprol 20% em. k. , 1, 0 l/ga, tuyilgan oltingugurt, 15-30 kg/ga va b.) purkashni erta bahorda boshlab, gulkosachabarglar to'kilishigacha har 7 kunda, so'ngra va yoz o'rtasigacha har 12-14 kunda takrorlash lozim. Nokka unshudring faqat olmadan o'tishi taxmin qilinadi. Nokning Danjuy, Lui Bonne navlari unshudringga juda chidamsiz, Barlett, Flemish Byuti va Uinter Nelis navlari chidamli. Umuman bargi tuk bilan qalin qoplangan va usti yaltiroq bargli nok navlari unshudringga chidamlilikni namoyon etadi. Shish qo'zg'atuvchi nok kanasi: Erophyespyri Pogst. Nok kanasi yetuk zot shaklida kurtaklar yonida yki po'stlog'i ostida to'planib-qishlab chiqdi. Mart-aprel oylarida havo harorati 10 dan oshganda chiqib oziqlana boshlaydi. Yangi una boshlagan kurtak barglarini to'kish natijasida barglarning yuqori tomoni qavarib, ostki tomonida 2-3 mm li gall(shish) hosil bo'ladi. Shishlarning ichi kovak bo'lib, bargning ichki

tomonidagi kichkina yumaloq teshik yordamida tashqariga tutashadi. Kanalar gallning ichida oziqlanib ko'payadi. Kelgusida mayda galllar qo'shilib, o'ziga xos qora dog'lar hosil qiladi. Nok kanasi mavsumda 4-5 ta bo'g'in berib ko'payadi. Shish hosil qiluvchi nok kanasi tufayli daraxt barglari va mevalarning ko'p qisimiyetilmadan to'kilib ketadi. hosildorlik ba'zan 50% gacha kamayib ketishi mumkin.

Nok kanasi Osiyo, Yevropa va Amerikada keng tarqalgan. Nok kanasi juda mayda bo'lib, oddiy ko'zga ko'rinmaydi. Kana tanasi cho'ziq, chuvalchangsimon, qornida ko'ndalang egatlar, orqa tomonida do'mboqchalar bor. Rostrum (tumshug'i) katta, oyoqlari faqat 2 juft, kattaligi 230 mikronga boradi. Kanalar (Acorina)- o'rgimchaksimonlar sinfiga mansub. Tanasi 2 qism: og'iz apparati joylashgan oldingigiyotosoma va oyoqlar joylashgan oqa qismi-diosomadan iborat. Barchasi ayrim jinsli, ko'ochiligi tuxum qo'yib ko'payadi. Oziqlanishiga ko'ra: o'simlikxo'r, yirtqich, parazit guruhlarga bo'linadi. Nok shira burgasiga qarshi erta bahorda sepimetrin 25% em. h(10 l suvga 20 g) purkaladi. Ushbu preparatlar bo'maganda tamaki qaynatmasidan foydalanish mumkin. Meva kanasiga qarshi Perfekta 17, 5% sus. k (10 sotixga 15-20ml) purkaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Reference List)

1. Bog', tokzor va dala ekinlarining zararkunanda ksalliklari, hamda, ularga qarshi kurash usullari.
2. uz. wikipedia. org/wiki/Nok.
3. zira. uz/uz/2018/09/19/nok to'g'risida qiziqarli ma'lumotlar.
4. moluch. ru/archive/328/73612
5. navagro. uz
6. uz. wikipedia. org/wiki/Kanalar.

**JAHON SAVDO TASHKILOTI MAMLAKATLAR O'RTASIDAGI
SAVDO QOIDALARI**

Kamoliddinov Sherzodbek Latifjon o'g'li

*Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti Agrobiznes va
investitsion faoliyat ta'lim yo'nalishi 3-bosqich 67-guruh talabasi*

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilining: 30.05.2024
Qayta qabul : 30.05.2024
Saytda mavjud : 31.05.2024

Muallif (lar)

***Kamoliddinov SH.L**

Muallif bilan aloqa
<https://orcid.org/0009-0001-7859-094X>

sherzodbekamoliddinov071@gmail.com

© Muallif. Kamoliddinov SH.L
UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:
<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti
Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

ANOTATSIYA:

Jahon savdo tashkiloti uning tuzilmasi va maqsad vazifalari nimalardan iborat uning tashkiliy tuzilma haqida fikrlarimiz bilan tanishtiramiz.

ABSTRACT:

We will introduce our thoughts about the organizational structure of the World Trade Organization, what are its structure and objectives.

АННОТАЦИЯ:

Мы поделимся своими мыслями об организационной структуре Всемирной торговой организации, каковы ее структура и цели.

KALIT SO'ZI:

Jahon savdo tashkiloti, shartnomalar, marrakesh kelishuvi, xalqaro valyuta jamg'armasi.

KEY WORD:

World Trade Organization, contracts, Marrakesh Agreement, International Monetary Fund.

КЛЮЧЕВОЕ СЛОВО:

Всемирная торговая организация, контракты, Марракешское соглашение, Международный валютный фонд.

Jahon Savdo Tashkiloti (JST) xalqaro global tashkilot bo'lib, mamlakatlar o'rtasidagi savdo qoidalari bilan shug'ullanadi. Ushbu tashkilot 1994-yil 15-aprelda Marrakesh shahrida ko'p tomonlama savdo muzokaralarining Urugvay raundi yakunida imzolangan JSTni ta'sis etish to'g'risidagi bitim ("Marrakesh kelishuvi") orqali tashkil etilgan. Jahon Savdo Tashkilotining maqsadi butun dunyo bo'ylab savdolarni iloji boricha silliq, bashorat qilinadigan va imkon qadar erkin olib borishini ta'minlashdan iborat bo'lib, uning asosiy maqsadi barcha a'zolarga savdodan turmush darajasini oshirish, ish o'rinlarini yaratish vositasi sifatida foydalanishda yordam berishdir. va xalqaro hamjamiyat hayotini yaxshilash. Bu erda JSTning mavjudligi ko'plab rollarga ega, xususan:

1.Savdo qoidalarining global tizimidan foydalanish;

2.Savdo shartnomalari bo'yicha muzokaralar olib borish uchun forum sifatida faoliyat yuritish;

3.Uning a'zolari o'rtasidagi savdo nizolarini hal qilish;

4.Rivojlanayotgan mamlakatlar ehtiyojlarini qo'llab-quvvatlash.

JAHON SAVDO

TASHKILOTNING VAZIFALARI

JST xalqaro tashkilot sifatida jahon savdo masalalarini tartibga solishda muhim rol o'ynaydi va bir qator adolatli va shaffof ko'p tomonlama savdo bitimlari orqali milliy farovonlikni yaratish maqsadida tashkil etilgan bo'lib, barcha rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarning manfaatlarini himoya qiladi. Eng kam rivojlanayotgan mamlakatlar (LDC). Marrakesh kelishuvining III moddasiga muvofiq u quyidagilarga xizmat qiladi:

Marrakesh kelishuvi va ko'p tomonlama savdo bitimlari bo'yicha amalga oshirilishi, ma'muriyati va ekspluatatsiyasi hamda maqsadlariga erishishga ko'maklashish, shuningdek, tegishli ko'p tomonlama savdo bitimlarini amalga oshirish,

boshqarish va ishlatish uchun zarur bo'lgan asosni ta'minlash.

A'zolar o'rtasida Marrakesh kelishuvi ilovalaridagi kelishuvlarga oid masalalar bo'yicha ko'p tomonlama savdo munosabatlari bo'yicha muzokaralar olib borish uchun forumni ta'minlash. JSTning o'zi ham a'zolar o'rtasida ko'p tomonlama savdo munosabatlari bo'yicha keyingi muzokaralar uchun forum va Vazirlar konferentsiyasi qaroriga binoan muzokaralar natijalarini amalga oshirish uchun asos yaratishi mumkin.

Marrakesh kelishuvining 2- ilovasida keltirilgan nizolarni hal qilishni tartibga soluvchi qoidalar va tartiblar to'g'risidagi tushunchani boshqaring.

Marrakesh kelishuvining 3- ilovasida ko'zda tutilgan Savdo siyosatini ko'rib chiqish mexanizmini boshqaring.

Xalqaro valyuta jamg'armasi, Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki va unga qarashli idoralar bilan hamkorlik qilish.

Ushbu davrda JST funktsiyalarini soddalashtirish uchun JST quyidagilarga majburdir:

JST savdo bitimlarini boshqaring.

Savdo muzokaralari uchun forumni jihozlash.

Xalqaro savdo nizolarini hal qilish.

Har bir a'zoning milliy savdo siyosatini kuzatish.

Rivojlanayotgan mamlakatlarga texnik yordam va ta'lim berish

Boshqa ko'plab xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish.

3. JST tomonidan savdo tizimining tamoyillari

1)Eng ko'p yordam ko'rsatadigan millat (MFN): Boshqa odamlarga teng munosabatda bo'lish (GATT 1947 1-modda; GATS 2-modda; 4-modda TRIPs)

Ushbu tamoyilga ko'ra, har qanday davlat o'z savdo sheriklari o'rtasida

kamsitish taqiqlanadi. Agar biror davlat kimgadir alohida imtiyoz bersa (masalan: tegishli mahsulotlardan biri uchun pastroq bojxona to'lovi stavkasi), bu davlat boshqa barcha JST a'zolariga ham xuddi shunday berish aktini qo'llashi kerak.

2) Milliy muomala: chet elliklar va mahalliy aholiga teng munosabatda bo'lish (GATT 1947 ning 3-moddasi; GATSning 17-moddasi; 3-modda TRIPs)

Ushbu tamoyilga ko'ra, import qilinadigan va mahalliy ishlab chiqarilgan tovarlarga, hech bo'lmaganda, chet el tovarlari bozorga kirganidan keyin teng munosabatda bo'lish kerak. Bu xorijiy va mahalliy xizmatlarga, shuningdek, xorijiy va mahalliy tovar belgilariga, mualliflik huquqi va patentlarga ham taalluqlidir.

Eslatib o'tamiz, "Milliy muomala" tamoyili mahsulot, xizmat yoki intellektual mulk ob'ektlari bozorga kirgandan so'ng amal qiladi. Demak, mahalliy ishlab chiqarilgan mahsulotlarga ekvivalent soliq undirilmaganidan qat'i nazar, import uchun bojxona to'lovlari printsipling buzilishi hisoblanmaydi.

Fikr-mulohaza

Yon panellar

Tarix

Saqlab olingan

ERKIN SAVDO: ASTA-SEKIN, MUZOKARALAR ORQALI

Savdoni rag'batlantirishning eng aniq vositalaridan biri savdo to'siqlarini, shu jumladan bojxona to'lovlarini (yoki tariflarni) pasaytirish va miqdorlarni tanlab cheklovchi choralar, jumladan, importni taqiqlash va kvotalardir. Vaqti-vaqti bilan bunday masalalar bo'yicha Tariflar va savdo bo'yicha Bosh kelishuv ("GATT") doirasida muzokaralar olib borilgan. 1980-yillarga kelib, muzokaralar tovarlar bo'yicha tarifsiz to'siqlarni, shuningdek, yangi sohalarni (xizmatlar va intellektual mulk kabi) qamrab olish uchun kengaytirildi. Har holda, bozorlarni ochish foydali bo'lishi mumkin.

Biroq, bu, albatta, tuzatishlarni talab qiladi. Bu erda JST kelishuvlari davlatlarga "progressiv liberallashtirish" orqali bosqichma-bosqich o'zgarishlar kiritish imkonini beradi.

BASHORATLILIK: BOG'LASH VA OSHKORALIK ORQALI

Ba'zida savdo to'sig'ini pasaytirmaslikka va'da berish savdo to'sig'ini pasaytirish kabi muhim bo'lishi mumkin. Ushbu va'da korxonalariga savdo qilishda kelajakdagi imkoniyatlari haqida aniq tasavvur beradi. Barqarorlik va prognozlilik bilan investitsiyalarni yanada rag'batlantirish, ish o'rinlarini samarali tashkil etish va iste'molchilar raqobat afzalliklaridan to'liq bahramand bo'lishlari mumkin - tanlov va arzon narxlar. Ko'p tomonlama savdo tizimi hukumatlar ishbilarmonlik muhitini barqaror va oldindan aytib bo'ladigan qilish uchun harakat qiladigan narsadir.

Bu erda, JSTda, davlatlar tovarlar yoki xizmatlar uchun bozorlarini ochishga rozi bo'lganda, ular o'z majburiyatlarini "bog'laydilar". Bundan tashqari, davlat o'zining savdo sheriklari bilan muzokaralar olib borgandan keyingina o'z majburiyatlarini o'zgartirishi mumkin, bu ularning savdo yo'qotilishi uchun kompensatsiyani anglatishi mumkinligidan qat'i nazar.

ADOLATLI RAQOBATNI RIVOJLANTIRISH

JST odatda "erkin savdo" instituti sifatida ta'riflanishiga qaramay, tizim hali ham cheklangan sharoitlarda tariflar va himoyaning boshqa shakllariga ruxsat beradi. Bu oxir-oqibat ochiq, adolatli va buzilmagan raqobatni yaratishga qaratilgan. Darhaqiqat, ko'plab JST kelishuvlari halol raqobatni qo'llab-quvvatlash uchun mavjud, masalan, qishloq xo'jaligi, intellektual mulk va xizmatlar.

TARAQQIYOT VA IQTISODIY ISLOHOTLARNI RAG‘BATLANTIRISH

JST tizimi o‘z vazifasiga ko‘ra davlatlar taraqqiyotiga hissa qo‘shadi. Biroq, JST a'zolarining to'rtidan uch qismidan ko'prog'ini tashkil etuvchi rivojlanayotgan mamlakatlar tizim kelishuvlarini amalga oshirish uchun vaqt ajratishda moslashuvchanlikka muhtoj. Bu erda kelishuvlar rivojlanayotgan mamlakatlarga JSTdan maxsus yordam va savdo imtiyozlarini olish imkonini beradigan GATTning oldingi qoidalarini meros qilib oladi. Shu sababli, rivojlanayotgan mamlakatlar o'zlarining o'tish davrlarini ko'proq notanish va ehtimol, JSTning qiyin qoidalariga moslashtirishlari mumkin.

JAHON SAVDO TASHKILOTI KELISHUVLARI

JST bitimlari tovarlar, xizmatlar va intellektual mulk masalalarini qamrab oladi. Ushbu kelishuvlar JSTning savdo qoidalari bo'lib, ular ham hukumatlar muzokara qilgan narsalarga asoslanadi. Quyida JST kelishuvlari ro'yxati keltirilgan:

Marrakesh shartnomasi

Davlat xaridlari bo'yicha shartnoma

Intellektual mulk huquqlarining savdo aspektlari to'g'risidagi bitim

Savdoni osonlashtirish bo'yicha kelishuv

Fuqarolik samolyotlari savdosi to'g'risidagi shartnoma

Asosiy telekommunikatsiya xizmatlari shartnomasi

Xizmatlar savdosi bo'yicha Bosh kelishuv

Axborot texnologiyalari bo'yicha shartnoma

Tovarlar savdosi bo'yicha ko'p tomonlama bitimlar — qishloq xo'jaligi

Tovarlar savdosi bo'yicha ko'p tomonlama bitimlar - antidemping

Tovarlar savdosi bo'yicha ko'p tomonlama bitimlar — bojxona bahosi

Tovarlar savdosi bo'yicha ko'p tomonlama bitimlar - GATT 1947 va 1994

Tovarlar savdosi bo'yicha ko'p tomonlama bitimlar — importni litsenziyalash tartiblari

Tovarlar savdosi bo'yicha ko'p tomonlama bitimlar — jo'natishdan oldin tekshirish

Tovarlar savdosi bo'yicha ko'p tomonlama bitimlar - kelib chiqish qoidalari

Tovarlar savdosi bo'yicha ko'p tomonlama bitimlar - kafolatlar

Tovarlar savdosi bo'yicha ko'p tomonlama bitimlar - sanitariya/fitosanitariya choralari

Tovarlar savdosi bo'yicha ko'p tomonlama bitimlar - subsidiyalar/kompaniya choralari

Tovarlar savdosi bo'yicha ko'p tomonlama bitimlar — texnik to'siqlar

Tovarlar savdosi bo'yicha ko'p tomonlama bitimlar - savdo bilan bog'liq investitsiya choralari (TRIMs)

Savdo siyosatini ko'rib chiqish mexanizmi

Moliyaviy xizmatlar bo'yicha majburiyatlar bo'yicha tushuncha

Nizolarni hal qilish bo'yicha tushuncha

va boshqalar.

5. JST nizolarni hal qilish (3.7-modda va DSU 11-modda)

Nizolarni hal qilish ko'p tomonlama savdo tizimining markaziy ustunidir. Bu, shuningdek, JSTning global iqtisodiyot barqarorligiga qo'shgan noyob hissasini ko'rsatish va JSTning asosiy vazifasini bajarishning bir usuli hisoblanadi. JST nizolarni hal qilish jarayoni ishning taraflari va uchinchi tomonlarini, Nizolarni hal qilish bo'yicha organ hay'atlarini, Apellyatsiya organini, JST Kotibiyatini, hakamlarni, mustaqil ekspertlarni, shuningdek, ixtisoslashgan institutlarni jalb qiladi.

JSTga shikoyat yuborilgandan keyin savdo nizolarini hal qilishning ikkita asosiy usuli mavjud:

Tomonlar o'zaro kelishilgan yechimni topishadi, ayniqsa ikki tomonlama maslahatlashuvlar bosqichida;

Sud qarori orqali (shu jumladan, nizolarni hal qilish organi tomonidan qabul qilingandan so'ng tomonlar uchun majburiy bo'lgan hay'at va Apellyatsiya organining hisobotlarini keyingi amalga oshirish).

Bundan tashqari, JSTda nizolarni hal qilish jarayonining 3 ta asosiy bosqichi mavjud:

Tegishli tomonlar o'rtasida maslahatlashuvlar;

Hay'at va apellyatsiya organining qarori (agar mavjud bo'lsa);

Ajrimning ijrosi, unda yutqazgan tomon ajrimni bajarmagan taqdirda qarshi choralar ko'rish imkoniyatini o'z ichiga oladi.

2008 yil yanvar oyiga kelib, 369 ta ishdan atigi 136 tasi to'liq ko'rib chiqildi. Qolganlarning ko'pchiligi "suddan tashqari" hal qilinganligi yoki to'g'rirog'i uzoq davom etgan maslahat bosqichida xabardor qilingan.

JAHON SAVDO TASHKILOTINING IJOBIIY VA SALBIY TOMONLARI

Biznesni JST tomonidan biznesni osonlashtiradigan ko'rsatmalar bilan soddalashtirish, barcha mamlakatlar savdo qoidalari bilan kafolatlanishi mumkin;

JSTning asosiy maqsadi a'zo davlatlar o'rtasida savdoni rivojlantirish va har bir davlat a'zolar o'rtasida savdoda uyg'unlik va tinchlikni saqlash uchun o'z savdo shartnomasi qoidalariga rioya qilishini ta'minlashdan iborat;

JST mamlakatlarni o'z mahsulotlarini diversifikatsiya qilishga undaydi, chunki davlatlar o'rtasidagi davlatlar o'rtasidagi savdo erkin va murakkab bo'lmaydi;

JST savdo sohasidagi nizolarni hal qilishga yordam beradi va o'zaro savdoni olib

borishda davlatlar o'rtasidagi nizolarni hal qilish uchun javobgardir; va

Mamlakatlarga bir-biri bilan biznes qilish imkonini beradi va oqim iqtisodiyotini osonlashtiradi, bu esa mamlakatning sof daromadining oshishiga olib keladi.

Kuchli hukumatlar va yirik korporatsiyalar siyosatni buyuradigan rivojlanayotgan mamlakatlarning adolatsizligi;

JST savdo bilan shug'ullanuvchi ishchilar va ishchilarga nisbatan adolatsiz xatti-harakatlardan befarq, natijada ulardan hech qanday himoya yo'q;

JST qoidalari, birinchi navbatda, kuchli transmilliy kompaniyalarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan, savdo balansini pasaytiradi va kichik biznesning muvaffaqiyatini qiyinlashtiradi; va

JST o'z a'zolarini ko'proq foyda olish uchun ko'proq savdoga ilhomlantiradi, ularni ko'proq sanoat va texnik korxonalar yaratishga undaydi, bu esa mamlakatni ko'proq resurslardan foydalanishga va atrof-muhitni buzishga olib keladi.

JAHON SAVDO TASHKILOTINING INDONEZIYADAGI TA'SIRI

Savdo sohasidagi eng yirik tashkilot sifatida JST savdo sharoitlarini tenglashtirish va tovarlar va xizmatlar va erkin savdo oqimlari uchun yanada adolatli savdo muhitini yaratishni maqsad qilgan. JST, shuningdek, xalqaro savdo va nizolarni hal qilish mexanizmlari bo'yicha ko'p tomonlama qoidalarni amalga oshirish uchun javobgardir, jumladan: tovarlar savdosiga nisbatan qo'llaniladigan GATT, xizmatlar savdosiga qo'llaniladigan xizmatlar savdosi bo'yicha Bosh kelishuv, intellektual mulk huquqlarining savdo

bilan bog'liq jihatlari to'g'risidagi bitim (TRIPs) va nizolarni hal qilish tushunchasi.

Indoneziya kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun JST JST tomonidan ilgari surilgan savdoni liberallashtirish, xalqaro savdo amaliyotida aniq o'yin qoidalarining mavjudligi, tartibga soluvchi shaffoflikning mavjudligi va rivojlanayotgan mamlakatlar uchun turli xil maxsus rejimlar bilan eksport qilinadigan mahsulotlar uchun imkoniyatlar ochadi.

JSTning afzalliklarini eksportchi va importer nuqtai nazaridan ko'rish mumkin.

Eksport qiluvchilar uchun tovarlar savdosidagi deyarli barcha tariflar, albatta, ularning chegaralangan stavkalaridan oshmaydi, chunki import qiluvchi mamlakatlar bunday cheklovlarni birdaniga qo'llashlari mumkin emas. Shu bilan birga, eksport qiluvchilar har bir mamlakat tomonidan tafovutlar talablarini kamaytirish uchun bir xillik mavjudligi sababli bojxona qoidalariga kafolat berishlari kerak.

Import qiluvchilar uchun ular majburiy tariflar qoidalari bilan bog'liq holda mahsulotni import qilish qanchaga tushishi haqida oldindan xabardor bo'ladilar. Xom-ashyo yoki yarim tayyor materiallarni chetdan olib kirayotganlar uchun esa o'z vaqtida va raqobatbardosh narxlarda tovar oladi.

Indoneziya JSTga a'zo bo'lish uchun import tariflarini pasaytirish, xorijiy firmalarning Indoneziyaning ichki bozorlarida ochiq savdo qilish bo'yicha kelishuvi, telekommunikatsiya va moliya sektorining ko'proq xorijiy raqobatga kirishishi va iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi talablarni bajarishi kerak. Indoneziyaning JSTga a'zo bo'lishining ta'sirining ikki tomoni bor.

Indoneziya o'z mahsulotlarini standartlashtirishga majbur bo'ldi va bu Indoneziyaga xalqaro savdoda to'sqinlik qildi va Indoneziya mahsulotlarining xalqaro bozorga chiqishini qiyinlashtirdi.

Aksincha, bu sozlama xorijiy mahsulotlarning Indoneziya milliy bozorini to'ldirishiga olib keladi. Natijada, Indoneziyaning iqtisodiy o'sishi jiddiy muammolarga duch kelmoqda. Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar o'rtasidagi tafovut Indoneziya tomonidan ham sezildi, bunda rivojlangan davlatlar o'zlarini rivojlanayotgan mamlakatlar mahsulotlaridan himoya qiladilar. Misol tariqasida, AQSH tomonidan chinnigullar sigaretasini import qilishni to'xtatish tufayli sodir etilgan qoidabuzarlik. JST xalqaro savdodagi cheklovlari bilan Indoneziyani bunday erkin savdoga duchor bo'lishga va muqarrar ravishda unda ishtirok etishga tayyor emas.

Qanday bo'lmasin, Indoneziya hali ham JSTga a'zo bo'lishning afzalliklariga ega. Indoneziya jahon miqyosida tanilgan o'ziga xos va noyob mahsulotlarga ega bo'lib, Indoneziya xalqaro hamjamiyat qalbida alohida o'rin egallaydi. Biroq, shuni yodda tutish kerakki, Indoneziya xalqaro miqyosda raqobatlasha oladigan xalqaro standartlashtirilgan mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun milliy sanoatini doimiy ravishda yaxshilashi kerak. Demak, Indoneziya fuqarolari o'z mahsulotlariga qiziqish va foydalanishni kuchaytirishi kerak, shuning uchun u milliy bozorni asta-sekin nazorat qilishi mumkin..

Foydalanilgan ma'lumotlar:

1. Jahon savdo tashkiloti, www.wto.org.
2. Makmum Syadulloh va Adwienna Dviyanti, "Indoneziyaning JST islohotidagi pozitsiyasi", Iqtisodiyot va moliya masalalari xalqaro jurnali, jild. 10, №1, 2020 yil.
3. Mykola Yermonshenko va boshqalar, "Iqtisodiyotning dolzarb muammolari", Scientific Economic Journal, Vol. 2, №176.
4. Iqtisodiyot, savdo va sanoat vazirligi, "JST kelishuvlariga umumiy nuqtai", 2011 yil, <https://www.meti.go.jp/english/report/downloadfiles/2011WTO/2-0Overview.pdf>.

**YEVROOSIYO IQTISODIY ITTIFOQI KELAJAK UCHUN
UMIDLAR, MUAMMOLAR VA YUTUQLAR**

Kamoliddinov Sherzodbek Latifjon o'g'li

*Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti Agrobiznes va
investitsion faoliyat ta'lim yo'nalishi 3-bosqich 67-guruh talabasi*

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilangan: 10.05.2024
Qayta qabul : 14.05.2024
Saytda mavjud : 31.05.2024

Muallif (lar)

***Kamoliddinov SH.L**

Muallif bilan aloqa

<https://orcid.org/0009-0001-7859-094X>

sherzodbekamoliddinov071@gmail.com

© Muallif. Kamoliddinov SH.L
UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:

<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

ANOTATSIYA: Armaniston, Belarus, Qozog'iston, Qirg'iziston va Rossiya o'rtasidagi Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi (YII) postsovet davlatlari orasida mintaqaviy iqtisodiy integratsiyaning eng rivojlangan instituti hisoblanadi. Ushbu maqola yordamida biz Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqining kelajak uchun rejalari hamda bugungi kundagi muammolar va yutuqlari to'g'risida yoritamiz.

ABSTRACT: The Eurasian Economic Union (EEU) between Armenia, Belarus, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Russia is the most developed institution of regional economic integration among the post-Soviet states. With the help of this article, we will discuss the plans of the Eurasian Economic Union for the future and today's problems and we will cover the achievements.

АННОТАЦИЯ: Евразийский экономический союз (ЕАЭС) между Арменией, Белоруссией, Казахстаном, Киргизией и Россией является наиболее развитым институтом региональной экономической интеграции среди постсоветских государств. С помощью этой статьи мы обсудим планы Евразийского региона. Экономический союз для будущего и сегодняшних проблем, а мы расскажем о достижениях.

KALIT SO'ZLAR: Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi, bojxona, yagona bozor, sanksiya.

KEY WORDS: Eurasian Economic Union, customs, single market, sanctions.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Евразийский экономический союз, таможня, единый рынок, санкции.

Armaniston, Belarus, Qozog'iston, Qirg'iziston va Rossiya o'rtasidagi Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi (YII) postsovet davlatlari orasida mintaqaviy iqtisodiy integratsiyaning eng rivojlangan instituti hisoblanadi. Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi to'qqiz yillik yubileyiga yetib borar ekan, uning asosiy yutuqlari, muvaffaqiyatsizliklari va qiyinchiliklarini baholash vaqti keldi. Kremlning (YII) ni tashkil etishga intilishining asosiy sababi Rossiyaga qaratilgan mintaqaviy blokni yaratish edi. Bojxona ittifoqi va yagona bozor (YII) mamlakatlarini raqobatdosh savdo bloklari yoki boshqa buyuk davlatlar tomon surib qolishining oldini olishi kerak. Bundan tashqari, Rossiya (YII) ga nafaqat iqtisodiy loyiha, balki rus tili atrofida qurilgan madaniy va tarixiy makon sifatida qaraydi. (YII) ga keyinroq qo'shilgan Armaniston va Qirg'izistondan farqli o'laroq, (YII) ning uchta yirik davlatida Yevroosiyo integratsiyasi masalasini mazmunli jamoatchilik muhokamasi yoki parlament muhokamasi bo'lmadi. Integratsiyani haddan tashqari yuqoridan pastga rag'batlantirish, oxir-oqibat, uning barqarorligi va (YII) ning umumiy hayotiyliigi haqidagi savolni tug'diradi. Biroq, ittifoqning istiqbollari hech bo'lmaganda ikkita sababga ko'ra yomon ko'rinmaydi. Birinchidan, Yevroosiyo integratsiyasi barcha (YII) mamlakatlarida keng jamoatchilik tomonidan qo'llab-quvvatlanadi. Ikkinchidan, besh a'zoning milliy organlari o'rtasidagi byurokratik mexanizm va gorizontal aloqalar vaqt o'tishi bilan rivojlanib, ittifoqning hayotiyligiga hissa qo'shmoqda. (YII) to'rt pog'onali tashkilot bo'lib qolmoqda, bu juda cheklangan haqiqatda millatlararo vakolatlariga ega. Ba'zi mashhur holatlarda Yevroosiyo iqtisodiy komissiyasining (YIK) qarorlari Rossiya shikoyati asosida bekor qilingan. Shu sababli, Yevroosiyo integratsiyasining asosiy dvigateli bo'lgan Rossiyada (YII) organlariga nisbatan Rossiya davlatining barcha idoralari tomonidan hurmat

qilinadigan izchil, yagona siyosat bor deyishimiz mumkin.

Boshqa tomondan, (YII) ning yuzlab boshqa qarorlari ustidan shikoyat qilinmagan va (YII) ning yuqori institutsional organlari tomonidan bekor qilingan. Umuman olganda, (YII) ning tor vakolatlariga qaramay, (YII) institutsional tuzilmalari va byurokratik mexanizmlari yagona bozorni yaratish yo'lida muvaffaqiyatga erishdi. Ko'pgina istisnalar yagona bozorda qolmoqda, ammo (YII) ularning sonini kamaytirish uchun katta ishlarni amalga oshirmoqda. (YII) yutuqlari yagona mehnat bozorini yaratishda eng yaqqol namoyon bo'ladi.

(YII) sudning yurisdiksiyasi ancha cheklangan bo'lsa-da, uning huquqiy amaliyotida sezilarli yutuqlarga erishildi. U (YII) qonunchiligining yagona qo'llanilishini ta'minlash bo'yicha o'z vakolatlarini bajarishga harakat qildi. 2018-yil oxirida sudning biznes foydasiga birinchi qaroridan so'ng, kelajakda katta biznes hamjamiyatlari sudga murojaat qilishlariga ko'proq qiziqish bildirishi mumkin.

(YII) davlatlari a'zolikdan turli darajada foyda ko'rdilar. Hozirgacha eng ko'p foyda Qirg'iziston uchun, eng kami esa Qozog'iston uchun. (YII) sharofati bilan Qirg'iziston Rossiyadagi mehnat muhojirlari va investitsiyalar uchun sharoitlarni yaxshiladi, shuningdek, qo'shilish jarayoni boshlanishidan oldin amalda mavjud bo'lmagan texnik-tartibga solish tizimini isloh qilishni boshladi. Armaniston va Belarus uchun (YII) ga a'zolik asosan Rossiya hamkorligidan qo'shilishgacha bo'lgan foydani saqlab qolishga xizmat qildi. Armaniston Rossiyaga eksport hajmining sezilarli o'sishiga guvoh bo'ldi, Belarus esa neft va gaz bo'yicha bitimlar va Rossiya kreditlaridan foyda olishda davom etmoqda.

Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi (YII) Eron bilan doimiy erkin savdo zonasi yaratish, Hindiston bilan erkin savdo kelishuvi bo'yicha muzokaralar olib borish va O'zbekistonni a'zo bo'lishga undash orqali o'z ta'sirini kuchaytirishga harakat qildi.

(YII) Ukrainaga keng ko'lamli bostirib kirganidan beri Moskvaga sanksiyalarni bekor qilish usuli bo'lib xizmat qildi, biroq Qozog'iston hozir ma'lum sanksiyalarga amal qilishini bildirgan. Rossiyaning moliyaviy ahvolidan pasayishi va iste'dodlarning chetga chiqib ketishi savdo blokining uzoq muddatli jozibadorligiga putur etkazishi mumkin. Mart oyida Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi (YII) yetakchilari Hindiston rasmiylari bilan uchrashib, erkin savdo bitimi bo'yicha muzokaralarni boshlashgan. Rossiya, Qozog'iston, Belarus, Armaniston va Qirg'izistondan iborat (YII) ushbu kelishuvdan Nyu-Dehli bilan aloqalarni mustahkamlash va Rossiyaga nisbatan sanksiyalarni chetlab o'tish uchun foydalanishi mumkin. Hindiston bunda alohida ulushga ega, chunki Rossiya uning eng yirik neft yetkazib beruvchisi hisoblanadi

(YII) 2015-yilda tuzilgan bo'lib, 2009-yilda Rossiya, Qozog'iston va Belarus o'rtasida tuzilgan Bojxona ittifoqi asosida ishlab chiqilgan. Beshta a'zo davlatdan tashqari Moldova, O'zbekiston va Kuba ham kuzatuvchi maqomiga ega. Vetnam, Singapur va Serbiya (YII) bilan ikki tomonlama erkin savdo zonalarini yaratdi, Birlashgan Arab Amirliklari, Misr va Indoneziya esa shunga o'xshash choralar haqida muzokaralar olib bormoqda.

(YII) da kasaba uyushmalarining barcha rasmiy tuzilmalari, jumladan, taraqqiyot banki, hakamlik sudi va aylanma bosh kengash mavjud. Blokning ichki mehnat, energetika va qishloq xo'jaligi bozorlarini integratsiyalash, tariflarni bekor qilish va transmilliy tranzit yo'laklarini kengaytirishga e'tibor qaratilgan holda a'zo davlatlar o'rtasida integratsiya jarayonlari davom etmoqda. Kreml o'zining tashqi siyosati yo'riqnomalarida (YII) ni

yanada rivojlantirishni strategik ustuvor yo'nalish sifatida qayd etishda davom etmoqda. Ukrainaning 2014-yilda prezident Viktor Yanukovich hokimiyatdan chetlatilganidan so'ng (YII) ga a'zo bo'lishdan voz kechish qarori 2022-yil fevralida Rossiyaning kengaytirilgan bosqinidan oldin Kiyev va Moskva o'rtasidagi munosabatlarning keskin pasayishiga olib keldi.

Ukrainadagi urushdan oldin (YII) ning eng katta kamchiliklaridan biri bu savdo tashkilotining Rossiya va boshqa a'zo davlatlar o'rtasidagi savdo hajmini sezilarli darajada oshira olmagan edi. 2012-2021 yillarda a'zo davlatlar o'rtasidagi ichki savdo umumiy savdo hajmiga nisbatan atigi 13,5 foizdan 14,6 foizga ko'tarildi. O'tgan yili 2021-yilda ishlab chiqarilgan mahsulotlar savdosi 50 foizdan ko'proqqa kamaydi. 2021-yilda, Ukrainaga bostirib kirish arafasida, (YII) a'zo davlatlari bilan savdo Rossiyaning umumiy savdo hajmining atigi 8,8 foizini tashkil etdi, bu tashkilot tashkil etilganidan beri deyarli o'zgarmadi.

Rossiyaning savdo blokidan oladigan asosiy afzalliklaridan biri bu G'arb sanksiyalarini bekor qilish qobiliyatidir. Bosqindan keyin Rossiya va Belorussiyani tark etgan Yevropa va AQSh kompaniyalarini almashtirish uchun Kreml import o'rnini bosuvchi siyosat olib borayotgan bir paytda Ukrainaga bostirib kirishdan keyingi oylarda Rossiya va (YII) ga a'zo boshqa davlatlar o'rtasidagi savdo hajmi oshdi. Qozog'iston, Qirg'iziston va Armaniston Rossiya va Belorussiyaga sanksiyalangan tovarlarni qayta sotishlari natijasida foyda ko'rdilar. Ammo Ostona endilikda Rossiyaga 106 xil tovarlar eksportini taqiqlab, sanksiyalarga rioya qilishini bildirgan.

So'nggi paytlarda (YII) ga nisbatan eng keskin tanqidlar

Qozog'istondan keldi, uning energiya eksporti ko'pincha Rossiya quvurlari va portlariga tayanadi. Qozog'istonning eng muvaffaqiyatli ishbilarmonlaridan biri Aidan Karibjanov Rossiya va Belarusga qarshi sanksiyalar natijasida (YII) dan chiqish yoki a'zolikni vaqtincha muzlatish taklifini bildirdi. O'tgan iyun oyida qozog'istonlik siyosatshunos Daniyar Ashimbayev Qozog'istonda tarqalayotgan mamlakatni (YII) dan chiqishga chaqiruvchi onlayn petitsiyaga izoh berdi. U deyarli 65 000 imzo to'pladi. Ashimbayevning ta'kidlashicha, Qozog'iston iqtisodiy va logistik jihatdan Rossiyaga qaramligicha qolar ekan, bunday chiqishni amalga oshirish mumkin emas.

O'zbekiston postsovet hududida Ukrainadan keyin eng ko'p aholiga ega va Markaziy Osiyodagi eng ko'p aholiga ega davlat bo'lib qolmoqda. O'zbekistonlik siyosatshunos Baxtiyor Alimjonovning (Podrobno, 10-fevral) so'zlariga ko'ra, u mustaqillikka erishganidan keyin o'nlab yillar davomida Rossiya mehnat bozorida sezilarli ishtirokini saqlab kelmoqda va har yili 1,8 million ishchi yuboradi. Tadqiqotchining ta'kidlashicha, urush O'zbekistonning (YII) ga a'zo bo'lishining iqtisodiy asoslarini yaxshilagan, chunki Markaziy Osiyodan Kremlning safarbarlik sa'y-harakatlari natijasida yuzaga kelgan bo'sh ish o'rinlarini to'ldirish uchun ishchi kuchiga talab ortgan. Rossiyaning O'zbekistondagi elchisi Oleg Malginov 2024-yil fevralida O'zbekiston tez orada to'liq a'zolikka kirishi mumkinligini da'vo qilgan edi. Shunday bo'lsa-da, xorijiy aktyorlar Toshkentning Rossiya yetakchiligidagi savdo blokiga qo'shilishiga yo'l qo'ymaslikka faol harakat qilmoqda ("Rossiyskaya gazeta", 6 mart).

Tojikiston ham (YII) da kuzatuvchi sifatida qoldi va o'tgan yili yaqin kelajakda savdo blokiga qo'shilish niyatida emasligini e'lon qildi. Bu rasmiy bayonot mamlakatning Rossiyadagi muhojir ishchilar pul o'tkazmalariga qattiq tayanishi va Rossiya

tashqi ishlar vaziri Sergey Lavrovning faol lobbiligiga qaramay chiqdi.

Moldova 2018-yilda kuzatuvchi maqomini oldi, lekin 2022-yildan beri (YII) yig'ilishlarida qatnashmadi. G'arbparast iqtisodchi Dorin Rechean 2023-yilda bosh vazir bo'lgach, Kishinyov Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligini tark etib, postsovet hududidagi boshqa davlatlar bilan tuzilgan o'nlab kelishuvlardan chiqdi

(YII) 2023-yil dekabr oyida Tehron bilan doimiy erkin savdo zonasini yaratdi. Rossiyalik ishbilarmonlar kelishuv imzolanganidan keyin o'tkazilgan davra suhbatida ta'kidladilar, ammo Rossiyaning urush harakatlariga qisqa muddatli materiallar eksport qilishdan ko'ra har ikki tomon ham ko'p foyda ko'radi. Eron iqtisodiyoti nihoyatda noaniq bo'lib qolmoqda va hukumat subsidiyalari ustunlik qilmoqda.

Moskva urushi Rossiyaning (YII) a'zolari va potentsial hamkorlari uchun sarmoya manbai bo'lib xizmat qilish qobiliyatining uzoq muddatli istiqbollariga putur etkazdi. Yillar davomida yuqori neft va gaz narxlari tufayli katta zahiralarni to'plagan Rossiya Milliy farovonlik jamg'armasi urush boshida 9 trillion rublni (2024 yil yanvar kursi bo'yicha taxminan 102,4 milliard dollar) o'z ichiga olgan. 2013-yil dekabrda Rossiya Ukrainaga taklif qilgan asosiy imtiyozlardan biri bu fondan Kiyevni savdo blokiga jalb qilish bo'yicha muvaffaqiyatsiz taklifning bir qismi sifatida 15 milliard dollar edi. 2024-yil boshida jamg'armaning deyarli yarmi, asosan, urush bilan bog'liq xarajatlar hisobidan tugatilgan edi.

(YII) turli tendentsiyalarni namoyish etishda davom etmoqda. Qisqa muddatda savdo hajmi oshdi, chunki urush Rossiyaga eksport qilish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Shunga

qaramay, (YII) a'zo davlatlarning eng muhim uzoq muddatli iqtisodiy muammolarini hal qilishda kam muvaffaqiyatga erishdi.

Foydalanilgan ma'lumotlar:

1. (Sputnik.ru, 27-mart)
2. (.IndianExpress, 5 fevral; EDM, 27 aprel, 2023 yil 16 avgust).
3. (Kommersant, 2023 yil 8 sentyabr).
4. (“Rossiyskaya gazeta”, 2023-yil 31-mart).
5. (“Kommersant”, 2022-yil 6-iyul).
6. (EDM, 2023 yil 18, 25 may).
7. (Zakon.kz, 2023 yil 19 oktyabr).
8. (Ulysmmedia, 2022-yil 17-mart)
9. (Orda.kz, 2023 yil 8 iyun).
10. (Podrobno, 10-fevral)
11. (“Rossiyskaya gazeta”, 6 mart).
12. (Avesta.tj, 2023 yil 7 iyun)
13. . (RIA Novosti, 6 fevral).
14. (Kommersant, 2023 yil 25 dekabr)
15. (Lenta, 2013-yil 17-dekabr)
16. (Meduza, 23 yanvar)
17. <https://jamestown.org/>
18. https://uz.wikipedia.org/wiki/Yevrosiyo_iqtisodiy_ittifoqi
<https://www.gmfus.org/news/eurasian-economic-union-expectations-challenges-and-achievements>

MUNDARIJA

B.Abdugapparov "Uz-Dongju Paint Company" QK misolida kompaniyalarning aylanma mablag'larini moliyalashtirish.....	3
O. Ismailova., F. Tuxtaboeva., M. Xoshimjonova Ildizning hosil bo'lishida fitogormonlarning ahamiyati.....	7
G.E.Zoxidova Boshlang'ich ta'limdagi dars jarayonlarida multimedia vositalaridan foydalanish va ularning foydali tomonlari	12
M.R.Axmedova., F. Tuxtaboeva Andijon markaz va vaxa bug'doy navlari urug'larini laboratoriya sharoitida tuzlar ta'siriga chidamliligini aniqlash	17
H.R.Rahimova., N.U. Xabibullayev Ekologiya va atrof muhitga insonning ta'siri.....	23
J.J.Burxonov Boshqaruv faoliyati va undagi nizolar psixologiyasi	26
Azatov F.R., Xo`jamshukurov N.A., Otajonov A.Sh., Shukurov O.J. Trigonella foenum-graecum dorivor o'simligining o'sib rivojlanishiga rizosfera mikroorganizmining ta'sirini baholash	30
G.Y.Yulchiyeva Boshqaruvda zamonaviy raxbar imidji va uning o'ziga xos xususiyatlari.....	36
N.T.Tojiboyeva Oilaparvarlik fazilatlarining milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida yuksalishida oilaning o'rni	40
S.M.Atajonova Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni psixik rivojlanishida o'ziga xos xususiyatlari baxolash	44
S.Inamova Mechanisms for developing a culture of communication among future foreign language teachers	48
SH.I.Fozilov., U.N.Ibrohimov C++ va Python dasturlash tillarida gregorian kalendari	54
M.A.Mirakbarova., Xo`jamshukurov N.A., Otajonov A.Sh., Abdullayev A.O., Abdutolibov M.Z Tenebrio molitor lichinkasidan olingan yog'ning mikrobiologik tahlili.....	60
M.D.Yunusaliyeva Yallig'lanishga qarshi xususiyatga ega bo'lgan dorivor o'simliklar	67
Hakimova G.A., Alisherova Z Rivojlanish jarayonida o'smirlik davri inqirozlari	72
Tojiboeva N.R., Kamoliddinov SH.L Creation of an organizational and economic model of the employees development strategy of a cotton ginning enterprise	76
Jurayev O.R., Kamoliddinov SH.L Ways of attracting investments to agribusiness and using them effectively	83
Xalikova M.B., Matyakubov O.A G'o'za duragaylarida barg tuklanish tipining irsiylanishi	89
Jurayev O.R., Kamoliddinov SH.L Enhancing efficiency in uzbekistan's agribusiness sector through current asset management.	95
Xalikova M.B., Soriyeva S.E., Mayatyakubova E.U	

G‘o‘zaning tizmalararo duragaylarida tola chiqimining irsiylanishi va o‘zgaruvchanligi	99
Abdusamatov S., Abdusamatova D., Fozilova M	
Masofaviy ta’limda “bigbluebutton” dasturidan foydalanish	104
A.T.Axmedov., O.K.Zokirov	
Nok zararkurandalari va ularga qarshi kurash choralari	106
Kamoliddinov Sh.L	
Jahon savdo tashkiloti mamlakatlar o‘rtasidagi savdo qoidalari	114
Kamoliddinov Sh.L	
Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi kelajak uchun umidlar, muammolar va yutuqlar	120

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi tomonidan ixtisoslik sifatida ro‘yxatga olingan quyidagi sohalarini qamrab oladigan o‘zbek, rus, ingliz tillarida davriy ochiq elektron jurnal.

- 01.00.00 – Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 – Kimyo fanlari
- 03.00.00 – Biologiya fanlari
- 05.00.00 – Texnika fanlari
- 06.00.00 – Qishloq xo‘jaligi fanlari
- 07.00.00 – Tarix fanlari
- 08.00.00 – Iqtisodiyot fanlari
- 09.00.00 – Falsafa fanlari
- 10.00.00 – Filologiya fanlari
- 11.00.00 – Geografiya fanlari
- 13.00.00 – Pedagogika fanlari
- 19.00.00 – Psixologiya fanlari

Jurnal ta‘sischilari: Ilm-fan fidoyilari MCHJ

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidandavlat ro‘yxatidan o‘tkazish raqami: № 245196

Tahriryat manzili: 170805 O‘zbekiston Respublikasi, Andijon v., Marhamat t., Qashqar ko‘chasi, 189

© Jurnalda berilgan materiallarning mazmuni va xaqoniyligiga mualliflarning o‘zlari javobgardirlar.

<https://universaljurnal.uz>, info@universaljurnal.uz, +998901423938; +998902090807